

**Laulettua perinnettä:
Akatistos Jumalansynnyttäjälle
ortodoksisuuden ja ylistyslaulujen kontekstissa**

Riitta Penttinen

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Taiteiden ja kulttuurin
tutkimuksen laitos
Maaliskuu 2012

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Riitta Kaarina Penttinen	
Työn nimi – Title Laulettua perinnettä: Akatistos Jumalansynnyttäjälle ortodoksisuuden ja ylistyslaulujen kontekstissa	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Maaliskuu 2012	Sivumäärä – Number of pages 98
Tiivistelmä – Abstract <p>Pro gradu –tutkielmassani tarkastelen perinnettä tekijyyden ja yhteisöllisen muistin - yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden – kautta. Perinne elää yhteisössä sen yksittäisten jäsenten muistellessa ja toistaessa sitä yhdessä toimien. Samalla he uudistavat sitä tullen siitä osallisiksi. Näin he ovat yhtä aikaa perinteen eläväksi tekijöitä, sen kokijoita ja uuden perinteen luoja. Eurooppalainen kristillinen kulttuuri näkyy mm. uskonnollisen runouden ylistyslauluissa. Erityisesti Neitsyt Mariaan liittyvä ylistysperinne on vanhaa ja yhteistä yleiseurooppalaista kulttuuria, joka edelleen elää ja voi hyvin ortodoksisuudessa ja roomalaiskatolisuudessa. Tässä työssä tarkastelun kohteena on perinteen näkyminen Neitsyt Marian ylistyslauluissa. Keskityn tarkemmin ortodoksisuuteen ylistyslauluun Akatistos Jumalansynnyttäjälle. Tämä veisu on vaikuttanut laajasti muihin saman Neitsyt Mariaan liittyviin teksteihin. Analysoin työssäni sitä, millaiset perinteet näkyvät tässä runossa ja miten. Selvitän lisäksi runon syntyprosessia, siihen liittyviä yksityiskohtia sekä sen sijainnin kirjallisuuden lajien joukossa. Akatistokseen liittyy kiinteästi sen kokonaisvaltaisuus; se ei ole pelkkä teksti, vaan nimenomaan laulettava teksti, joka täytyy kokea voidakseen ymmärtää sitä enemmän. Näin runon tarkasteluun kuuluu myös ortodoksisen kirkkomusiikin olemuksen ymmärtäminen. Se, kuten runon teksti, havainnollistaa yhteisöllisen muistin prosessia: yhteisön yksilöittäessään kautta muokkaa sille merkityksellistä muistettavaa perinnettä, kunnes se saavuttaa täydellisyyden – sen jälkeen yhteisö aktiivisesti säilyttää sen toistamalla sitä ja tekemällä sen siten eläväksi. Akatistos Jumalansynnyttäjälle –veisun alkukieli on kreikka. Runo on käännetty suomeksi 1930-luvulla kirkkoslaavista ja myöhemmin käännoistä on tarkastettu 1980-luvulla. Nämä molemmat käännökset ovat mukana tutkielmassani, vaikkakin keskityn uudempaan käännöksen.</p>	
Asiasanat – Keywords Akatistos, epinikion, ortodoksisuus, perinne, tekijyys, yhteisöllinen muisti, ylistyslaulu	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjaston JYX-tietokanta	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

Akatistos Jumalansynnyttäjälle

1 Ortodoksinen laulamisen perinne	11
2 Perinne yhteisön muistina	17
2.1 Perinteen tekijä	17
2.2 Yhteisöllinen muisti – yksilöllinen muisto	21
2.3 Tekijyys ja valta	25
3 Ortodoksinen kulttuuri	28
3.1 Ortodoksinen perinne ja muistaminen	28
3.2 Laulamisen perinne	30
3.3 Akatistos perinteen ilmentäjänä	35
3.4 Tekijyys ortodoksisessa musiikkiperinteessä	37
4 Uskonnollinen runous	41
4.1 Ylistyslaulujen historia	41
4.2 Neitsyt Maria kristillisissä ylistyslauluissa	44
4.2.1 Jumalansynnyttäjän kiitosvirsi	44
4.2.2 Ave Maria ja Maria, Herran piikanen	47
4.2.3 Loreton litania ja Neitsyt Maria katolisuudessa	49
4.2.4 Ortodoksisia Maria-veisuja	53
5 Akatistos Jumalansynnyttäjälle	59
5.1 Runon synty ja suomenkielinen käänös	59
5.2 Iloitse-tervehdykset	63
5.3 Neitsyt Marian kuvat	79
5.4 Akatistoksen laji	83
5.5 Elävä laulettava perinne	88
6 Akatistos ortodoksisen perinteen osana, tekstinä ja musiikkina	94
Lähteet	96

χαίρε, νύμφη ανυμφευτε.
Iloitse, morsian aviontuntematon

Akatistos Jumalansynnyttäjälle

Vasemmanpuoleisella palstalla on vuoden 1937 käännös kirkkoslaavista ja oikealla 2010 julkaistu käännös.

1. kontakti

Sinulle, oi Jumalansynnyttäjä, voitollinen sotajoukkojen johtaja, me, Sinun palvelijasi, vaaroista päästyämme kiitokseksi veisaamme voittovirren. Pelasta meidät kaikista vaaroista, sillä Sinulla on valta voittamaton, että huutaisimme Sinulle:

Iloitse Morsian, aviota tuntematon!

1. iikossi

Ylienkeleli oli lähetetty taivaasta tuomaan Jumalansynnyttäjälle ilotervehdystä, ja hän, nähden Sinun, oi Herra, lihaksitulevan, hämmästyí ja seisoen Neitseeseen edessä huusi hänelle ruumiittomien olentojen äänellä:

*Iloitse, sillä Sinun kauttasi ilo koittaa;
iloitse, sillä Sinun kauttasi kirous poistuu!
Iloitse Sinä, langenneen Aadamin kutsuja;
iloitse Sinä, Eevan kyynelten sovittaja!*

*Iloitse Sinä, korkeus, johon ei ihmisajatuksin voi kohota;
iloitse Sinä, syvyys, johon ei enkeleinkään silmin voi nähdä!
Iloitse, koska olet tullut Kuninkaan valtaistuimeksi;
iloitse, koska kannoit kohdussasi koko luomakunnan Kantajaa!*

*Iloitse Sinä, kointähti, joka ennustat Auringon nousua;
iloitse kohtu, jossa Jumala lihaksi tuli!
Iloitse, sillä Sinun kauttasi luomakunta uudistuu;
iloitse, sillä Sinun kauttasi me kumarramme Luoja!*

Iloitse Morsian, aviota tuntematon!

2. kontakti

Tietäen olevansa puhdas Pyhä Neitsyt rohkeasti sanoo Gabrielille: outo puheesi tuntuu sielustani mahdottomalta, sillä kuinka sinä puhut siemenettömästä synnyttämisestä; ja Hän huutaa: *Halleluja!*

2. iikossi

Neitsyt, Tahtoen käsittää käsittämättömän, sanoi salaisuudenpalvelijalle: selitä minulle, miten voi syntyä poika puhtaasta kohdusta? Enkeleli pelvolla vastasi lausuen hänelle:

Pitäen salaisesti mielessään saamansa tehtävän enkeli ilmestyi pyhässä innossa puhtaalle neitseelle Joosefin huoneessa lausuen: Hän, joka alastulemisessaan taivutti taivaat, sijoittuu olemustaan muuttamatta täydellisesti Sinuun. Nähdessä Hänet orjan muodon ottaneena helmassasi, minä hämmästyksellä huudan Sinulle: *Iloitse Morsian, aviota tuntematon.*

Kunnia olkoon Isälle ja Pojalle ja Pyhälle Hengelle nyt ja aina ja iankaikkisesta iankaikkiseen.

1. kontakti

Sinulle, oi Jumalansynnyttäjä, voitolliselle sotajoukkojen johtajalle, me, Sinun palvelijasi, vaaroista päästyämme kiitokseksi veisaamme voittovirren. Pelasta meidät kaikista vaaroista, sillä Sinulla on valta voittamaton, että huutaisimme Sinulle:

Iloitse Morsian, aviota tuntematon.

1. iikossi

Ylienkeleli lähetettiin taivaasta tuomaan ilosanomaa Jumalansynnyttäjälle ja nähdessään Sinun, oi Herra, ruumiillistuvan, hän hämmästyí ja tervehti Neitsyttä ruumiittomien olentojen äänellä:

*Iloitse Sinä, jonka kautta ilo koittaa;
iloitse, sillä Sinun kauttasi kirous poistuu.
Iloitse langenneen Aadamin pelastukseen kutsuja;
iloitse Eevan murheenkyynelistä vapauttaja.*

*Iloitse korkeus, jonne ihmisajatus ei yllä;
iloitse syvyys, jota enkelkatsekaan ei tavoita.
Iloitse, sillä Sinä olet Kuninkaan istuin;
iloitse, sillä Sinä kannat kaikkeuden kantajaa.*

*Iloitse auringon nousun kointähti;
iloitse lihaksitulleen Jumalan Äiti.
Iloitse Sinä, jonka kautta luomakunta uudistuu;
iloitse Sinä, jonka kautta Luoja tulee lapsukaiseksi.*

Iloitse Morsian, aviota tuntematon!

2. kontakti

Tietäen itsensä puhtaaksi Pyhä Neitsyt sanoo pelotta Gabrielille: Sielulleni on työlästä hyväksyä neitseellisen synnyttämisen outoa sanomaa, jonka tuot lausuen: *Halleluja!*

2. iikossi

Tahtoen käsittää käsittämättömän Neitsyt sanoi sanantuojuille: Kerro minulle, kuinka voi neitsytäidistä syntyä poika? Enkeleli vastasi hänelle pelvolla, lausuen:

¹ Alkuperäisessä julkaisussa on tässä alaviite, jossa todetaan, että kreikankielisessä tekstissä sanotaan "Sinun kauttasi Luoja lapsukaisena syntyy".

Iloitse Sinä, johon kätkeytyy Kolminaisuuden selittämättömän neuvottelun salaisuus; iloitse Sinä, hiljainen uskomme! Iloitse, Kristuksen ihmeitten alku; iloitse, Hänen uskonkappaleittensa esitys!

Iloitse, taivaan porras, jota myöten Jumala tuli alas; iloitse silta, joka johtaa maan päällä olevia taivaaseen! Iloitse Neitsyt, joka sait enkelit ihastuneina hämmästyään; iloitse Sinä, täydellinen voitto, joka teit pahat henget katkeriksi!

Iloitse, Valon selittämätön Synnyttäjä; iloitse Sinä, joka sanoit: "kuinka" ja joka itse olet kaikille salaisuus! Iloitse ymmärrys, joka ylität viisaitten järjen; iloitse uskovaisten valistaja!

Iloitse Morsian, aviontuntematon!

3. kontakti

Korkeimman voima laskeutui Aviontuntemattoman päälle ja teki hänen kohtunsa hyväsatoiseksi pelloksi, suloiseksi kaikille, jotka tahtovat viljellä pelastustaan veisaten:
Halleluja!

3. iikossi

Kantaen Jumalaa kohdussaan Neitsyt meni Elisabetin luo; ja katso, lapsukainen hypähti riemastuksesta Elisabetin kohdussa kuultuaan Neitseen tervehdyksen ja hypähdyksellään niin kuin veisulla huusi Jumalansynnyttäjälle:

Iloitse oksanen, josta verso lakastumaton vesa; iloitse, sillä Sinun kauttasi olemme saavuttaneet kuolemattomuuden hedelmän! Iloitse, joka lähetät ihmisrakkauden Muokkaajan; iloitse, joka synnytit elämämme Istuttajan!

Iloitse, armon satoa kypsytävä pelto; iloitse runsaita laupeuden uhreja kantava pöytä! Iloitse, sillä Sinä sait ravitsevan paratiisin kukoistamaan; iloitse, sillä Sinä valmistat sieluillemme turvan!

Iloitse, hyvätuoksuinen rukoussuitsutus; iloitse, koko maailman puhdistus! Iloitse, joka ilmaiset Jumalan tahdon ihmisille; iloitse rakkaus, joka lähennät kuolevaisia Jumalaan!

Iloitse Morsian, aviontuntematon!

4. kontakti

Sisäisten epäilyksien myrsky teki siveän Joosefin levottomaksi, sillä hän, tuntien Sinut aviontuntemattomaksi, alkoi epäillä, että Sinä olit tullut petetyksi, mutta kun tuli tietämään, että se, joka Sinussa oli siinnyt, oli Pyhästä Hengestä, lausui:
Halleluja!

4. iikossi

Paimenet kuulivat enkelien ylistävän Kristuksen lihaksitulemista ja tultuaan Kristuksen niin kuin

Iloitse Kolminaisuuden pyhän salaisen päätöksen toteuttaja; iloitse hiljaisuutta kaipaavien usko. Iloitse Kristuksen ihmeitten alku; iloitse Hänen opetuksensa täyttymys.

Iloitse Jumalan taivaasta kulkema porras; iloitse ihmiset taivaaseen saattava silta. Iloitse enkelten hämmästelemä ihme; iloitse pahojen henkien surema haavoittaja.

Iloitse Valkeuden selittämättömästi synnyttänyt; iloitse salaisuutesi kaikilta kätkenyt. Iloitse Sinä, joka ylität viisaiden tiedon; iloitse Sinä, joka valistat uskovain mielen.

Iloitse Morsian, aviota tuntematon!

3. kontakti

Korkeimman voima varjosi aviota tuntemattoman Neitsyen, joka on ihana pelto kaikille, jotka tahtovat viljellä pelastustaan veisaten:
Halleluja!

3. iikossi

Jumalan valitsema Neitsyt kiiruhti Elisabetin luo, jonka lapsi kuullessaan Neitseen tervehdyksen hypähti ilosta äitinsä kohdussa ja niin lauloi Jumalansynnyttäjälle:

Iloitse kuihtumattoman vesan kasvattanut viinipuu; iloitse puhtaan hedelmän tuottanut maa. Iloitse Sinä, jossa kasvaa ihmisrakkauden viljelijä; iloitse Sinä, joka synnytät elämämme istuttajan.

Iloitse laupeuden runsasta satoa kasvava pelto; iloitse loppumatonta armoa tarjoava pöytä. Iloitse, sillä sinä kasvatat paratiisin kukkaniityn; iloitse, sillä Sinä valmistat sieluillemme turvapaikan.

Iloitse esirukouksen otollinen suitsutus; iloitse koko maailman armahdus. Iloitse Jumalan hyvä tahto kuolevaista kohtaan; iloitse kuolevaisten uskallus Jumalan edessä.

Iloitse, Morsian, aviota tuntematon!

4. kontakti

Harkitsevainen Joosef epäilystensä myrskyssä hämmentyi, tietäessään Sinut koskemattomaksi, ja luuli Sinua petetyksi. Mutta saadessaan tietää kaiken olevan Pyhästä Hengestä hän lausui:
Halleluja!

4. iikossi

Paimenet kuulivat enkelten laulaen ylistävän Kristuksen syntymää ja kiiruhtaessaan ikäänkuin

Kaitsijan luo ja nähtyään Hänet viattomana
Karitsana, joka Marian kohdussa oli tullut kaituksi,
ylistivät Neitsyttä sanoen:

*Iloitse, Karitsan ja Kaitsijan Äiti;
iloitse, puhuvien lampaitten suoja!
Iloitse, näkymättömien vihollisten voittaja;
iloitse paratiisin porttien aukaisija!*

*Iloitse, sillä taivaan asukkaat maan asukkaitten
kanssa yhdessä iloitsevat;
iloitse, sillä maalliset veisaavat nyt taivaallisten
kanssa!
Iloitse, apostolien vaikenematon innostuttaja;
iloitse, martyyrien voittamaton rohkaisija!*

*Iloitse, luja uskon perustus;
iloitse, ihana armon tunto!
Iloitse, sillä Sinun kauttasi olemme kunniaan
pukeutuneet!*

Iloitse Morsian, aviontuntematon!

5. kontakti

Nähtyään Jumalan lähettämän tähden tietäjät
kulkivat sen valossa seuraten sitä kuin majakkaa.
He etsivät kaikkivaltiasta Kuningasta ja lähestyen
Lähestymätöntä, he iloitsivat veisaten:
Halleluja!

5.iikossi

Kaldealaiset, nähtyään Neitseen käsivarrella sen,
joka kädellään loi ihmiset ja tunnettuaan hänet
Valtiaaksi, vaikka Hän olikin ottanut orjan
muodon, kiiruhtivat palvomaan Häntä lahjoillaan ja
lausuivat Siunatulle:

*Iloitse, laskemattoman Tähden Äiti;
iloitse, salaisuuden päivänkoitto!
Iloitse, eksymisen pätsin sammuttaja;
iloitse, Kolminaisuuden salaisuuden julkituoja!*

*Iloitse, vaivaajan hirmuvallan kukistaja;
iloitse, koska osoitit meille ihmisiärakastavan
Kristuksen!
Iloitse, koska hirmuvallan palvomisesta päästit;
iloitse, koska vedät kaikki pois synnin saastasta!*

*Iloitse, tulenpalvonnan sammuttaja;
iloitse, himoliekin hillitsijä!
Iloitse, joka uskovia siveyteen ohjaat;
iloitse, kaikkien sukupolvien ilo!*

Iloitse Morsian, aviontuntematon!

6. kontakti

Jumalisina saarnaajina palasivat tietäjät Babyloniin
täyttären ennustuksen Sinusta ja saarnaten Sinusta
kaikille, mutta jättivät Herodeksen, tyhjänpuhujan,
joka ei ymmärtänyt veisata Sinulle:
Halleluja!

paimenen luo he kohtasivat Hänet Maria-äidissä
laiduntaneena viattomana Karitsana ja veisasivat
Marialle:

*Iloitse Karitsan ja Paimenen Äiti;
iloitse järjestellisten lampaiden tarha.
Iloitse näkymättömän vihollisten karkottaja;
iloitse paratiisin porttien avaaja.*

*Iloitse, sillä kaikki taivaassa riemuitsee maan
kanssa;
iloitse, sillä kaikki maan päällä oleva karkeloi
taivaan kanssa.
Iloitse apostolien vaikenematon suu;
iloitse hyvin kilvoitelleitten voittamaton rohkeus.*

*Iloitse uskon vahva perustus;
iloitse armon kirkas tuntemus.
Iloitse Sinä, jonka kautta tuonela riisuttiin;
iloitse Sinä, jonka kautta meidät kunniaan puettiin.*

Iloitse Morsian, aviota tuntematon!

5. kontakti

Nähdessään Jumalan ohjaaman tähden tietäjät
seurasivat sen valoa, ja se lyhtynään he etsivät
väkevää Ruhtinasta. Saavuttuaan
Saavuttamattoman luo he iloitsivat veisaten
Hänelle:
Halleluja!

5.iikossi

Kaldealaiset näkivät Neitseen käsivarrella Hänet,
joka kädellään on luonut ihmisen. Vaikka Hän olikin
ottanut orjan muodon, he ymmärsivät Hänet
Valtiaaksi ja riensivät lahjoin Häntä palvelemaan ja
lausumaan Siunatulle:

*Iloitse laskemattoman tähden Äiti;
iloitse salaisen päivän koitto.
Iloitse Sinä, joka olet sammuttanut petoksen
pätsin;
iloitse Sinä, joka valaiset Kolminaisuuden pyhitetyt
palvelijat.*

*Iloitse Sinä, joka kukistat julman hirmuvaltiaan;
iloitse Sinä, joka näytät meille ihmisiä rakastavan
Herran, Kristuksen.
Iloitse Sinä, joka olet päästänyt epäjumalten
palvonnasta;
iloitse Sinä, joka olet nostanut meidät synnin
loasta.*

*Iloitse Sinä, joka lakkautit tulen kumartamisen;
iloitse Sinä, joka hillitset himojen liekin.
Iloitse uskovien puhtauteen ohjaaja;
iloitse kaikkien sukupolvien ilo.*

Iloitse Morsian, aviota tuntematon.

6. kontakti

Toteuttaen ennustukset Sinusta tietäjät palasivat
Babyloniin ja Jumalan hengessä saarnasivat
Sinusta Kristuksesta kaikille, mutta jättivät
turhanpuhujaa Herodeksen, joka ei ymmärtänyt
veisata:
Halleluja!

6. iikossi

Kirkastaessasi Egyptin totuutesi valolla Sinä, Vapahtaja, karkoitit sieltä valheen pimeyden, sillä sen epäjumalat eivät kestäneet voimaasi, vaan kaatuivat maahan, ja niistä vapautuneet huusivat Jumalansynnyttäjälle:

*Iloitse, ihmisten uudistaja;
iloiitse, pahojen henkien kukistaja!
Iloitse, Pimeyden vallan hävittäjä;
iloiitse, epäjumalien valheellisuuden paljastaja!*

*Iloitse meri, joka hukutat henkisen faaraan;
iloiitse kallio, joka juotat elämää janoavia!
Iloitse tulinen patsas, joka pimeydessä olevia opastat;
iloiitse, pilveä suurempi maailman suoja!*

*Iloitse ruoka, joka tuli mannan sijaan;
iloiitse, sillä Sinun kauttasi kukoistaa tämä pyhä runsaus!
Iloitse luvattu maa;
iloiitse, sillä Sinusta vuotaa maitoa ja hunajaa!*

Iloitse Morsian, aviontuntematon!

7. kontakti

Kun Simeon oli valmis siirtymään tästä valheen maailmasta, niin Sinut annettiin hänelle lapsukaisena, mutta hän otti Sinut vastaan kuten täydellisen Jumalan. Hän ihmetteli sanomatonta viisauttasi huutaen:
Halleluja!

7.iikossi

Ilmestyessään Luoja näytti meille, luoduilleen, uuden luomuksen, joka versoi siemenettömästä kohdusta, jättäen sen kuitenkin edelleenkin turmeltumattomaksi, jotta me, nähtyämme tämän ihmeen veisaisimme Neitseelle:

*Iloitse, häviämättömyyden kukka;
iloiitse, pidättäytymisen kruunu!
Iloitse, joka ylösnousemisen salaisuutta valaiset;
iloiitse, joka enkelielämää selvennät!*

*Iloitse hedelmällinen puu, joka uskovaisia ravitsee;
iloiitse suloinen siimespuu, joka monia suojaa!
Iloitse Sinä, joka kannoit kohdussasi eksyneitten opastajan;
iloiitse Sinä, joka synnyit vankien vapauttajan!*

*Iloitse, vanhurskaan tuomarin lepyttävä;
iloiitse, monien syntien anteeksianto!
Iloitse, joka turvattomat peitit rohkeuden vaatteella; iloiitse, kaikkia viehätyksiä paljon korkeampi rakkaus!*

Iloitse Morsian, aviontuntematon!

8. kontakti

Nähtyämme ihmeellisen synnyttämisen karttakaamme maailmaa ja koroittakaamme ajatuksemme taivaaseen. Sitä varten korkein Jumala ilmestyi maan päälle nöyränä ihmisenä, että Hän ylentäisi korkeuteen ne, jotka Hänelle huutavat:
Halleluja!

6. iikossi

Vapahtaja, loistaessasi Egyptissä totuuden valoa, Sinä karkoitit valheen pimeyden, sillä voimaasi kestävästä sen epäjumalat kukistuivat, ja niistä vapautuneet huusivat Jumalansynnyttäjälle:

*Iloitse ihmisten oikeaan johdattaja;
iloiitse pahojen henkien kukistaja.
Iloitse Sinä, joka poljit maahan petoksen harhan;
iloiitse epäjumalten kavaluuden paljastaja.*

*Iloitse meri, joka hukutat henkisen faaraan;
iloiitse kallio, joka juotit elämää janoavat.
Iloitse pimeydessä olevia ohjaava tulipatsas;
iloiitse pilveä laajempi maailman suoja.*

*Iloitse mannaa seurannut ruoka;
iloiitse pyhän ihanuuden palvelija.
Iloitse Sinä, luvattu maa;
iloiitse Sinä, hunajan ja maidon virta.*

Iloitse Morsian, aviota tuntematon!

7. kontakti

Simeonin valmistautuessa muuttamaan tästä petollisesta ajasta Sinut annettiin lapsukaisena hänelle, mutta hän tunsin Sinussa täydellisen Jumalan. Sen tähden hän hämmästyti sanomatonta viisauttasi veisaten:
Halleluja!

7.iikossi

Ilmestyessään Luoja näytti meille, omille luoduilleen, kokonaan uuden, siemenettä versoneen luomuksen. Hän varjeli Neitseeseen koskemattomana, jotta me nähdessämme tämän ihmeen veisaten ylistäisimme Jumalansynnyttäjää:

*Iloitse katoamattomuuden kukka;
iloiitse itsehillinnän kruunu.
Iloitse Sinä, ylösnousemuksen esikuvana loistava;
iloiitse Sinä, enkelten elämään opastava.*

*Iloitse jalohedelmien puu, joka uskovia ravitsee;
iloiitse suloinen siimespuu, joka monia suojaa.
Iloitse Sinä, joka itsessäsi kannoit eksyneitten opastajan;
iloiitse Sinä, joka synnyit vankien vapauttajan.*

*Iloitse vanhurskaan Tuomarin lepytyt;
iloiitse monien rikkomusten armahdus.
Iloitse alastomia rohkaiseva puku;
iloiitse kaikki pyyteet voittava rakkaus.*

Iloitse Morsian, aviota tuntematon!

8. kontakti

Nähtyämme oudon synnytyksen karttakaamme maailmaa ja suunnatkaamme mieleemme taivaaseen, sillä tämän tähden Jumala ilmestyi nöyränä ihmisenä maan päälle, tahtoen saattaa korkeuteen ne, jotka Hänelle veisaavat:
Halleluja!

8. iikossi

Kuvaamaton Sana tuli täydellisesti alas, vaikka ei millään tavalla ylhäistä tilaansa jättänyt. Jumalallinen alastuleminen ei ole paikallista muuttua, vaan Neitseestä syntymistä, Neitseestä, joka Jumalalle otollisena kuulee:

*Iloitse, joka tulit sijoittamattoman Jumalan sijaksi;
iloiitse, josta tuli kunniallisen salaisuuden ovi!
Iloitse, epäuskoisten kompastuskivi;
iloiitse, uskovaisten epäilemätön yllistys!*

*Iloitse, Olevaisen pyhin kerubivaunu;
iloiitse, Olevaisen kunniallinen serafi-istuin!
Iloitse, koska Sinussa vastakkaisuudet sovitaan;
iloiitse, koska Sinussa neitsyys ja äitiys yhdistyvät!*

*Iloitse, sillä Sinun kauttasi rikos sovitettiin;
iloiitse, sillä Sinun kauttasi paratiisi avattiin!
Iloitse, Kristuksen valtakunnan avain;
iloiitse, iankaikkisten hyvyksien toivo!*

Iloitse Morsian, aviontuntematon!

9. kontakti

Kaikki enkeliolemlennot ihmettelivät sitä suurta tapahtumaa, että Sinä otit ihmisluonnon, sillä nyt he näkivät, että kaikilla ihmisillä on mahdollisuus lähestyä lähestymätöntä Jumalaa ja että Hän itse on heidän keskellään ja kaikilta kuulee:
Halleluja!

9. iikossi

Sinun edessäsi, oi Jumalansynnyttäjä, me huomaamme monisanaisten kaunopuhujien olevan äänettöminä niin kuin kalat, sillä he eivät osaa sanoa, kuinka Sinä synnytit säilyttäen neitsyyden. Me ihmetellen tätä salaisuutta uskolla huudamme:

*Iloitse, Jumalan viisauden tyyssija;
iloiitse, Hänen kaitselmuksensa aarreaitta!
Iloitse, viisastelijain ymmärtämättömiksi tekijä;
iloiitse, monisanaisten kaunopuhujain äänettömäksi saattaja!*

*Iloitse, sillä Sinun kauttasi kiihkoilijat tylsistyvät;
iloiitse, sillä Sinun kauttasi tarujen sepittäjät menehtyivät!
Iloitse, Atenan valepuheitten hävittäjä;
iloiitse, apostolien verkkojen täydentäjä!*

*Iloitse, koska Sinä tietämättömyyden syvyydestä nostat;
iloiitse, koska monia oikealla käsityksellä valistat!
Iloitse, pelastukseen rientävien laiva;
iloiitse, elämän merellä ajelehtivien satama!*

Iloitse Morsian, aviontuntematon!

10. kontakti

Tahtoen pelastaa maailman kaikkien Kaunistaja tuli lupauksensa mukaan maailmaan ja ollen Kaitsija ja Jumala ilmestyi meidän tähtemme ihmisenä kutsuen samankaltaisella samankaltaisen ja Jumalana kuulee:
Halleluja!

8. iikossi

Kuvaamaton Sana oli täydellisesti alhaalla olevien keskellä silti ylhäällä olevia jättämättä, sillä jumalallinen alaslaskutuminen ei ollut paikallista siirtymistä vaan syntymistä Jumalan valitsemasta Neitseestä, joka kuuli:

*Iloitse äärettömän Jumalan sija;
iloiitse kunniaakaan salaisuuden ovi.
Iloitse uskottomien epäilemä sanoma;
iloiitse uskovien varma kerskaus.*

*Iloitse Sinä, joka kannoit kerubi-istuimella olevaa;
iloiitse Sinä, serafien saattaman loistava asumus.
Iloitse Sinä, jossa vastakohtat yhtyvät;
iloiitse Sinä, jossa neitsyys ja äitiys kohtaavat.*

*Iloitse Sinä, jonka kautta lainrikkomus mitätöitiin;
iloiitse Sinä, jonka kautta paratiisi avattiin.
Iloitse Kristuksen valtakunnan avain;
iloiitse, iankaikkisten hyvyksien toivo.*

Iloitse Morsian, aviota tuntematon!

9. kontakti

Kaikki enkelivoimat hämmästyivät lihaksitulemisesi suurta tapahtumaa, sillä he näkivät lähestymättömän Jumalan kaikille lähestyttävänä ihmisenä, joka asui meidän keskellämme ja jolle kaikki suurella äänellä veisaavat:
Halleluja!

9. iikossi

Jumalansynnyttäjä, me näemme monisanaisten puheentaitajat kalojen lailla mykkinä edessäsi, sillä he eivät osaa sanoa, miten saatoit neitsenä pysyen synnyttää. Mutta me tätä salaisuutta ihmetellen huudamme uskossa:

*Iloitse Jumalan viisauden vastaanottaja;
iloiitse hänen kaitselmuksensa aarreaitta.
Iloitse Sinä, joka osoitit viisaat ymmärtämättömiksi;
iloiitse Sinä, joka todistit sanantaitajat mielettömiksi.*

*Iloitse, sillä viekkaat väittelijät ovat typertyneet;
iloiitse, sillä tarujen sepittäjät ovat menehtyneet.
Iloitse Sinä, joka hajoitat ateenaalaisten valheet;
iloiitse Sinä, joka täytät kalastajain pyydykset.*

*Iloitse Sinä, joka vedät tietämättömyyden syvyydestä;
iloiitse Sinä, joka annat monille tiedon valkeuden.
Iloitse pelastusta kaipaavien laiva;
iloiitse maailman alusten satama.*

Iloitse Morsian, aviota tuntematon.

10. kontakti

Kaiken Valtias tuli lupauksensa mukaan maailmaan tahtoen pelastaa sen ja kaiken Kaitsijana kuitenkin ilmestyi meidän tähtemme ihmisenä kutsuen samankaltaisella sitä, mikä on samankaltaista, ja Hän Jumalana kuulee, kun veisaamme:
Halleluja!

10. iikossi

Jumalansynnyttäjä Neitsyt, Sinä suojelet neitsyeitä ja kaikkia Sinun puoleesi kääntyviä, sillä, oi Puhtahin, Se, joka loi taivaan ja maan ja kohdussasi oleskeli, opetti meidätkin huutamaan Sinulle:

*Iloitse, Neitsyyden pylväs;
iloiitse, pelastuksen ovi!
Iloitse, henkisen uudestisyntymisen alkuunpanija;
iloiitse, jumalallisen armon antaja!*

*Iloitse, sillä Sinä olet parantanut häpeällisesti siitetyt;
iloiitse, sillä Sinä olet valistanut heikkomieliset!
Iloitse Sinä, joka hävität siveellisen turmeluksen;
iloiitse Sinä, joka synnytit puhtauden Kylväjän!*

*Iloitse, koska olet tullut hedelmättömän sikiämisen palatsiksi;
iloiitse Sinä, joka uskovia Kristukseen liität!
Iloitse Sinä, joka neitsyeitä suojelet;
iloiitse Sinä, joka kaunistat pyhien sieluja kuten morsiamia!*

Iloitse Morsian, aviontuntematon!

11. kontakti

Ei mikään veisu voi kuvata armosi suuruutta, oi pyhä Kuningas. Jos kantaisimme Sinulle veisuja niin lukuisia kuin hiekkajyvät, niin eivät nekään vastaisi sitä, mitä meille olet antanut. Sinulle veisaamme:
Halleluja!

11. iikossi

Me näemme pyhän neitsyeen valokynttilänä, joka levittää valoa pimeydessä oleville. Sytytettyään aineettoman valon hän ohjaa kaikkia jumalantuntemiseen ja valistaa koittosäteillä; kunnioittakaamme Häntä veisuilla:

*Iloitse, Ajatusauringosta loistava säde;
iloiitse, laskemattoman Valon kajastus!
Iloitse, sieluja valaiseva salama;
iloiitse, vihollisia pelottava ukkonen!*

*Iloitse, koska heijastat kirkasta valoa;
iloiitse, koska vuodatat runsasvetisen virran!
Iloitse, kastemaljan esikuva;
iloiitse, synnin saastan poistaja!*

*Iloitse, omantunnon puhdistusastia;
iloiitse malja, josta voi iloa ammentaa!
Iloitse, Kristuksen hyvä tuoksu;
iloiitse, salaisen riemun elämä!*

Iloitse Morsian, aviontuntematon!

12. kontakti

Tahtoen anteeksiantaa muinaiset velat Hän, kaikkien ihmisten veloista päästäjä, itse tuli niitten luo, jotka olivat Hänen armostaan etäännyneet, ja repi syntien käsikirjoituksen; sentähden kaikki veisaavat Hänelle:
Halleluja!

10. iikossi

Jumalansynnyttäjä Neitsyt, Sinä olet neitseitten ja kaikkien luoksesi kiiruhtavain suojamuuri, sillä sellaiseksi teki Sinut, oi Puhtas, taivaan ja maan Luoja asuessaan olemuksessasi ja opettaessaan meidät kaikki laulamaan Sinulle:

*Iloitse kunnias neitsyyden pylväs;
iloiitse pelastuksen portti.
Iloitse hengellisen uudelleenluomisen alku;
iloiitse jumalallisen hyvyiden jakaja.*

*Iloitse sillä Sinä uudestisyntyt meidät synnissä syntyneet;
iloiitse, sillä Sinä kirkastit mielettömien järjen.
Iloitse Sinä, joka kukistit sydämen turmelijan;
iloiitse Sinä, joka synnytit puhtauden kylväjän.*

*Iloitse Sinä, koskemattomuuden avion häähuone;
iloiitse Sinä, joka yhdistät uskovat Herran kanssa.
Iloitse neitseitten viisas kasvattaja;
iloiitse pyhien sielujen morsiusneito.*

Iloitse Morsian, aviota tuntematon!

11. kontakti

Jokainen veisu jää vajavaiseksi pyrkiessään kuvaamaan laupeutesi koko runsautta, oi pyhä Kuningas, sillä vaikka kantaisimme Sinulle yhtä monta laulua kuin on hiekkajyviä, eivät ne olisi mitään sen rinnalla, mitä Sinä olet antanut meille, jotka veisaamme:
Halleluja!

11. iikossi

Me näemme pyhän Neitsyen valoisana lammuna, joka ilmestyi pimeydessä oleville, sillä ottaen vastaan aineettoman valon Hän ohjaa kaikki jumalantuntemiseen ja valaisee mielen aamun valkeudella. Näin veisaten häntä kunnioittakaamme:

*Iloitse hengellisen auringon säde;
iloiitse häviämättömän Valkeuden kajastus.
Iloitse sielua kirkastava salama;
iloiitse viholliset lyövä ukkonen.*

*Iloitse, sillä Sinusta koittaa kirkkaana loistava Valkeus;
iloiitse, sillä Sinusta virtaa vuolas joki.
Iloitse kastemaljan esikuva;
iloiitse synnin saastan poistaja.*

*Iloitse vesikulho, jossa omatunto puhdistetaan;
iloiitse malja, joka tarjoaa riemua.
Iloitse Kristuksen hyvä tuoksu;
iloiitse salatun runsauden elämä.*

Iloitse, Morsian, aviota tuntematon!

12. kontakti

Tahtoen suoda anteeksiannon muinaisista veloista kaikkien ihmisten velasta Vapauttaja tuli itse armosta etäännyneiden luo, ja revittyään rikki velkakirjan Hän kuulee kaikkien veisaavan:
Halleluja!

12. iikossi

Veisuillamme ylistämme synnyttämistäsi ja Sinua, oi Jumalansynnyttäjä, kuten hengellistä temppeleä me ylistämme. Sijoittuen kohtuusi Herra, joka kaiken ylläpitää käsivarrellaan, ylistäen pyhitti Sinut ja opetti kaikkia veisaamaan Sinulle:

*Iloitse, Jumalan ja Sanan ilmestysmaja;
iloiitse, koska olet kaikkein pyhinta korkeampi!
Iloitse, hengen kullalla silattu liitonarkki;
iloiitse, loppumaton elämän aarre!*

*Iloitse, hurskaitten hallitsijain kallis kruunu;
iloiitse, hartaitten sielunpaimenten kunniallinen ylistys!*

*Iloitse, seurakunnan horjumaton pylväs;
iloiitse, valtakunnan kukistumaton muuri!*

*Iloitse, sillä Sinun kauttasi voittoja saavutetaan;
iloiitse, sillä Sinun kauttasi viholliset kukistetaan!
Iloitse, ruumiini terveys;
iloiitse, sieluni pelastus!*

Iloitse morsian, aviontuntematon!

13. kontakki

Oi, suuresti ylistetty Äiti, kaikkia pyhiä pyhimmän Sanan synnyttäjä! Ota vastaan nyt kantamamme ylistys ja päästä kaikesta hädästä ja tulevista vaivoista meidät, jotka Sinun tähtesi veisaamme: *Halleluja!*

1. iikossi

Ylienkeli oli lähetetty taivaasta tuomaan Jumalansynnyttäjälle ilotervehdystä, ja hän, nähden Sinun, oi Herra, lihaksitulevan, hämmästy ja seisoen Neitseen edessä huusi hänelle ruumiittomien olentojen äänellä:

*Iloitse, sillä Sinun kauttasi ilo koittaa;
iloiitse, sillä Sinun kauttasi kirous poistuu!
Iloitse Sinä, langenneen Aadamin kutsuja;
iloiitse Sinä, Eevan kyynelten sovittaja!*

*Iloitse Sinä, korkeus, johon ei ihmisajatuksin voi kohota;
iloiitse Sinä, syvyys, johon ei enkeleinkään silmin voi nähdä!
Iloitse, koska olet tullut Kuninkaan valtaistuimeksi;
iloiitse, koska kannoit kohdussasi koko luomakunnan Kantajaa!*

*Iloitse Sinä, kointähti, joka ennustat Auringon nousua;
iloiitse kohtu, jossa Jumala lihaksi tuli!
Iloitse, sillä Sinun kauttasi luomakunta uudistuu;
iloiitse, sillä Sinun kauttasi me kumarramme Luojaa!*

Iloitse Morsian, aviontuntematon!

1. kontakki

Sinulle, oi Jumalansynnyttäjä, voitollinen sotajoukkojen johtaja, me, Sinun palvelijasi, vaaroista päästyämme kiitokseksi veisaamme voittovirren. Pelasta meidät kaikista vaaroista, sillä Sinulla on valta voittamaton, että huutaisimme Sinulle:

12. iikossi

Ylistäessämme synnyttämäsi me kaikki veisuin kiitämme Sinua, Jumalansynnyttäjä, elävää temppeleä, sillä asuttuaan Sinussa Herra, joka pitää kaiken kädessään, pyhitti Sinut, teki kunniakkaaksi ja opetti kaikki veisaamaan Sinulle:

*Iloitse Jumalan ja Sanan maja;
iloiitse pyhiä korkeampi pyhä.
Iloitse Hengen kultaama arkki;
iloiitse elämän loppumaton aarre.*

*Iloitse hurskaitten hallitsijain kallis kruunu;
iloiitse hurskaitten sielunpaimenten kunniallinen kerskaus.*

*Iloitse Kirkon sortumaton torni;
iloiitse valtakunnan kukistumaton muuri.*

*Iloitse Sinä, jonka kautta kohotetaan voitonmerkki;
iloiitse Sinä, jonka kautta vihamiehet kukistuvat.
Iloitse ruumiini parannus;
iloiitse sieluni pelastus.*

Iloitse morsian, aviota tuntematon!

13. kontakki

Oi puhtahin Äiti, oi puhtahin Äiti, kaikkia pyhiä pyhimmän Sanan synnyttäjä! Ota vastaan nyt kantamamme ylistys ja päästä kaikista vaaroista ja tulevista vaivoista meidät, jotka Sinun tähtesi veisaamme: *Halleluja, halleluja, halleluja.*

1. iikossi

Ylienkeli lähetettiin taivaasta tuomaan ilosanomaa Jumalansynnyttäjälle ja nähdessään, Sinun, oi Herra, ruumiillistuvan, hän hämmästy ja tervehti Neitsyttä ruumiittomien olentojen äänellä:

*Iloitse Sinä, jonka kautta ilo koittaa;
iloiitse, sillä Sinun kauttasi kirous poistuu.
Iloitse langenneen Aadamin pelastuksen kutsuja;
iloiitse Eevan murheenkyyneleistä vapauttaja.*

*Iloitse korkeus, jonne ihmisajatus ei yllä;
iloiitse syvyys, jota enkelkatsekaan ei tavoita.
Iloitse, sillä Sinä olet Kuninkaan istuin;
iloiitse, sillä Sinä kannat kaikkeuden kantajaa.*

*Iloitse auringon nousun kointähti;
iloiitse lihaksitulleen Jumalan Äiti.
Iloitse Sinä, jonka kautta luomakunta uudistuu;
iloiitse Sinä, jonka kautta Luoja tulee lapsukaiseksi.*

Iloitse Morsian, aviota tuntematon!

1. kontakki

Sinulle, oi Jumalansynnyttäjä, voitolliselle sotajoukkojen johtajalle, me, Sinun palvelijasi, vaaroista päästyämme kiitokseksi veisaamme voittovirren. Pelasta meidät kaikista vaaroista, sillä Sinulla on valta voittamaton, että huutaisimme Sinulle:

Iloitse Morsian, aviontuntematon!

Rukous

Puhtahin korkein Valtiatar Jumalansynnyttäjä, jolle kaikki hyvä on mahdollista! Ota vastaan meiltä, kelvottomilta palvelijoiltasi, nämä lahjat, jotka yksin Sinulle kelpaavat! Sinä sukupolvien joukosta olet valittu taivaan ja maan luontokappaleita korkeammaksi: Sinun kauttasi Voimien Herra oli kansamme, Sinun kauttasi me opimme tuntemaan Jumalan Pojan ja saamme osallistua Hänen pyhimmästä Ruumiistaan ja puhtaimmasta Verestään. Sentähden autuas olet Sinä sukupolvien joukossa, Jumalassa autuas, kerubeja kirikkaampi ja serafeja kunnioitettavampi. Älä herkeä rukoilemasta meidän, kelvottomain palvelijaisi, edestä, että me vapautuisimme kaikista pahoista neuvoista, kaikista kiusauksista ja pahan hengen vaikutuksesta. Pyhien rukouksiesi kautta salli meidän tuomitsemattomasti elää elämämme loppuun asti niin, että pelastettuina Sinun puolustuksellasi ja avullasi kantaisimme kaikesta ylistystä, kiitosta, kunnioitusta ja palvelusta Kolmiyhteiselle Jumalalle, kaiken Luojalles, nyt, aina ja iankaikkisesta. Aamen.

Iloitse Morsian, aviota tuntematon.

1. rukous

Oi kaikkein pyhin Valtiatar, puhtain Jumalansynnyttäjä Neitsyt, Herrani ja Jumalani Jeesuksen Kristuksen Äiti. Minä lankean eteesi ja rukoilen Sinua, kuninkaallinen Äiti: Ota rukoukseni vastaan ja kannu se kuningasten Kuninkaan ja kaikkien Herran, Sinun Poikasi ja meidän Jumalamme eteen. Ano anteeksianto kaikille synneilleni. Auta minua tekemään parannus elämässäni. Ja lähtiessäni tästä elämästä älä salli pahojen voimien pidättää minua, vaan hartailla rukouksillasi avaa minulle Jumalan valtakunnan ovet, että siellä, ylhäisessä Jerusalemissa, nauttis paratiisin ravintoa, riemua ja kuvaamatonta kauneutta sekä jumalallisen kolminaisuusvalon kirkkautta ja enkelilaulun ihanuutta. Tee minut kaiken tämän ilon ja kunnian perilliseksi kaikkien pyhien yhteydessä, sillä kaikkivoimallisen Kuninkaan Äitinä Sinulle on kaikki mahdollista. Tässä ajassa ja erikoisesti tällä hetkellä kuule minua kaikkein pyhin Valtiatar, kun minä edessäsi seison, ja ota vastaan rukousveisuni, jonka Sinulle kannan.

2. rukous

Puhtahin korkein Valtiatar Jumalansynnyttäjä, jolle kaikki hyvä on mahdollista! Ota vastaan meiltä, kelvottomilta palvelijoiltasi, tämä lahja, joka yksin Sinulle kelpaa! Sinä sukupolvien joukosta olet valittu taivaan ja maan luontokappaleita korkeammaksi: Sinun kauttasi Voimien Herra oli kansamme, Sinun kauttasi me opimme tuntemaan Jumalan Pojan ja saamme osallistua Hänen pyhimmästä Ruumiistaan ja puhtaimmasta Verestään. Sen tähden autuas olet Sinä sukupolvien joukossa. Älä lakkua rukoilemasta meidän, kelvottomain palvelijaisi puolesta, että vapautuisimme kaikista kiusauksista ja pahan hengen vaikutuksesta. Pyhien rukouksiesi kautta salli meidän tuomitsemattomasti vaeltaa elämämme loppuun asti niin, että pelastettuina Sinun puolustuksellasi ja avullasi kantaisimme kaikesta ylistystä, kiitosta, kunnioitusta ja palvelusta kolmiyhteiselle Jumalalle nyt, aina ja iankaikkisesta iankaikkiseen. Amen.

Kristuksen kasteen juhlan eli Teofanian ristisaatto Tuomiojärvelle.

1 Ortodoksinen laulamisen perinne

Sinulle, oi Jumalansynnyttäjä, voitolliselle sotajoukkojen johtajalle, me, Sinun palvelijasi, vaaroista päästyämme kiitokseksi veisaamme voittovirren. Pelasta meidät kaikista vaaroista, sillä Sinulla on valta voittamaton, että huutaisimme Sinulle: Iloitse Morsian, aviota tuntematon.

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen perinnettä ja sen siirtämistä eteenpäin tekijyyden ja yhteisöllisen muistin käsitteiden avulla. Perinne elää yhteisössä sen yksittäisten jäsenten kautta. Jäsenten yhteisöllisesti muistellessa ja toistaessa perinnettä he samalla uudistavat sitä tullen siitä osallisiksi; he ovat samanaikaisesti perinteen eläväksi tekijöitä, sen kokijoita ja uuden luojia. Näin he omalla kosketuksellaan perinteeseen vaikuttavat siihen sen tekijöinä tai osatekijöinä. Ilman heidän panostaan perinne ei elä, säily eikä siirry.

Perinteen eläminen ja uudistaminen on osa kulttuuria. Eurooppalainen kristillinen perinne² näkyy uskonnollisen runouden ylistyslauluissa. Näistä Neitsyt Marian ylistäminen edustaa hyvin vanhaa perinnettä, joka edelleen elää ja voi hyvin vanhan kristillisyyden, idän ortodoksisuuden ja lännen roomalaiskatolisuuden piirissä. Tässä työssä tarkastelen, miten tämä perinne näkyy Neitsyt Marian ylistyslauluissa. Erityisenä kohteena on Marian ylistyslauluista ortodoksinen *Akatistos Jumalansynnyttäjälle*, joka on vaikuttanut laaja-alaisesti muihin saman aihepiirin lauluihin, runoihin ja rukouksiin. Tavoitteenani on analysoida sitä, millaiset perinteet näkyvät tässä runossa ja miten.

Tämä opinnäytetyö ylittää monia kulttuurisia rajoja ja siksi ennen varsinaiseen asiaan ryhtymistä on syytä rakentaa muutamia siltoja näiden rajajokien yli. Joitakin siltoja on tutkielman tekstissä itsessään mukana ja joitakin tutkielma rakentaa,

² Suomen alueella asuneilla kansoilla on ollut monipuolisia suhteita niin itään kuin länteen ja pitkälle etelään jo hyvin varhaisina aikoina. Tästä todistavat sanaston lisäksi arkeologiset kaivaukset. (Grönhagen 2006; Vahtola 2003, 15–17.) Esimerkiksi Vahtola (2003, 23–24) esittää kristinuskon saapuneen Suomeen ainakin kansan yläkerrokseen 1000-luvun aikana. Lisäksi vaikutteita saatiin runsaasti jo aiemmin sekä Bysantista saakka (Vahtola 2003, 24, 27–29).

mutta tutkielmassa käsiteltävän kulttuurin ulkopuoliselle lukijalle on annettava matkalle jonkinlainen kartta mukaan – tutkimuksen taustaksi.

Ortodoksisuus, vaikka onkin olennainen osa suomalaista kulttuuria, mennyttä, nykyistä ja tulevaa, on Suomessa vähemmistökulttuuri, joka on enemmistölle varsin tuntematon. Ortodoksisuus rakentuu perinteen huolellisen säilyttämisen varaan, jossa on kuitenkin tilaa yksilön omalle pohdinnalle ja etsimiselle, tutkimiselle ja analysoinnille. Sen lähtökohtana on luonnollisesti Raamattu sekä alkuseurakunnasta juontuva Traditio, uskon oppi ja ymmärrys sen harjoittamisesta. Näiden lisäksi on olemassa paikallisia perinteitä, jotka heijastelevat paikkakunnan olosuhteita ja historiaa. Kristinuskon alkuaajoista lähtien kristittyjen joukossa on ollut syvällisesti asioihin perehtyneitä ja pohtivia ihmisiä, joiden ajatuksia on luettu ja hiottu vuosisatojen ja –tuhansien aikana. Edelleen näiden teologien, kirkkoisien, teksteihin palataan ja niitä tutkitaan huolella. Tässäkin työssä heidän kirjoituksensa ovat mukana.

Ortodoksisuudessa eräänä vallitsevana piirteenä on ollut uteliaisuus. Asioita, tekemisen tapoja on kokeiltu ja pohdittu. Lähtökohtana kokeiluissa on ollut niin menneiden aikojen havainnot eri kulttuurien piiristä kuin ajankohtaiset keksinnöt ja uudistukset. Niistä on otettu mukaan hyväksi havaitut, ihmistä kehittävät asiat ja huonot on hylätty. Tämä näkyy niin ortodoksisen opin muodostumisessa ensimmäisillä vuosisadoilla kuin kirkkomusiikin kehityksessäkin. Se näkyy myös jumalanpalvelusten muodossa, siinä miten ihmiset osallistuvat ja toimivat osana seurakuntaa ja palvelusta. Tällaisen toimintatavan yhdistyessä yhteisöllisyyteen sekä säilytettäväksi hyväksytyjen asioiden toistoon, toisintamiseen ja uusintamiseen kyseessä on kulttuurinen muisti, jossa yksilön sijaan yhteisö toimii muistamisen lähtökohtana: ihmiset muistavat ja muistelevat asioita yhteisön jäseninä ja yhteisöllisesti.

Ortodoksisen kirkkomusiikkiin, joka kattaa sekä melodian että sanallisen ilmaisun, liittyy kiinteästi uusiokäyttö. Kaunista runoa hiotaan vielä kauniimmaksi tai muutetaan toiseen tilanteeseen sopivaksi – melodia hyödynnetään useaan otteeseen, sillä onhan se kirjoitettu Jumalan kunniaksi ja sitä voidaan käyttää Jumalan kunniaksi monin tavoin. Tähän liittyy ajatus siitä, että ihmisen on pystyttävä vastaanottamaan sanoma ymmärrettävässä muodossa, omalla kielellään. Siksi teksti käännetään melodian säilyessä ennallaan eikä kääntäjistä välttämättä jää juurikaan tietoja. Samalla tiedostetaan hyvin voimakkaasti se, että

tekstiin sisältyy olennainen sanoma, joten kääntäminen on vaativaa, sanoman tulee säilyä ennallaan.

Tutkielmani ytimessä on Neitsyt Mariasta kertova ja häntä kunnioittava laulettu runo, jonka alkukieli on kreikka. Tämän tutkielman kannalta merkittävää on, että tämä Akatistos kohdataan nimenomaan laulettuna, ei luettuna. Runo on ensimmäisen kerran julkaistu suomeksi 1937 kirkkoslaavin kielestä käännettynä Sortavalassa Valamon luostarin julkaisuna. 1980-luvulla tekstistä julkaistiin kreikankielen pohjalta korjattu käännös, mutta painokseen jäi joitakin virheitä.³ Nämä ilmeisesti painovirheet korjattiin vuoden 2010 Ortodoksisten nuorten liiton julkaisemaan Ortodoksisen hartauskirjan painokseen. Tämän työn alkulehdillä on runon kaksi suomenkielistä käännöstä, vanhin ja tuorein. Käännösten eroja on lisäksi verrattu sekä englanninkieliseen että kreikankieliseen runoon, jotka löytyvät painettuna ainakin Peltomaan⁴ väitöskirjasta.

Meille ortodokseille, aivan kuten roomalaiskatolisillekin⁵, Neitsyt Maria on erityisen kunnioitettu ja rakastettu henkilö: suostumalla Jeesuksen äidiksi hän mahdollisti ihmisille paluun Jumalan yhteyteen. Siten on täysin luonnollista, että tällaisen teon tehnyt ihminen ansaitsee erityisen kauniin runon. Tavoitteenani on ymmärtää runon syntyprosessia, kartoittaa joitakin siihen liittyviä yksityiskohtia, muotoa, estetiikkaa ja vaikutteita sekä paikallistaa sen sijainti kirjallisuuden lajien joukossa.

Kristillisten kirkkojen suhteesta Neitsyt Mariaan kertoo se, miten hänestä puhutaan kirkollisissa teksteissä, rukouksissa, kirkkomusiikissa tai muussa uskonnollisessa musiikissa. Tästä esimerkkinä on kristikunnalle hyvin rakas teksti *Jumalansynnyttäjän kiitosvirsi* (Luuk 1: 46-55), jota kutsutaan myös nimillä *Marian kiitosvirsi*, *Jumalanäidin kiitosvirsi* ja *Magnificat*. Se on erityisesti katolisten

³ Karhusaari 2011.

⁴ Peltomaa 2001.

⁵ Kristillinen kirkko jakaantui ortodoksisuuteen ja roomalaiskatolisuuteen vuonna 1054. Jakaantuminen oli pitkän kehityksen tulos ja sen ensimmäiset merkit ovat nähtävissä jo hyvin aikaisissa teologisissa keskusteluissa. Nykytutkimus on osoittanut joidenkin eron syiden olevan lähinnä väärinkäsityksiä. Merkittävimpiä eroja ovat (taulukko Ortodoksi.net-sivustolta, www.ortodoksi.net):

	<u>Ortodoksisuus</u>	<u>Roomalaiskatolisuus</u>
ylin päätävävalta	kirkolliskokouksella	paavilla
kielenä	kansankielet	latina, v. 1963 lähtien kansankieli
ehtoollinen ja sen jako	hapan leipä leipä ja viini kaikille	happamaton leipä v. 1963 asti maallikoille vain leipä
pappien avioliitto	avioliitto sallittu	selibaatti
konfirmaatio ja kaste	yhtä aikaa	konfirmaatio myöhemmin
lauantaipaasto	ei paastota lauantaisin	paasto myös lauantaisin*
Kolminaisuus	Pyhä Henki lähtee Isästä	Pyhä Henki lähtee Isästä ja Pojasta
Kiirastuli	ei kiirastulta	kiirastuli

* *Katoliset paastosäännöt ovat muuttuneet ja paasto voi olla myös lauantaisin, jos toimitetaan vigilia.*

kirkkojen piirissä rakastettu ja paljon käytetty kirkkolaulu. Roomalaiskatolisuudessa Neitsyt Marian kunnioittamiseen liittyy kiinteästi *Loreton litania* eli *Autuaan Neitsyt Marian litania*, joka on kehittynyt 1000-luvulla nykyiseen muotoonsa⁶. Tässä rukouksessa on runsaasti yhtäläisyyksiä tutkimukseni kohteeseen *Akatistokseen*, mikä historiallisesti tarkasteltuna on luonnollista. Varhaisten kirkkoisien pohdinnat ja Neitsyt Mariasta käyttämät ilmauksen ovat kristikunnan yhteistä omaisuutta. Samaan rukousten kenttään kuuluu enkeli Gabrielin sanoista johdettu rukous, joka roomalaiskatolisuudessa tunnetaan nimellä *Ave Maria*. Sama rukous löytyy myös ortodoksisuudesta. Palaan näihin teksteihin hieman myöhempänä.

Vastaavia itäisen ja läntisen kristillisyyden piirissä esiintyviä hyvin samankaltaisia rukouksia ja tekstejä löytyy monia muitakin. Olennaista on, että näissä molemmissa kulttuureissa Neitsyt Mariaa kunnioitetaan suuresti ihmisenä, joka on toteuttanut Jumalan tahdon omasta vapaasta tahdostaan. Näin hän on ihmisenä kaikkien muiden ihmisten yläpuolella, esikuvana siitä, miten kristityn tulisi elää.

Suomalaisissa luterilaisissa joululauluissa Neitsyt Maria loistaa poissaolollaan⁷. Niissä mainitaan kyllä tähti, paimenet ja tietäjät, seimi ja lapsi, mutta lapsen äitiä ei muisteta lainkaan. Häntä ei ole, hän on sivupersoonana, joka unohtuu synnytyksen jälkeen. Kuitenkin hän on protestanttisuudessakin tunnustetun Kristus Jumalan ikioma äiti.

Ilmiöt – jollainen suhde Mariaankin on – kertovat jotakin siitä kulttuurista, jossa ne esiintyvät. Marian kohdalla kyse ei ole vain yhdestä tietystä naisesta, uskonnon Jumalan äidistä, vaan hänessä näkyy myös suhde naisiin yleisesti. Mitä kertoo uskonnon ja kulttuurin tasa-arvoisuudesta se, että lapsen äiti unohdetaan ja sivuutetaan täysin? Ja vastaavasti, mitä kertoo se, että lapsen äitiä kunnioitetaan äitinä ja naisena – esimerkkinä kaikille ihmisille, ei vain naisille?

Tässä työssä käytän rinnakkain sekä kirjallisuudentutkimuksen että ortodoksisuuteen liittyviä käsitteitä:

Veisu tai kirkkoveisu on ylistyslaulu Jumalalle. Samaa tarkoittaa sana *hymni*.
Veisulla voidaan ylistää Jumalaa myös pyhien ihmisten kunnioittamisen kautta.

⁶ Suomen katolisen kirkon www-sivut: http://katolinen.net/?page_id=188.

⁷ Kävin läpi Fazer Musiikin Joulun toivelaulukirjan (Heikkilä yms. 1983). Kirjassa on yli 170 joululaulua.

Kontakki tarkoittaa ortodoksisessa kirkkomusiikissa lyhyttä veisua, joka sisältää juhlan aiheen tai henkilön merkityksen kuvauksen pyrkien täsmentämään päivän aihetta. Kontakin muoto on muuttunut aikojen kuluessa: alkujaan kontakki oli laaja monisäkeistöinen runoelma, nyt kontakilla tarkoitetaan kyseisen runoelman ensimmäistä säkeistöä muiden jäätyä pois käytöstä tai vähemmälle käytölle.⁸ Kirjallisuuden tutkimuksessa sitä vastaa *stroofi*.

Iikossi tarkoittaa lisäveisua, lyhyttä kirkkoveisua, joka välittää juhlan keskeisen sanoman. Alkuperäisen kontakin muut kuin ensimmäiset säkeistöt tunnetaan nimellä iikossi⁹. Tätä ortodoksisista käsitettä vastaa kirjallisuudessa *antistroofi*.

Stroofi on kirjallisuudentutkimuksen käsite. Se on kahden tai useamman säkeen muodostama kokonaisuus, säkeistö.¹⁰ Akatistoksessa sitä vastaa *kontakki*.

Antistroofi on kirjallisuudessa kuorolauluun liittyvä toistomuoto, stroofin pari, vastasäkeistö.¹¹ Akatistoksessa tässä tehtävässä toimii *iikossi*.

Epodi on kuorolyriikan jälki- tai lisälaulu, joka on säkeistön ja vastasäkeistön jälkeen tuleva erirakenteinen säkeistö.¹² Akatistoksessa *Iloitse*-tervehdykset muodostavat epodin.

Läntisessä ja itäisessä kristillisyydessä on joitakin käsitteitä, joiden merkitys on sama tai lähes sama, mutta niihin liittyvä käytäntö eri. Eräs tällainen on litania, rukous, joka toimitetaan erilaisena ortodoksisuudessa ja roomalaiskatolisuudessa.

Leimallista ortodoksisuudelle on sen kuvallisuus, joka kattaa kaikki aistit sekä tekemisen ja olemisen tavat. Kirkkomusiikki sävelineen ja sanoineen, kirkkotaide ikoneineen, tuohukset, jumalanpalvelusten rakenne, ristinmerkit, kumarrukset – kaikki ovat kuvaa, kuvaavat ja heijastavat Jumalan olemusta aineelliseen maailmaan. Niiden kautta Jumalan hyvyys on koettavissa inhimillisin aistein,

⁸ Harri 2001, 33; Repo 2007, 177-178.

⁹ Harri 2001, 33.

¹⁰ Scott 1965, 279; Shaw 1972, 359; Shipley 1953, 396; Shipley 1970, 313.

¹¹ Scott 1965, 16; Shaw 1972, 25; Shipley 1953, 25; Shipley 1970, 16-17.

¹² Scott 1965, 97; Shaw 1972, 141; Shipley 1970, 105.

teoissa ja olemisessa. Teoria tai oppi ei jää mietiskelyn tasolle, vaan ulottuu elämän todellisuuteen, kokemukseksi.¹³

Ortodoksisuus kokonaisvaltaisena ja kokemuksellisenä kulttuurina on enemmän kuin uskonto, se on elämäntapa. Sen kokemuksellisuus sisältää toimijuuden ja osallisuuden lisäksi aistittavuuden. Tämän näkökulman välittämiseksi olen tehnyt tiettyjä esteettisiä ratkaisuja: otsikoiden alle olen kursivoidulla tekstillä kirjoittanut tutkimuskohteena olevan runon säkeitä ja liittänyt työhöni valokuvia, jotka on ottanut puolisoni Simo Penttinen. Nämä yhdessä välittävät kalpean aavistuksen siitä kokemuksesta, joka on läsnä ortodoksisuudessa ja *akatistos*-palveluksessa.

¹³ Kotiranta 1999, 135.

Lasaruksen lauantai, Ylösnousemuksen kirkko.

2 Perinne yhteisön muistina

2.1 Perinteen tekijä

*Iloitse Sinä, jonka kautta ilo koittaa; iloitse, sillä Sinun kauttasi kirous poistuu.
Iloitse langenneen Aadamin pelastukseen kutsuja; iloitse Eevan murheenkyynelistä vapauttaja.
Iloitse korkeus, jonne ihmisajatus ei yllä; iloitse syvyys, jota enkelkatsekaan ei tavoita.*

Perinne on jotakin jokaisessa hetkessä läsnäolevaa, joka vaikuttaa tekemisiimme, ajatuksiimme ja valintoihimme. Tietyissä elämänvaiheissa nimenomaisesti kapinoimme sitä vastaan, yritämme irrottautua siitä ja hieman myöhemmin ehkä ymmärrämme sen arvon. Tässäkin näkyy perinteen yhteisöllisyys: se on jotakin, jonka olemme oppineet edeltäviltä sukupolvilta, meidät kasvattaneelta yhteisöltä ja jota siirrämme muodossa tai toisessa seuraavalle sukupolvelle halustamme riippumatta huolehtiessamme heistä. Perinne on yhteisöllistä, ryhmän omaa, mutta ei yleistettävissä koskemaan kaikkia, ryhmän ulkopuolisia tai sen laitamilla olevia¹⁴. Tähän yhteisöllisyyteen ja perityn siirtoon liittyy kiinteästi tekijyys erilaisine ulottuvuuksineen – toistaessamme perinnettä, eläessämme sitä uudestaan me samalla liitymme sen tekijöiden kasvavaan joukkoon. Ja perinteen tekijöinä meillä on mahdollisuus vaikuttaa siihen: meidän välityksellä, meihin vaikuttamalla vaikutetaan myös perinteeseen.

Perinteen toistamisessa ja sitä kautta sen uusintamisessa on kysymys kulttuurin olemassaolon ja säilymisen lisäksi tekijyydestä, joka eroaa nykyisessä länsimaisessa kulttuurissa vallitsevasta tekijäkäsityksestä. Nykytekijyys nojaa tekijänoikeuksiin ja –palkkioihin poiketen varhaisimmista tai muiden kulttuurien

¹⁴ Virtanen 1980, 134–135.

tavoista ymmärtää tekijyyttä. Tämä vallitseva käsitys vaikuttaa ajatteluumme niin voimakkaasti, että tekijäksi nimetty tai luultu henkilö antaa tai hänen oletetaan antavan leiman teokselle: jos oletamme tietyn henkilön kirjoittaneen teoksen, runon tai runokokoelman tahi jos ajattelemme tuon nimen takana olevan useamman tekijän, koemme tarinan eri tavoin. Tällä pyrimme selittämään tarveamme tekijän nimeämiseen, minkä kautta haluamme sitoa teoksen johonkin tiettyyn alkuperään. Haluamme pystyä jäljittämään idean omistajan. Tämä tarve heijastuu erityisesti nimettömiin teoksiin: lähteen puuttuessa todellinen tekijä korvataan vaikka keksityllä nimellä.¹⁵

Suullisen runonlaulannan perinteessä niin antiikin Kreikassa kuin meilläkin kyse oli ja on edelleen kokonaisuudesta, joka pitää sisällään kerrottavan asian lisäksi kerronnan ja esitykset, jotka molemmat hioutuivat ja kehittyivät esityskerrasta toiseen ja siirtyessään perintönä seuraavalle kertojasukupolvelle. Suullisessa perinteessä ei siten ole olemassa ensimmäistä ja alkuperäistä runoa ja tekijää. Suullinen runous ja sen esittäjät edustavat samaan aikaan sekä perintönä siirtyvää kokonaisuutta että omaa yksilöityä henkilöään sen esittäjänä: Runonlaulaja välittää ja toistaa saamaansa perintöä muokaten siitä omanlaisen ainutkertaisen esityksen. Näin runot eivät sinänsä ole tai olleet kenenkään yksityistä omaisuutta, vaan materiaalia, jota runon esittäjä hyödyntää esityksessään luodessaan runon uudestaan esityksen aikana – ollen siten yhtä aikaa runoilija, tekijä ja toistaja. Näin tarkasteltuna perinteeseen liittyvä tekijyys on yhdistävää eikä poissulkevaa toimintaa.¹⁶

Yhteisen muokattavan tarinaperinteen ajatus näkyy myös antiikin tarinoissa ja myyteissä, joita omissa nimissään ovat hyödyntäneet tunnetut kirjailijat kautta aikojen enempää lähteitä mainitsematta. Muistettavat tarinat ja asiat ovat siirtyneet sukupolvelta ja kansalta toiselle uudestaan ja uudestaan välittämättä niiden alkuperästä. Ne ovat yhteistä omaisuutta.¹⁷ Tämän yhteisen omaisuuden, perinteen, toistaja antaa yksilönä muodon kollektiivisesti jaetulle yhteisölleen merkitykselliselle muistettavalle asialle¹⁸.

¹⁵ Bennett 2005, 32, 35; Leppämäki 2006, 19–20, 38–39. Voidaan toki kyseenalaistaa tarve tekijän nimeämiseksi. Onko kyse opitusta mallista vai todellisesta tarpeesta?

¹⁶ Bennett 2005, 32–33; Virtanen 1980, 151–158.

¹⁷ Henrikson 1996, 22–24, 271–273; Leppämäki 2006, 22; Virtanen 1980, 154, 156–158.

¹⁸ Korkiakangas 1996, 16.

Suullisen perinteen siirron mekanismia tutkineet Albert B. Lord ja Gregory Nagy ovat hahmottaneet runon ja sen tekijän synnyn prosessin¹⁹: nykytekijäkäsityksellä ilmaistuna kyse on monitekijyydestä, jossa tekijäksi valikoituu viimeisten muutosten tehneen tekijän seuraaja, jota nykyään vastaa lähinnä julkaisija tai tuottaja.

Runo muokkautuu laulajalta toiselle ja esityskerrasta toiseen, kunnes se saavuttaa laulajan tai yhteisön näkökulmasta täydellisyyden, jolloin seuraava laulaja tai laulajat pyrkivät muutosten sijaan vakiinnuttamaan runon ja sen esitystavan. Vakiinnuttajaa seuraava sukupolvi ryhtyy toistamaan runoa vakiintuneella tavalla nimeten runon tekijäksi vakiinnuttajan tai hänen seuraajansa. Tämän prosessin kautta runo "syntyy" ja sen tekijäksi valikoituu ensimmäinen vakiintuneen muodon esittäjä, jonka esitystapaa seuraavat esittäjät pyrkivät mahdollisimman tarkasti noudattamaan. Samalla runon tekijästä syntyy myytti, joka jatkaa elämäänsä.²⁰

Antiikin kulttuurissa tehtiin ero runonlaulajan ja sitä toistavan henkilön välillä: tekijäksi mainittu runonlaulaja ei ole taiteilija siinä mielessä kuin me sen ymmärrämme, vaan enemmän – runon toistamisen lisäksi hän on osa perinnettä muokaten, säilyttäen ja siirtäen sitä. Esiintyvä taiteilija, joka toistaa runon mahdollisimman muuttumattomana tuomatta siihen mukaan omaa näkemystään, ei ole runon tekijä samassa mielessä kuin perinteessä elävä runonlaulaja. Tältä kannalta tarkasteltuna nimetty tekijä on viimeinen varsinainen runonlaulaja, seuraavat hänen esitystään toistavat henkilöt eivät tuo siihen uutta, vaan säilyttävät vakiintunutta.²¹ Sinänsä näiden kahden, elävän perinteen edustajan ja vakiintuneen teoksen toistajan, erottelu toisistaan on mielenkiintoinen ja jollakin tavalla heijastuu myöhempään tekijyyden käsitteeseen vähintäänkin erottaessa runoilijan luovana toimijana yhteiskunnan muista toimijoista.²²

Antiikin vaikutus käsityksiin tekijyydestä ei rajoitu vain tähän erotteluun, vaan se näkyy myös käsityksessä luovuudesta eräänä tekijän ominaisuutena. Platon on kuvannut inspiraation ja järjen suhdetta runoilijan toiminnassa määritellen inspiraation lähteeksi jumaluudet: runoilija toimii eräänlaisena profetiaalisena näkijänä. Tämä käsitys heijastuu tänäkin päivänä käsityksiimme luovasta

¹⁹ Bennett 2005, 32–34. Virtanen (1980, 138) tuo esille toisen näkökulman suulliseen perinteeseen: myös kirjallinen perinne voi muuttua suulliseen muotoon, kyse ei ole yksisuuntaisesta prosessista suullisesta kirjalliseen.

²⁰ Bennett 2005, 34; Virtanen 1980, 151–158.

²¹ Bennett 2005, 35.

²² Bennett 2005, 36–37; Leppämäki 2006, 52.

toimijasta, tekijästä.²³ Bennettin mukaan tämä voi marginalisoida runoilijan kielteisessä mielessä tai korostaa hänen erityisensä. Toisaalta tämä voi myös hävittää tekijän persoonallisena, inhimillisenä toimijana tekemällä hänestä tahdottoman päätelaitteen, joka tuottaa saamistaan herätteistä taidetta.

Tämän lisäksi Platon tuo esille mielenkiintoisen ulottuvuuden runoilijasta, hänen epäluotettavuutensa kuvatessaan kohdettaan: runoilijan tuottama kuva kohteesta ei ole todenmukainen, mutta sanankäyttäjänä hän vaikuttaa kuulijoihinsa ja voi siksi turmella näiden mielet valheellisilla kuvauksilla. Tämä ajatus näkyy edelleen keskustelussa tekijän vastuusta suhteessa teokseensa.²⁴

Yhdistävä tekijäkäsitys ja toimintamuoto ei ole vain suullisen perinteen ja kirjallisuuden omaisuutta, vaan sama ilmiö on löydettävissä myös muilta kulttuurin aloilta. Toimintamuotona suullisen perinteen siirtoprosessi, jossa aiempi traditio siirretään seuraavalle sukupolvelle lisäten siihen - tietoon, käsitykseen, ajatteluun - omat asiaa koskevat havainnot kehittäen sitä näin eteenpäin, ei ole mitenkään ainutlaatuinen: Bysantin keskiaikaisessa kreikkalaisessa kulttuurissa lääketieteellinen osaaminen siirtyi eteenpäin kompilaatioiden ja niihin tehtyjen kommenttien kautta. Kompilaatiossa kyse oli aiempien auktoriteettien perintönä siirtyneiden havaintojen ja tietojen välittämisestä eteenpäin ymmärrettävässä muodossa.²⁵ Sama on havaittavissa myös kuvataiteissa sekä esimerkiksi lasten leikkikulttuurin välittämisessä²⁶. Mutta siinäkin prosessissa kyse ei ole uudesta toimintamallista, vaan kulttuurisesta toimintatavasta, perinnöstä: bysanttilainen kulttuuri nojautui aiempien ja ympäröivien kulttuurien varaan keräten niistä vaikutteita, kehittäen niitä eteenpäin ja sulattaen niitä yhteen²⁷.

Länsimainen tekijäkäsitys historioineen ei ole koko totuus. Näkökulman avartamiseksi Leppämäen²⁸ huomio itämaisestä tekijyydestä on tärkeä: Aasialaisessa perinteessä oppipoika pyrkii jäljittelemään mestarinsa työtä mahdollisimman tarkasti. Harjoittelun, toiston ja jäljittelyn tavoitteena on, että lopullinen teos ei eroa alkuperäisestä. Tuloksena on tekijän henkilöllisyyden peittävä tuote, johon tekijäksi mainitaan yhteisö, kuten oppilaitos, jossa työ on tehty.

²³ Bennett 2005, 37; Leppämäki 2006, 52.

²⁴ Bennett 2005, 38.

²⁵ Hakosalo 2003, 35.

²⁶ Kavarnos 1987, 12–13; Virtanen 1980, 142–143; Vähäaho 2003, 65–66.

²⁷ Hakosalo 2003, 30; Hakkarainen 2003, 42–44; Kärkkäinen 2003, 9–10.

²⁸ Leppämäki 2006, 30.

2.2 Yhteisöllinen muisti – yksilöllinen muisto

*Iloitse, sillä Sinä olet Kuninkaan istuin; iloitse, sillä Sinä kannat kaikkeuden kantajaa.
Iloitse auringon nousun kointähti; iloitse lihaksitulleen Jumalan Äiti.
Iloitse Sinä, jonka kautta luomakunta uudistuu; iloitse Sinä, jonka kautta Luoja tulee lapsukaiseksi.*

Tekijyyden historia on muutakin kuin vain kirjallisuuden tai kirjoittamisen historiaa. Se liittyy kiinteästi eurooppalaiseen yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kehitykseen, jossa yhteisöllisyys joutui väistymään individualismin tieltä. Tässä kehityksessä yhteisö nähtiin rajoittavana, yksilön oikeuksia ja vapauksia kahlitsevana tekijänä. Sen tilalle nousi yksilöä ihannoiva malli, jossa yksilön hallintaan liittyvät yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät eivät suinkaan kadonneet, vaan painuivat rakenteellisiin tai taloudellisiin järjestelmiin verhoutuen milloin lainsäädännön sisään, milloin kansalaisvelvollisuuksien tai -oikeuksien taakse. Tätä kätkeytynyttä yksilön elämänhallintaa tarkastellaan kulttuurisena ilmiönä erityisesti postmoderneissa tutkimussuuntauksissa, sosiologiassa ja yhteiskuntatieteissä. Kansantajuudessa puheessa ei kuitenkaan ymmärretä hallinnan olevan yhtä voimakkaasti tai voimakkaamminkin läsnä kuin aiemmin, sen lähde tai tekijä ja muoto on vain vaihtunut ja siksi sen tunnistaminen on vaikeaa.

Tekijyyttä voidaan lähestyä kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta. Jokainen teoria ja teoreetikko ottaa kantaa tekijyyteen - ja tarkastelee kirjallisuutta sen näkökulmasta. Vaikka puhutaan tekijän aseman muutoksista tai jopa häviämisestä, silti tekijä on se, josta puhutaan riippumatta siitä pohditaanko tekijän ja teoksen suhdetta, sitä mitä tekijä on sanonut, yrittänyt sanoa tai ajatellut sanovansa tai mikä persoonallinen osuus hänellä on teoksen syntyyn.²⁹ Näin tekijyys ulottuu laajemmalle kuin mitä Barthesin ajatus tekijän kuolemasta antaa ymmärtää: tekijyyden sosiaalinen, historiallinen ja institutionaalinen ulottuvuus on todellisuutta³⁰. Näin Barthes tuo yhden näkökulman tekijyyden ilmiöön aivan kuten Foucault omalta osaltaan³¹. Tekijän poissaolo tai huomiotta jättäminen ei ole täydellisesti mahdollista, mutta on hyvä havaita tekijyyden monet ulottuvuudet ja sen monella tavalla yhteisöllinen luonne³², jota kuviossa 1 havainnollistan. Teos heijastelee kulttuurin ja ympäristön vaikutteita tekijään kielen kautta sekä on syntynyt ja toimii vuorovaikutuksessa yleisönsä kanssa kielen välityksellä. Yleisön edustajana julkaisija vaikuttaa tekijään ja yleisöön ja päinvastoin. Silti tekijän ja yleisön välinen suora vuorovaikutus on olemassa ja heijastuu teokseen.

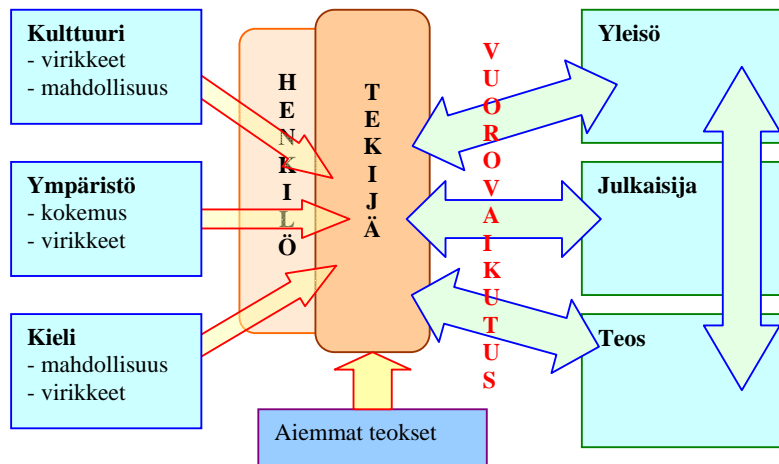
²⁹ Bennett 2005, 4; Leppämäki 2006, 38.

³⁰ Bennett 2005, 5.

³¹ Barthes 1993; Foucault 1979.

³² Leppämäki 2006, 38.

Tekijyydessä ja siihen kiinteästi länsimaissa liittyvässä tekijänoikeudessa on siten kyse tekijän osuuden määrittämisestä, tekijyyden kautta syntyvästä omistajuudesta teokseen: kuinka paljon on tekijän omaa osuutta, paljonko hänelle siitä pitäisi maksaa?³³ Näin yksilön oikeuksien ja vapauden taustalta löytyy taloudelliset tavoitteet eettisesti kestävien arvojen sijaan.

Kuvio 1. Tekijyyden yksilöllisyyden korostaminen peittää usein alleen sen yhteisöllisen luonteen.

Kirjallisuudentutkimuksessa on pitkälti kyse siitä, mikä merkitys teoksen, tekijän ja lukijan sekä muille siihen vaikuttaville asioille annetaan suhteessa toisiinsa. Mikään näistä ei ole todellisuudessa eristettävissä toisistaan. Tekijää, tekijän valintoja, jotka konkretisoituvat teoksessa, ei voida erottaa tekijään vaikuttaneista tapahtumista tai ilmiöistä. Sinänsä ilmiöt tapahtuvat tekijästä riippumatta, mutta niiden tarkastelu sellaisenaan ei ole kirjallisuudentutkimusta. Yleisön ja julkaisijan vaikutuksen analysointi suhteessa tekijään tai teokseen ei voi tapahtua irrallaan näistä. Teosta voidaan tarkastella sellaisenaan, mutta silti analyysissä on läsnä vähintään kaksi kulttuuria, tekijän ja lukijan. Vaikka lukija pyrkisi lähestymään teosta teoksena, hän on silti oman kulttuurinsa osa ja kiinni siinä. Hän tulkitsee teosta oman kulttuurinsa kontekstista, jolloin tulkinta on riippuvainen lukijan ja tekijän kulttuurien kohtaamisesta.

Uskonnolliset tekstit kuuluvat kirjallisuudessa myyttien alueelle. Käsitteenä myytti ei tässä ota kantaa sen kuvaaman asian totuudellisuuteen, vaan kyse on kirjallisuuden lajista, johon kuuluvat kaikki pyhät tekstit. Myytti kirjallisuutena on

³³ Leppämäki 2006, 23.

tarina, jolla on tietty sosiaalinen merkitys tietylle yhteisölle. Se on kytköksissä mahdolliseen todellisen sijaan. Se paljastaa ihmisen todellisen olemuksen kuvaamalla mitä ihminen on tehnyt ja mitä hän yrittää olla. Traditionaalisissa kertomuksissa sekoittuvat myytit ja historialliset tapahtumat. Ne pysyvät vahvasti yhdessä ja muodostavat tiiviin paketin, joka toimii yhteisönsä pyhänä kertomuksena vertauksineen ja ennustuksineen.³⁴ Pyhien kertomusten ja runojen säilymisen lähtökohtana on niiden erityinen merkitys kulttuuriselle yhteisölleen, niiden sisällöt liittyvät yhteisölle tärkeisiin asioihin. Pyhän tekstin olemukseen liittyy sen toistaminen yhteisössä. Yhteisö ei voi pitää keskeisiä myyttejään elossa, ellei se toista ja toisinta niitä jatkuvasti laadukkaasti liittämällä niihin erilaisia rituaaleja, joihin liittyy sekä toistettavan asian hyväksyminen että sen muuttumattomuus. Olennaista näissä rituaaleissa on niiden fyysisuus – sosiaalinen muisti rakentuu muistoseremonioiden ja fyysisten käytäntöjen varaan.³⁵

Myyttinen ajattelu ei ole vain uskonnon tai tiettyjen uskontojen ominaisuus tai omaisuutta, vaan kyse on kulttuurisesta ajattelutavasta. Broms erottaa itäisen ja läntisen – läntinen kattaa tässä tarkastelussa läntisen Euroopan sekä osia Amerikoista, siis alueen, jossa ns. realiteettien korostaminen on hallitsevaa - ajattelun toisistaan nimenomaan suhteessa myyttisyyteen, joka ilmenee toistojen ja syklien näkemisessä, hyväksymisessä, ymmärtämisessä ja todeksi elämisessä. Toistaminen ei kuitenkaan liity vain myyttisyyteen, vaan se on läsnä arjessa esimerkiksi oppimisessa, toistamme asioita oppiaksemme ja toisaalta toiston kautta ennakoitavuuden myötä saavutamme tietyn turvallisuuden tunteen. Myyttiseen ajatteluun liittyy kiinteästi monimerkityksellisyys ja symbolisuus, jotka kokonaisuutena kattavat myyttisen tietouden vastakohtana syy-seuraus-suhteita korostavalle rationaaliselle luonnontieteelliselle tietoudelle.³⁶

Yksilön muisti rakentuu yhteisön varaan, jokainen persoonallinen muisto on yhteydessä yhteisöön ja yhteisöihin. Lapsuudessa, yhteisössä eläessään, lapsi oppii erottamaan ja muistamaan kulttuurinsa kannalta muistamisen arvoiset asiat. Käsitys muistamisen arvoisista asioista on siten yhteisöllinen ja selittää, miksi pienryhmillä on yhteinen ajatus muisteltavista asioista: ryhmän yksilöiden muistot

³⁴ Frye 1957, 55–56; Frye 1981, 49.

³⁵ Connerton 1989, 4-7, 27, 43, 48, 53, 70–71, 95; Frye 1981, 32–34, 48. Pyhä teksti ei tarkoita vain uskontoon liittyviä kirjoituksia, vaan yhteisölle merkityksellisiä arvoja ja tarinoita. Toistamisen aktiivisuus on siten kuvaus arvon merkityksestä yhteisölle. Tältä pohjalta tarkasteltaessa eri kirkkokuntien palveluksiin osallistuvien määriä, politiikassa äänestysaktiivisuutta tai esimerkiksi alennusmyyntien saamaa huomiota voidaan tehdä tiettyjä huomioita yhteisössä vallitsevista arvoista.

³⁶ Broms 1985, 24, 34, 58–59, 114, 128–129, 131–133, 135–138, 183.

paikallistuvat yhteiseen kehukseen.³⁷ Ryhmän yhteinen muisti ja sen kehys toimivat ryhmän jäsenille nykyisen sosiaalisen järjestyksen hyväksymisen perustana. Kokemus nykyisyydestä on siten riippuvainen yksilön menneisyyden tuntemisesta. Yhteys on kuitenkin kaksisuuntainen: menneisyys vaikuttaa nykyisyyden kokemukseen ja nykyisyydestä käsin pyrimme tulkitsemaan menneisyyttä.³⁸ Kokemuksen toistaminen ja uusintaminen, jolloin jatkuvasti toistettu mennyt saa uuden nykyisyyden, välittää traditiota, muistamisen arvoista asiaa, seuraaville sukupolville ja tuottaa siitä samalla yhteisen muiston.³⁹

Yhteisöä korostavassa kollektiivikulttuurissa yksilö luo mallin mukaan uuden tuotoksen. Vastakohtana tälle on kontrastikulttuuri, jossa yksilöllisen luovan tuotoksen pitää aina voittaa vanha.⁴⁰ Tämä aiheuttaa vanhan syrjimisen ja hylkäämisen kaikinensa, eikä siitä voida hyödyntää mitään uudessa tuotoksessa. Konkreettisesti tämä ilmiö näkyy taiteissa arkkitehtuurissa ja musiikissa – on tehtävä aivan erilainen ratkaisu kuin koskaan ennen riippumatta siitä, mikä on käyttäjien todellinen halu tai tarve. Kollektiivikulttuurissa ei ole eurooppalaista yksilön ja maailman erottamista, jossa ihmisen minä on eristetty ja yksinäistetty rajatuksi kokonaisuudeksi maailman ja todellisuuden ulkopuolelle. Mytologisessa ajattelussa, jossa elämään liitetään kuvitteellista ainesta, jota se tarvitsee, ytimessä on kollektiivisuus, yhteisöllisyys. Tässä ajattelussa subjektin ja objektin ero ei ole yhtä jyrkkä kuin eurooppalaisessa ajattelussa.⁴¹

Raamattu ja muut pyhät tekstit ovat kirjallisessa muodossa olevaa sosiaalista muistia, joiden kaanon on muodostunut yhteisöllisen prosessin kautta. Näistä teksteistä elävää muistia ovat vain ne, joita uusinnetaan, toistetaan ja eletään todeksi seremoniaalisesti. Näin niihin liittyy sekä toimintaa että merkityksiä. Historiankirjoitus voi kulkea sosiaalisen muistin rinnalla, mutta se ei ole sosiaalista muistia eikä siitä riippuvainen, kuten sosiaalinen muistikaan ei ole historiankirjoituksesta riippuva. Ne voivat toki olla vuorovaikutuksessa toisiinsa. Sosiaalisen muistin näkökulmasta historiankirjoituksen erityisenä ongelmana on sen asettuminen usein tiedostamatta historiantutkijan omaksumaan malliin, joka on

³⁷ Connerton 1989, 28, 36–37; Halbwachs 1980, 23, 48; Virtanen 1980, 136.

³⁸ Connerton 1989, 2-3; Virtanen 1980, 135, 158–159, 163, 167.

³⁹ Connerton 1989, 39, 63; Virtanen 1980, 165.

⁴⁰ Broms 1985, 89–91.

⁴¹ Broms 1985, 95–96, 98–99, 141–143.

seurausta hänen kulttuurisesta taustastaan, siitä sosiaalisesta muistista, jonka piirissä hän on kasvanut.⁴²

Käsitteenä sosiaalinen muisti – tai yhteisöllinen, kollektiivinen muisti – on hieman haasteellinen. Tutkimussuunnasta, tieteenalasta ja näkökulmasta riippuen käsite ymmärretään hieman eri tavoin.⁴³ Olennaista tämän tutkielman kannalta on näiden näkemysten yhteinen osuus: muistaminen ja perinne ovat sosiaalista toimintaa⁴⁴, jossa muistamisen arvoiset asiat erilaisten kerronnallisten menetelmien kautta tuodaan ja pidetään yhteisön ulottuvilla.

2.3 Tekijyys ja valta

Iloitse Kolminaisuuden pyhän salaisen päätöksen toteuttaja; iloitse hiljaisuutta kaipaavien usko.

Iloitse Kristuksen ihmeitten alku; iloitse Hänen opetuksensa täyttymys.

Iloitse Jumalan taivaasta kulkema porras; iloitse ihmiset taivaaseen saattava silta.

Tekijyyden ja vallan suhdetta voidaan lähestyä tarkastelemalla tekijyyuskäsitteen ymmärtämisen muutosta, jonka eräänä lähtökohtana voidaan pitää keskiajan tekijyyttä. Keski-ikäisenä tekijyys jaettiin neljään luokkaan. Tässä jaottelussa tunnistettiin tekijyyteen liittyviä erilaisia oman aktiivisen luovuuden tasoja: kopioija, joka ei lisää eikä muuta mitään käsikirjoituksessa; kokoaja, joka liittyy muiden laatimia tekstikatkelmia yhteen; kommentoija, joka lisää omia kommenttejaan ja ajatuksiaan tekstin sekaan; tekijä, joka kirjoittaa omin sanoin ja käyttää muiden sanoja vahvistamaan omiaan. Viimeksi mainittuun tekijyyteen on liitetty käsitys auktoriteetista, jonka lähteenä on itse Jumala.⁴⁵

Nykyisen länsimaisen tekijäkäsityksen juuret ovat kuitenkin vahvimmin romantiikan ajassa 1700- ja 1800-luvujen vaihteessa. Tuohon saakka tekijyys, auktoriteetti on liitetty perinteen ylläpitoon tai menneessä ajassa merkitykselliseksi nousseeksi tekijäksi, joka liittyy yleensä positiiviseksi koettuun muutokseen, kasvuun. Tekstin tekijä, kirjailija ymmärrettiin tuolloin tekstin ainutlaatuisiksi ja nerokkaaksi lähteeksi, jonka intentiot ohjasivat tekstin tuottamista ja samalla rajasivat sen tulkintaa.⁴⁶

⁴² Connerton 1989, 13–14, 16–17, 19; Kalela 2000, 14, 17, 22–23, 32, 47, 49, 164–166, 200–201; Virtanen 1980, 133–135.

⁴³ Seppä 2011, 15–23.

⁴⁴ Virtanen 1980, 141–145, 147–150, 167.

⁴⁵ Bennett 2005, 38–39.

⁴⁶ Bennett 2005, 6–7, 55, 58–59; Leppämäki 2006, 16–17, 24.

Tämä tekijyyden käsityksen muutos on osa laajempaa kulttuurin, uskonnon, filosofian ja yhteiskunnan muutosta, jossa teknisen kehityksen askeleet sekä protestanttisuuden ajatus yksilön omakohtaisesta jumalasuhteesta – yhteisöllisen kokemuksen häivyttäen - heijastuvat tai näkyvät myös taiteessa käsityksessä taiteilijan, tekijän roolista suhteessa teokseen ja sen tulkintaan.⁴⁷ Painotekniikan kehittyminen ei liity vain kopioinnin helpottumiseen ja sitä kautta kirjailijan tai kirjailijan toiminnan rahoittajan mahdollisuuteen valvoa tuotettuja kopioita, vaan samalla se loi pohjan tekijänoikeuden kehittymiselle taloudellisen hyödyn kautta koskien muitakin kuin kirjailijaa.⁴⁸ Tämän taustalla vaikuttaa myös eräänlainen tekijänoikeuden varhaisempi muoto erilaisten privilegien ja kiltojen muodossa⁴⁹.

Tekijyys ei ole nykyajassa ongelmattonta. Tekijänoikeudellisten kysymysten lisäksi siihen yhdistetään sekä tekijän katoaminen, vallan ryöstäminen subjektilta, jolloin yhtä aikaa korostetaan yksilöllisyyttä ja riisutaan yksilöltä valta. Itse asiassa tämä sama ongelma näkyy tekijänoikeuden kysymyksessäkin: toisaalta tekijänoikeudella halutaan turvata omistajien (yksilöiden) etua ja samaan aikaan sitä pyritään rajoittamaan yhteisöllisen edun nimissä⁵⁰. Kaikkiaan tämä ajaa ihmisen hyvin ongelmalliseen tilanteeseen, jossa hän on yksin yksilönä ilman yhteisön tukea ja turvaa, ja jossa hänen tulee korostaa selviämistään yksin, vaikka samalla häneltä viedään valta itseensä. Tuloksena on tuolloin yksilö, joka jää totaalisen yksin ilman mahdollisuuksia hallita tilannettaan millään tavalla.⁵¹

Tekijän läsnäolon tarpeen perusteena ei voida pitää vaatimusta kirjallisuuden tervehenkisyydestä. Tässä tavoitteena on, että sopimattomaksi koettu teos voidaan tuomita konkreettisesti ja teloitaa sen tekijä joko fyysisellä tai psyykkisellä tavalla. Kirjallisen työn rakennetta ei voida jäljittää tekijän biografis-psykologiseen rakenteeseen, sillä kielen esittävä rooli on kiistämätön. Siksi oletus subjektin tervehenkisyydestä kieltä tärkeämpänä asiana on perusteeton.⁵² Näin ollen tekijän tunteminen tai tuntemattomuus tai hänen henkinen tilansa ei ole kytköksissä teoksen "tervehenkisyyteen", joka sekin on kulttuurisidonnainen käsite.

⁴⁷ Bennett 2005, 56–57; Leppämäki 2006, 16–21; Therman 2008, 59.

⁴⁸ Bennett 2005, 45, 49–52; Leppämäki 2006, 18–21, 24–27, 54, 74.

⁴⁹ Leppämäki 2006, 24–27.

⁵⁰ Leppämäki 2006, 23, 28.

⁵¹ Dobos 2008, 23. Myös Siisiäinen (2010, 68-70) toteaa Foucaultin tuovan esille samaa ajatusta vaarallisen elämän –ideologian (liberalismin) alla. Ihmisen elämä on muuttunut joukoksi vaarallisia asioita ja elämä muodostuu niistä selviämisestä tai niiden kanssa kamppailemisesta.

⁵² Dobos 2008, 24–25.

Tähän samanlaiseen kirjallisuuden hallinnan ajatukseen, jota vaatimus tervehkisyydestäkin on – sen kauttahan voidaan kontrolloida lajin lisäksi aiheiden valintaa, käsittelytapaa sekä sitä, kuka on sopiva kirjailijaksi ja kuka ei – liittyy Foucaultin tunnustama tekijän tai tekijä-funktion tärkeys, joka ei kuitenkaan suoraan palaudu historialliseen tekijään⁵³. Foucaultin tuotannossa ajatus vallasta ja hallinnasta on ilmeisen merkityksellisellä tasolla, koska hän tekijyyttä pohtiessaan törmää nimenomaan vallan tai hallinnan säilymiseen. Hänen mukaansa tekijyys on tapa yrittää hallita kirjallisuutta, jolloin tekijä on vallankäytön ja kontrollin muoto. Kurikka rinnastaa tekijyyden vankilaan, koska se sellaisenaan pitää merkitystä vankinaan ja samalla tekijyyden nimissä ihmisiä on konkreettisesti vangittu. Foucault taas keskittyy tekijän nimeen, joten Kurikan mukaan lähtökohtana voisi tuolloin ollakin nimettömyys. Foucaultin tekstiä leimaa kuitenkin vaikeaselkoisuus, joka ainakin osittain johtuu käsitteiden epämääräisestä käytöstä, toisin sanoen hän käyttää käsitettä tekijä tai tekijyys useassa eri yhteydessä ja eri merkityksessä.⁵⁴

Foucaultin pohdinnassa olennaista on tekijän nimeämisen kautta syntyvä kirjoitusten keskinäinen suhde, jossa teokset laitetaan tämän suhteen varjolla selittämään toisiaan. Sinänsä tämä ajatus tekijäfunktion ja kirjailijan välisestä suhteesta on ymmärrettävä ja ehkä juuri ymmärrettävyytensä takia selvästi todellinen: kirjailijan ja kirjaan merkityn tekijän välinen suhde ei ole aina samanlainen, vaan nimen ja kirjailijan välinen etäisyys voi vaihdella teosten kesken ja teoksen sisälläkin. Foucaultin tekijänimi on loppujen lopuksi jotakin, mikä syntyy lukemisen tuotteena.⁵⁵

Valta on läsnä omistamisen lisäksi myös yhteisöllisen muistin kohdalla⁵⁶. Muistamisen kriteerinä voivat olla yksilölliset tai yhteisölliset tekijät, muistamisen menetelmien valinnassa voivat vaikuttaa jälleen yksilölliset ja yhteisölliset asiat – olennaista on yksilön toiminta yhteisön osana ja se, että muistamisessa toistuu yhteisölle säilytettävän arvoisiksi katsotut asiat. Haasteeksi nousevat ne yksilölliset ja yhteisölliset muistot, jotka eivät mahdu yhteisön hyväksymän muiston ja muistelun piiriin⁵⁷.

⁵³ Kurikka 2008, 36–37.

⁵⁴ Foucault 1979; Kurikka 2008, 39–40.

⁵⁵ Foucault 1979; Kurikka 2008, 40–43; Leppämäki 2006, 120.

⁵⁶ Leppämäki 2006, 19–21.

⁵⁷ Halbwachs 1980, 48; Seppä 2011, 129–130; Virtanen 1980, 135, 170.

Saatto. Ylösnousemuksen kirkko.

3 Ortodoksinen kulttuuri

3.1 Ortodoksinen perinne ja muistaminen

*Iloitse enkelten hämmästelemä ihme; iloitse pahojen henkien surema haavoittaja.
Iloitse Valkeuden selittämättömästi synnyttänyt; iloitse salaisuutesi kaikilta kätkenyt.
Iloitse Sinä, joka ylität viisaiden tiedon; iloitse Sinä, joka valistat uskovain mielen.*

Ortodoksisuus on kokonaisuus, joka ulottuu kaikkeen ihmisen toimintaan, arkeen ja juhlaan. Se on vanhaa kristillistä ja keskiaikaista kreikkalaista perinnettä, joka usein liitetään nykyajan nimeämään Bysanttiin. Tässä keskiaikaisessa Itä-Roman valtakunnassa yhdistyi roomalainen hallinto- ja oikeusjärjestelmä kielenään latina kreikkalaiseen, kreikankieliseen kulttuuriin ja oppineisuuteen sekä kristinuskoon. Etnisesti valtakunnan väestö oli hyvin heterogeenista.⁵⁸ Tuon valtakunnan jatkumona on ortodoksisuus, jossa kaikuu vielä tätäkin varhaisempi ihmiskunnan perintö, kokemuksellinen tieto siitä, mikä on ihmiselle hyväksi ja mikä kasvattaa ihmistä. Se on varhaisesta kristinuskosta nousevaa teologiaa, joka pysyy uskollisena alkuperäiselle opille.

Tästä kokonaisuudesta yksittäisen osan erottaminen ja tarkastelu irrallisena johtaa helposti virheellisiin tai vaillinaisiin tulkintoihin. Jokainen osa kulttuurista - uskonnosta, uskosta, opista ja käytännön elämästä - heijastelee kokonaisuutta ja kokonaisuuteen. Siten yksittäisen kirkkoveisun, rukouksen tai tekstin tarkastelu on vaillinaista eikä kerro koko totuutta tai anna oikeaa kuvaa asiasta.⁵⁹ Erityisesti

⁵⁸ Hakasalo 2003, 30; Hakkarainen 2003. Nimityksen Bysantti nykyaikaisuudesta huolimatta käytän työssäni sitä selvyden vuoksi. Huomattavaa on, että Bysantti ei edusta muuttumatonta maailmaa, vaan tiettyä historiallista vaihetta ortodoksisessa elämässä.

⁵⁹ Kalela (2000, 14, 17, 22–23, 32, 47, 49, 164–166, 200–201) puhuu suoraan historian monitulkinnallisuudesta ja siitä, miten eri tavalla arvotamme omista lähtökohdistamme riippuen tutkittavan ilmiön eri ulottuvuuksia. Seppälä (2010b, 11–13) kohdistaa tämän suoraan Neitsyt Marian tutkimukseen verratessaan erilaisia tulkintaperinteitä.

ortodoksisuudessa tämä on merkityksellistä, sillä oppi ja rukous ovat aktiivisessa ja kiinteässä suhteessa toisiinsa⁶⁰. Käytännössä koetut asiat heijastuvat jumalanpalveluksiin tukien ihmisen kehitystä mahdollisimman hyvin – ortodoksisen käsityksen mukaan Jumala ei tarvitse tätä toimintaa, vaan jumalanpalveluksen rakenne ja muoto ovat ihmisen kasvua varten.

Siten *Akatistoksen* ja Neitsyt Marian tarkasteleminen irrallaan kirkon elämästä ja opista on sekä kyseenalaista että puutteellista. Neitsyt Maria ja hänen kunnioittamisensa on tulkittava opin kokonaisuudesta käsin. Lähtökohtana on, että on olemassa jotakin niin syvää kokemuksellista, että se perustelee Marian kunnioittamisen⁶¹. Kuten Seppälä⁶² toteaa

"oppi valaisee hartauden ymmärryksen valolla, ja hartaus valaisee oppia omalla hengellisellä valollaan. Rukouksellisuus antaa opille kokemuksellisen ulottuvuuden, ja oppi antaa rukoukselliselle hartaudelle tietyn kognitiivisen rakenteen."

Ortodoksisen ihmiskuvan ja Jumala-suhteen perustana on Jumalan hyvyys, Hänen luomistyönsä hyvyys sekä Jumalan ja ihmisen välinen rakkaus, jonka merkittävänä ulottuvuutena on ihmisen vapaan tahdon ehdoton kunnioittaminen. Jumala on luonut ihmisen omaksi kuvakseen ja sellaisena ihminen heijastaa Jumalan hyvyttä ja rakkautta. Ihminen voi valita vapaasti oman elämänsä suunnan, kulkeeko kohti Jumalaa vai eksyykö vääraan suuntaan. Jumalan Kolminaisuus heijastuu ihmisen yhteisöllisyyteen – kuten Jumala on kolmen persoonan yhteisö, samoin ihminen on yhteisöllinen suhteessaan Jumalaan ja muihin ihmisiin. Tämä ihmiskuva ja suhde Jumalaan toteutuu Neitsyt Mariassa.

Perinne toimii linkkinä menneisyyteen ja osoittaa kulttuurin vahvuutta. Tietyn asian säilyttäminen muuttumattomana heijastaa sen tärkeyttä yhteisölle ja samalla sitä, ettei sen sisältöön koeta olevan tarvetta tehdä muutoksia. Asia on jo hioutunut mahdollisimman täydelliseksi. Tällaista perinteen merkitystä ortodoksisessa kirkossa kuvaa se, miten ensimmäisenä vuosituhantena pidettyjen ekumeenisten kirkolliskokousten säännöt ovat edelleen voimassa oleva sääntökokoelma, kanonit, jotka ohjaavat ja määräävät kansallisten ortodoksisten kirkkojen toimintaa eri maissa. Näin myös Suomen ortodoksisen kirkon kohdalla muinaiset kirkkojärjestystä ja seurakuntaelämää säätelevät määräykset ovat juuri näitä,

⁶⁰ Seppälä 2010b, 14. Samaa yhteyttä korostavat useat ortodoksiset teologit, kuten esimerkiksi Kallistos Ware (1985). Kyse on kokonaisvaltaisesta asenteesta uskoon ja elämään.

⁶¹ Seppälä 2010b, 13–15.

⁶² Seppälä 2010b, 15.

Pyhien apostolien ja Pyhien isien sääntöjä. Ne yhdessä Raamatun, perimätiedon ja dogmien kanssa muodostavat ortodoksisen kirkon elämänjärjestyksen perustan.⁶³

Perinteen elämisessä, uusintamisessa olennaista on muistelemisen fyysisuus ja seremoniallisuus. Akatistoksen toimittamisessa, kuten muissakin palveluksissa, toteutuvat nämä uusintamisen ja toistamisen ehdot: laulaminen ja tietyt toimet (ristinmerkki, suitsutus, tuohusten sytyttäminen) ovat toimintaa seremoniallisessa kehyksessä, palveluksen rakenteessa. Laulamalla palveluksissa, toimittamalla palvelusta yhdessä ortodoksinen yhteisö muistelee sille olennaisia, merkityksellisiä asioita ja siirtää niitä samalla eteenpäin seuraaville sukupolville. Kirjoitusten tekstit elävät laulettuina. Asia pysyy merkityksellisenä vain niin kauan kuin se on yhteisön muistissa, jossa se pysyy vain niin kauan kuin sitä muistellaan yhteisöllisesti - fyysisesti ja seremoniallisesti.

Pyhän Vladimirin Ortodoksisen teologisen seminaarin liturgisen teologian professori Alexander Schmemmann näkee ortodoksisen kirkon elämän muistamisena ja kuvaa sitä jatkuvana muistelemisena ja muistona. Muistaminen on konkreettisella tasolla mukana jokaisessa palveluksessa ja kirkkovuoden hetkessä: liturgisessa juhlassa kirkko, jonka muodostaa kirkkokansa, eläytyy uudelleen muistettavaan tapahtumaan.⁶⁴ Tätä muistamisen ketjua käydään läpi kirkkovuodessa, viikon jokaisena päivänä, jokaisessa ehtoollisessa.

3.2 Laulamisen perinne

*Iloitse kuihtumattoman vesan kasvattanut viinipuu; iloitse puhtaan hedelmän tuottanut maa.
Iloitse Sinä, jossa kasvaa ihmisrakkauden viljelijä; iloitse Sinä, joka synnyttät elämämme
istuttajan.
Iloitse laupeuden runsasta satoa kasvava pelto; iloitse loppumatonta armoa tarjoava pöytä.*

Ortodoksisen perinteen vahvuuden ja laajuuden ymmärtää parhaiten tarkastelemalla ortodoksista kirkkomusiikkia. Tämä musiikki elää kiinteässä yhteydessä juuriinsa. Kirkkomusiikki ei tässä yhteydessä tarkoita vain kirkoissa

⁶³ Inkinen 1980, 5; Harri 2001, 27-28. Kanonien kohdalla on syytä muistaa niiden syntyneen kiistakysymysten yhteydessä, ne ovat vastauksia ristiriitoihin. Tältä kannalta on mielenkiintoista, ettei niissä juuri käsitellä kirkkotaidetta, ikoneita tai kirkkomusiikkia. Niitä koskevien sääntöjen vähäinen määrä kuvaa sitä syvää yksimielisyyttä, joka niistä vallitsee yhä edelleen. (Seppälä 2006, 70.)

⁶⁴ Schmemmann 1969, 98-103.

käytetyn musiikin melodisia ominaisuuksia, vaan kaikkea sitä mikä liittyy musiikkiin aina käytetystä runoudesta soittimiin tai oikeammin niiden käyttämättömyyteen.⁶⁵

Ortodoksinen kirkkomusiikki perustuu varhaiskristillisyyteen. Näin siinä on aineksia antiikista, synagogalaulusta ja itämaisestä musiikista⁶⁶. Ortodoksikristillisyyden leviämisen myötä sen vaikutus levisi laajemmalle alueelle. Venäjän, Bulgarian, Serbian ja Romanian lisäksi se vaikutti myös Rooman kirkon lauluun – ja Venäjän kautta voimme olettaa meillekin asti siirtyneen jotakin tuosta.⁶⁷ Kulttuurivaihtoon liittyy vuorovaikutus, toisin sanoen vaikutteiden leviäminen ei koskaan ole yksisuuntaista, vaan aina jotakin siirtyy myös toiseen suuntaan. Kirkkomusiikin kohdalla tämä on ollut pääasiassa laulamisen kielen vaihtuminen paikalliseksi sävelen pysyessä ennallaan musiikkia ohjaavien sääntöjen takia. Eri kansojen ja ortodoksisuuden kohtaaminen on ilmiönä mielenkiintoinen. Siinä musiikin teoria, säännöt ja käytännöt pysyivät ja pysyvät sellaisenaan voimassa, mutta niitä sovelletaan paikallisesti, paikalliseen kieleen ja kulttuuriin.⁶⁸

Ortodoksinen kirkkolaulu ei ole kehittynyt kevein perustein. Kirkkolaulukulttuurin alkuaikoina kristinuskon varhaisina vuosina käytiin keskustelua siitä, mikä on laulun rooli jumalanpalveluksissa ja minkälaista musiikkia on soveliasta ja sallittua käyttää ja esittää kirkoissa. Ortodoksisuudessa kirkkolaulun lähtökohtana ja esikuvana ovat enkelien ylistyslaulut Jumalalle⁶⁹ – näin kirkkolaulun tulee olla mahdollisimman täydellistä ja kaunista olematta kuitenkaan laulajien itsekorostuksen väline, aivan kuten enkelien laulussa, josta kertovat mm. Vanhan testamentin tekstit ja Psalmi. Tätä kautta ja tältä perustalta kehittyivät tarkat säännöt ja perinne, joka elää yhä tässä päivässä.

Tavallisessa musiikissa viestintäketju on seuraavanlainen: 1) tuottaja/säveltäjä 2) notaatio 3) esittäjä 4) instrumentti 5) ääniaines (akustinen) 6) vastaanottaja. Ortodoksisuudessa ketju on erilainen: seurakunta → laulaja → Jumala. Tässä ajattelussa merkittävää on seurakuntaa edustavan seurakuntalaisen aktiivisuus –

⁶⁵ Seppälä 1996, 9, 31; Harri 2001, 1. Tässä samalla on syytä huomauttaa kuten Jopi Harrikin (2001, 3-8) lisensiaatintutkimuksessaan toteaa, että ortodoksista kirkkomusiikkia on tutkittu tieteellisesti varsin vähän.

⁶⁶ Ortodoksisessa musiikissa on säilynyt useita antiikista peräisin olevia piirteitä, mm. joulun ja uuden vuoden aikaan joissakin ortodoksisissa maissa laulajajoukko kierteleä talosta taloon laulamassa kallandoita (kreikkalainen perinne) tai koljadoita (venäläinen perinne) (Seppälä 2006, 241). Myös Harri (2001, 1).

⁶⁷ Harri 2003, 91, 93; Seppälä 1996, 9, 19–20, 22–24, 28; Seppälä 2006, 33.

⁶⁸ Seppälä 1996, 24, 27–28.

⁶⁹ Seppälä 1996, 90, 113–115. Kirkkoisien, kuten Athanasios Aleksandrialainen, Johannes Krysostomos ja piispa Sebarianos sekä Basileios Suuri, pohdinnat enkelien laulusta ovat nykyisen kirkkolaulun taustalla (Jormalainen ym. 2010, 91–93, 107–108).

vaikka hän näennäisesti seisoo paikallaan kuunnellen jumalanpalvelusta. Todellisuudessa hänen tehtävänsä on uskomisen ja rukoileminen, jota hän tekee sekä fyysisten eleiden kautta (seisoen valppaana, kumartaen ja ristinmerkein, sytyttämällä tuohuksia) ja mielensä kautta kantaen laulujen rukouspyyntöjä Jumalalle rukouksessaan. Kirkkolaulaja ja samoin pappi kohottavat fyysisellä tekemisellään kirkkokansan laulun Jumalan puoleen. Näin läsnä oleva kirkkokansa, johon myös laulajat ja pappi kuuluvat, on laulujen lähde. Näiden laulujen tavoitteena on Jumalan ylistäminen ja rukoileminen.⁷⁰ Tätä musiikin merkitystä ja kiinteää yhteyttä rukoukseen kuvaa jumalanpalvelusten musiikillinen jatkuvuus. Laulussa ei ole taukoa, vaan koko ajan joku tai jotkut laulavat jatkuvaa rukousta.⁷¹

Ortodoksinen musiikki voidaan luokitella bysanttilaiseen ja slaavilaiseen musiikkiin. Viimeksi mainittu perustuu samaan bysanttilaiseen lähtökohtaan ensin mainitun kanssa, mutta se on saanut historian kuluessa omia erityispiirteitä. Slaavilaisen kirkkomusiikin luonnollisena keskuksena on ja on ollut Venäjän ortodoksinen kirkko ja sen vaikutukset tuntuvat kirkon ulkopuolella raja-alueilla, kuten Suomessa.⁷² Bysanttilainen perinne on säilynyt elävänä ortodoksisen kirkon piirissä erityisesti Kreikassa sekä suullisena että kirjallisena nykybysanttilaisena muotona. Näin käsitteellä bysanttilainen kirkkomusiikki viitataan yhtäläillä Itä-Rooman aikaan kuin tässä päivässä elävään lauluperinteeseen.⁷³

Ortodoksinen kirkkomusiikki on vain ja ainoastaan jumalanpalvelusten vokaalimusiikkia. Soittimia ei käytetä: soittimet liittyvät pakanalliseen maailmaan; laulaminen jumalanpalveluksissa perustuu sanan, opin sisältöjen läpikäymiseen musiikin avulla, jolloin musiikki tukee asioiden oppimista ja siihen liittyvät tunnelataukset antavat emotionaalista syvyyttä sanomalle; soitinmusiikki on siinä mielessä vajaan, että se pystyy sanattomasti ilmaisemaan tunteen, muttei ajatusta⁷⁴. Maallisen ja kirkollisen musiikin raja-alueelta on jäänyt jälkiä perinteeseen: keisarin ja hovin kunniaksi sepitetyt seremoniaaliset tervehdyslaulut

⁷⁰ Seppälä 1996, 122–124; Seppälä 2006, 80, 86, 137, 141. Laulun merkityksestä ja tavoitteesta ovat kirjoittaneet Basileios Suuri, Didymos Aleksandrialainen, Klemens Aleksandrialainen, Eusebios Kesaralainen ja Prokopios Gazalainen (Jormalainen ym. 2010, 43–45, 75–77, 112–113, 115–118, 122–125).

⁷¹ Seppälä 1996, 125.

⁷² Harri 2003, 91–98; Lehto 1991, 75–77; Seppälä 1996, 31.

⁷³ Seppälä 1996, 9, 18, 91–92, 156–157. von Gardner (2000, 37–39) puhuu useaan otteeseen häviämässä olevista laulutavoista, joita on löydetty uudelleen ja otettu käyttöön mm. Suomen ortodoksisessa kirkossa.

⁷⁴ Jormalainen ym. 2010, 43–45, 75–77, 112–113, 122–124, 138–143.

palvelevat nyt kristillisessä tarkoituksessa. Samalla tiedostettiin musiikin käyttöön liittyvät riskit, joiden takia kirkkomusiikki kehittyi luonteeltaan normatiiviseksi.⁷⁵

Bysanttilainen laulu on yksiäänistä laulua, jota kuitenkin saatetaan säestää pitkällä jatkuvalla perusäänellä. Sinänsä laulutyylejä on useita. *Heirmologisessa* laulussa jokaista sanatavua vastaa yksi sävel, *stikheraarisessa* laulussa sanatavua vastaa useampi sävel ja *papadisessa* laulussa tavua vastaa suurehko joukko säveliä. Näiden laulutyyliden kehittyminen on perustunut nimenomaan käytännön tarpeeseen: *papadiset* melodiat ovat kehittyneet niihin jumalanpalveluksen kohtiin, joissa odotetaan papiston tiettyjen tehtävien valmistumista.⁷⁶

Ortodoksisessa kirkkomusiikissa tekstin ja sävelen välinen yhteys on niin voimakas, että niiden erottaminen toisistaan on vaikeaa – jumalanpalveluksissa käytetty tekstikirja ei ole vain tekstikirja, vaan sävelmämerkintä ja neumit tekevät siitä musiikkikirjan.⁷⁷ Tämä näky kirkkomusiikkia kuvaavissa käsitteissä sekä käytännön elämässä. Laulamisella tarkoitetaan sekä laulamista sinänsä, mutta erityisesti jumalanpalveluksessa tapahtuvaa Jumalan ylistämistä ja rukoilemista. Se on siis enemmän kuin vain laulamista. Kaikkiaan ortodoksinen kirkkolaulu on suullisen ja kirjallisen perinteen yhdistelmä ja säilynyt sellaisena.⁷⁸

Musiikkikirjoituksessa neumit ohjaavat monipuolisesti musiikillista ilmaisua, ne ilmaisevat musiikin intervallit, rytmin sekä antavat ohjeita esitystavasta. Varsinainen laulu kirjoitettiin neumikirjoituksella vaakasuoraan tasoon tekstin sanojen yläpuolelle. Tämän varhaisin muoto varhaisbysanttilainen neumikirjoitus, joka ajoittuu 800–1100-luvulle, kuvaa vain melodian ääriviivoja. Keskibysanttilainen neumikirjoitus 1100–1300-luvulta kertoo eri intervalleja rytmeineen ja dynaamisten yksityiskohtien kanssa. Tämän laulun värikkästä esitystavasta kertoo esitysmerkkien runsaus, joita kaikkia ei varmuudella osata tulkita. Nykyään käytetyt merkinnät ovat huomattavasti yksinkertaisempia.⁷⁹

⁷⁵ von Gardner 2000, 28–30, 32, 37; Seppälä 1996, 10, 18, 22–23, 68. Musiikin kasvattavasta vaikutuksesta puhuu mm. Basileos Suuri (Jormalainen ym. 2010, 43–45, 107–108), Klemens Aleksandrialainen (Jormalainen ym. 2010, 112–113, 138–141), Eusebios Kesaralainen (Jormalainen ym. 2010, 115), Gregorios Nyssalainen (Jormalainen ym. 2010, 142–143), Askeetti Neilos (Jormalainen ym. 2010, 116) ja Autuas Hyperekios (Jormalainen ym. 2010, 162)

⁷⁶ Seppälä 1996, 13, 19–20, 73.

⁷⁷ Seppälä 2006, 33, 38; Seppälä 1996, 84–85, 87.

⁷⁸ Seppälä 2006, 151.

⁷⁹ Harri 2001, 60–62, 113–122; Harri 2003, 95, 97–98; Seppälä 1996, 10–11, 19.

Neumikirjoitus syntyi monien kulttuuristen vaikutteiden yhteensulautumana kuten varsinainen kirkkolaulukin. Varhaiskristillisyydessä tehtiin eroa tiettyihin aiempiin elämänmuotoihin, kuten juutalaisuuteen, myös musiikissa. Esimerkiksi antiikin notaatiotapaa – valmista järjestelmää – ei otettu käyttöön bysanttilaisessa musiikissa, vaan tekstinlukutapaa kuvaavat merkit omaksuttiin itämaisestä perinteestä. Itäisissä kielissä sävelkorkeus kuvattiin aksenttimerkeillä – tästä vanhimmat on löydetty Intiasta. Merkkien käyttöön liittyi kielen muuttuminen sen musikaalisen aineksen osalta.⁸⁰

Aikoinaan musiikin melodiat monimutkaistuivat jumalanpalvelusten juhlallisuuden lisääntyessä. Silti lähtökohtana säilyi tekstin ensisijaisuus: melodia on merkityksetön ilman tekstiä. Tämä tekstin korostaminen liitti musiikin kiinteästi tekstiin niin, että sekä tekstin että melodian siirtäminen perintönä tuleville sukupolville tuli itseisarvoksi. Toisin sanoen, tekstin pyhyys ulottui koskemaan myös sävelmää ja näin sekin säilyi mahdollisimman muuttumattomana. Alussa kuitenkin sävelmien muistiinmerkitseminen on ollut epätarkempaa ja vasta hieman myöhemmin se on kehittynyt järjestelmällisemmäksi. Säilyneet käsikirjoitukset osoittavat jonkinlaista alueellista ja ajallista vaihtelua sekä vaihtelua, joka liittyy nimenomaisesti tekstilajiin.⁸¹

Vastaavanlaisia neumeja, tekstin lukemista tai laulamista ohjaavia merkkejä on käytetty myös tekstien musiikillisessa resitoinnissa, ekfoneettisessa esittämistavassa. Tämän neumijärjestelmän arvellaan syntyneen 300-luvulla, merkintöjä on löydetty tuon ajan käsikirjoituksista. Näillä merkinnöillä on havaittu olevan yhteys kreikan kielen aksentti- ja välimerkkeihin, ja siten oletus niiden välittämästä ääneenlukemisen ohjeesta on perusteltu. Vastaavia lukuohjeita löytyy heprealaisten Vanhan testamentin aksenttimerkeistä ja muslimien Koraanista. Tänä päivänä resitatiivinen ekfoneettinen lukeminen siirtyy seuraaville lukijasukupolville tekemällä oppimisen kautta ilman kirjallisia ohjeita, kokeneemman lukijan opastuksella. Lukutavan kehittymiseen oletetaan vaikuttaneen käytännön kirkkorakennusten toiminnallisten vaatimusten lisäksi seurakunnan esteettiset näkemykset. Vaikka tietty vaatimattomuus ja askeettisuus on kannatettavaa tavallisessa elämässä, jumalanpalveluksessa arvona on selkeästi esteettisyys ja harmonia, jossa kokijan sielu lepää.⁸²

⁸⁰ Seppälä 1996, 69–70.

⁸¹ Harri 2003, 91–98; Seppälä 1996, 69.

⁸² Seppälä 1996, 45–49, 52, 57, 69, 71, 89.

Neumien lisäksi eräs erityispiirre ortodoksisessa kirkkomusiikissa on sen perustuminen *oktoekhokseen* eli kahdeksansävelmistöön, jossa jumalanpalveluksissa käytetään viikon ajan tiettyä kahdeksansävelmistön sävelmää. Sävelmät vaihtelevat tietyn järjestyksen mukaan ja kierto alkaa alusta aina kahdeksan viikon jälkeen. Tämä järjestelmä vakiintui 600–700-luvulla pyhän Johannes Damaskolaisen myötä. Oktoekhoksen kahdeksan sävelmän taustalla on kirkon oppi: maanpäällisen ja iäisyyden yhdistyminen – viikon seitsemän päivää ja kahdeksas ylösnousemuksen päivä. Näin teologia on myös laulujärjestelmää määrittävä ja ohjaava tekijä ja sellaisena se korostaa maallisen ja taivaallisen yhteyttä jumalanpalveluksessa. Tällä teologian ja musiikin välisellä yhteydellä – aivan kuten kirkon muunkin toiminnan ja teologian välisellä yhteydellä – on niin merkittävä asema ortodoksisuudessa, että se on säilynyt vallitsevana käytäntönä kaikkialla ortodoksisen kirkon piirissä.⁸³ Samanlainen tärkeiden asioiden säilyttäminen näkyy myös monissa muissa uskonnon osa-alueissa liturgiasta uskonnonopetukseen saakka. Oktoekhoksen yhteydessä on kuitenkin todettava poikkeus säännöstä: juhlapäivien melodiat poikkeavat oktoekhoksen kierrosta – juhlien veisuilla on oma melodinen luonteensa.⁸⁴

Ortodoksisessa jumalanpalveluksessa sama teksti esitetään monin eri tavoin, toistaen sitä useampaan kertaan. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi psalmien resitatiivista luentaa ja toisessa yhteydessä, saman palveluksen aikana, niiden laulamista. Sama asia toistetaan, lauletaan ja luetaan resitatiivisesti moneen kertaan saman palveluksen aikana.⁸⁵ Näin esimerkiksi *Akatistoksessa* tervehdyksissä tapahtuva saman asian kertaaminen erilaisin vertauskuvin, jotka ovat tuttuja muista yhteyksistä, on luonnollinen osa ortodoksista uskonnollisten tekstien perinnettä.

3.3 Akatistos perinteen ilmentäjänä

Iloitse, sillä sinä kasvatat paratiisin kukkaniityn; iloitse, sillä Sinä valmistat sieluillemme turvapaikan.

Iloitse esirukouksen otollinen suitsutus; iloitse koko maailman armahdus.

Iloitse Jumalan hyvä tahto kuolevaista kohtaan; iloitse kuolevaisten uskallus Jumalan edessä.

Laulu on erityisen tärkeässä asemassa ortodoksisessa uskonnossa - jokainen jumalanpalvelus on katkeamatonta laulua. Kirkon opetuksen mukaan ihminen

⁸³ Harri 2001, 28; Repo 2007, 26–27; Seppälä 1996, 11–12, 19–20, 26–27, 87.

⁸⁴ Harri 2003, 91, 93–94; Seppälä 1996, 62. Huomattavaa on, että kahdeksansävelmistö tunnetaan myös läntisen kirkon puolella, joskin hieman erilaisessa muodossa (Harri 2003, 94).

⁸⁵ Seppälä 1996, 50–51, 57.

lähestyy Jumalaa laulamalla, joten laulu on laajempi asia kuin yleensä musiikissa ajatellaan. Laulaminen on Jumalan mielen mukaista toimintaa, josta poikkeaminen on "melodiasta poikkeamista". Ortodoksiseen laulamiseen liittyy olennaisesti sen intensiteetti, joka ei tarkoita laulamisen äänen käytön voimakkuutta, vaan sitä tunnetta, mikä on laulamisen takana, keskittyneisyyttä ja rukouksellisuutta. Laulamisen ajatellaan näkyvän koko luomakunnassa: ortodoksisen perinteen ja opetuksen mukaan koko luomakunta ylistää Luojaa laulamalla.⁸⁶ Näin *Akatistoskaan* ei ole vain sanoja paperilla tai laulettuna, vaan se liittyy huomattavasti laajempaan kokonaisuuteen.

Neitsyt Mariaa kunnioittava *Akatistos Jumalansynnyttäjälle* edustaa ikivanhaa historiaa, vaikka sen ikää ei ole voitu määritellä tarkasti: siinä on ilmaisuja, joita on käytetty apostolisen ajan loppupuolella tai välittömästi sen jälkeen. Näin sen perusta on yhtä vanhaa kuin kristinusko, onhan se syntynyt varhaiskristillisyyden piirissä tuon ajan ihmisten uskonkokemuksen varassa. Samalla se on nykyaikaa, elävää perinnettä, joka on säilynyt käytössä itäisen kristillisyyden piirissä tähän päivään saakka ja säilyy edelleen: kaikkialla ortodoksisessa maailmassa *Akatistosta Jumalansynnyttäjälle* lauletaan yhä edelleenkin. Lisäksi ylistysveisuna ja rukouksen muotona se on kiinteä osa ortodoksisista perinnettä, kirkkomusiikkia ja teologiaa.

Näin *Akatistos Jumalansynnyttäjälle* on erinomainen perinteen havainnollistamisen kohde. Siinä yhdistyy runon oma historia eurooppalaisen kristillisyyden historiaan, kristilliseen teologiaan sekä eurooppalaisen sivistyksen perustana olevaan antiikin perinteeseen. Lisäksi aiheena se edustaa kristinuskon sisällä ja ulkopuolella keskustelua herättävää ilmiötä, jolloin kyse on moninkertaisesta kulttuurien välisten raja-aitojen ylittämisestä. Marian persoona ja tehtävä pelastushistoriassa eivät ole yhdentekeviä tai kosketa vain häntä ihmisyksilönä, vaan hänen kauttaan vaikutukset ulottuvat aina ihmiskuvasta miehen ja naisen väliseen tasa-arvoon, perheestä askeesiin, Jumalan armon ja rakkauden sekä ihmisen vapaan tahdon väliseen suhteeseen. Taustalla ovat kolminaisuusoppi sekä Kristuksessa tapahtuva jumaluuden ja ihmisyyden kohtaaminen⁸⁷. Neitsyt Maria näkyy sekä eurooppalaisessa kulttuurissa että kristinuskon ulkopuolisessa maailmassa, islamissa sekä kristinuskosta irtautuneiden keskuudessa. Serafim Seppälä⁸⁸ käy lyhyesti läpi Neitsyt Mariaan liittyviä kannanottoja. Hänen esityksestään sekä

⁸⁶ Seppälä 2010a.

⁸⁷ Peltomaa 2001, 54.

⁸⁸ Seppälä 2010b, 10–13.

esimerkiksi Kallistos Waren⁸⁹ tekstistä saa hyvän käsityksen siitä, miten haasteellinen ilmiö Marian kunnioittaminen on ja miten suhtautuminen häneen vaihtelee. Mariasta, hänen kunnioittamisestaan ja teoistaan sekä hänestä kertovista kirjoituksista voidaan tehdä mitä erilaisimpia tulkintoja, etenkin jos ja kun ne tehdään ulkopuolisina, tuntematta varsinaista kontekstia. Esimerkiksi Marian rooli pelastuksen väylänä voidaan nähdä välineellistävänä tai naisen ja ihmisen arvoa korostavana.

3.4 Tekijyys ortodoksisessa musiikkiperinteessä

Iloitse Karitsan ja Paimenen Äiti; iloitse järjellisten lampaiden tarha.

Iloitse näkymättömän vihollisten karkottaja; iloitse paratiisin porttien avaaja.

Iloitse, sillä kaikki taivaassa riemuitsee maan kanssa; iloitse, sillä kaikki maan päällä oleva karkeloi taivaan kanssa.

Ortodoksinen tekijyys nojaa moninkertaisesti kirkon opetukseen. Tai oikeammin uskon totuus ja todellisuus heijastuu käsitykseen tekijästä. Tämä näkyy niin kirkon arjessa kuin jumalanpalveluselämässä ja kirkkotaiteessa. Myös kirkkomusiikki on kokonaisuudessaan teologian läpäisemää. Se ei koske vain sanoja tai säveltä, vaan myös uuden musiikin tuottamista, laulamista ja käyttöä palveluksissa. Musiikki on näin opetettavan sanan palveluksessa ja siksi laulamista, sävelkulkuja ja sanoituksia säädellään tarkoin.

Ortodoksisuudessa tekijän henkilöllisyydellä, persoonalla ei ole kovin suurta merkitystä, vaan opillisesti olennaista on se, kenelle ja miksi luovaa työtä tehdään: Jumala on työn yleisö ja vastaanottaja, työ tehdään Hänen kunniakseen - kirkkokuoro laulaa Jumalan kunniaksi, kanttori ohjaa kuoron laulua osoittamaan kunnioitusta Hänelle ja tukemaan kirkkokansan rukousta. Kaikkivaltiaana Jumala tuntee tekijän, joten ihmisten tietoisuudella tekijästä ei ole merkitystä. Näin pohdinta tekijyyden merkityksestä sekä teoksen ja luovuuden hallinnan ja vallan suhteesta liikkuu ortodoksisen tekijyys-käsityksen ulkopuolella, ne eivät kohtaa toisiaan. Ortodoksisuudessa tekijyydessä ei ole hallinnan ulottuvuutta - ihminen on kaiken lahjaksi saanut. Näin käsitys tekijyydestä on ehdottoman yhteisöllinen; yksilöt muodostavat yhteisön, Kirkon, jossa he yhdessä osoittavat kunnioitustaan Jumalalle. Tekemisen ja tekijyyden ulottuvuus on läsnä, mutta tekijyyteen liitetty omistajuus on yhteisöllistä.

⁸⁹ Ware 1985.

Tekijän häivyttäminen, tai hänen roolinsa esiintuomattomuus, ei ole ortodoksisessa kulttuurissa mitenkään poikkeuksellista tai erityistä. Bysantin keskiaikaisesta kreikkalaisesta kulttuurista löytyy tästä useita esimerkkejä inhimillisen toiminnan.⁹⁰ Ortodoksisen kirkkomusiikin alueella tästä löytyy esimerkkejä aina resitatiivisen laulutavan synnystä, sävelmien muokkaamisen perinteeseen ja laulun esteettisyyteen.

Resitatiivisen laulun synnyn taustalla arvellaan olevan laulajan persoonattomuuden varmistamisen.⁹¹ Parhaimmillaan resitatiivisessa laulussa lukijan äänen persoonalliset piirteet häviävät lukutavan alle korostaen sanomaa. Näin konkreettisesti toimijan tekijyys häviää, lukija pukee äänensä jumalanpalveluspukuun aivan kuten papisto pukeutuu omiin asuihinsa toimittaessaan pyhää palvelusta.

Bysanttilaisen kirkkomusiikin yhteydessä nimetään toisinaan sekä runoilijoita että säveltäjiä, jotka hyvin usein ovat sama henkilö. Nimeämisestä huolimatta sävellystä voitiin vapaasti lainata tai muokata uuteen lauluun sopivaksi.⁹² Näin kirkkomusiikista voidaan löytää eri veisuille lähtökohta- tai malliveisuja, joiden mukaan ne ovat rakentuneet. Samalla veisuja vertailemalla havaitaan niiden eroavaisuudet, jotka osoittavat, että bysanttilaisessa musiikissa ovat tietyt säännöt melodian varioitumiseen ja musiikillisten mallien käyttöön. Nykykäytäntönä bysanttilaisessa musiikissa on erilaisten melodisien ja rytmisien mallien käyttö – tämän käytännön syntyä ei tunneta eikä sitä millä perusteella jokin tietty melodia on päätynyt muiden malliksi. Huomattavaa on, ettei tietyn melodian malliksi valikoida satunnaista melodiaa, vaan lähtökohtana on tekstien sisältöjen yhteys.⁹³

Ortodoksisessa kirkkolaulussa laulun esteettisyys ei tarkoita samaa kuin maallisen musiikin kohdalla. Se on teologian heijastuma ja ilmaus, joten sen tulisi olla mahdollisimman ortodoksisista, oikeaa, rukouksellista. Sen tulisi soida Jumalan tahdon mukaisesti Jumalan kunniaksi. Se on laulajan taidonnäyte, mutta ei siten, että tietty nimetty taiteilija laulaa, vaan laulaja antaa parastaan Jumalan kunniaksi. Laulajan tulee olla kanoninen ja laulaa kirjasta, toisin sanoen kirkkolaulajan on oltava tehtävänsä osaava laulaja, joka ei laula ulkomuistista, vaan tarkasti kirjoihin

⁹⁰ Hakosalo 2003, 35.

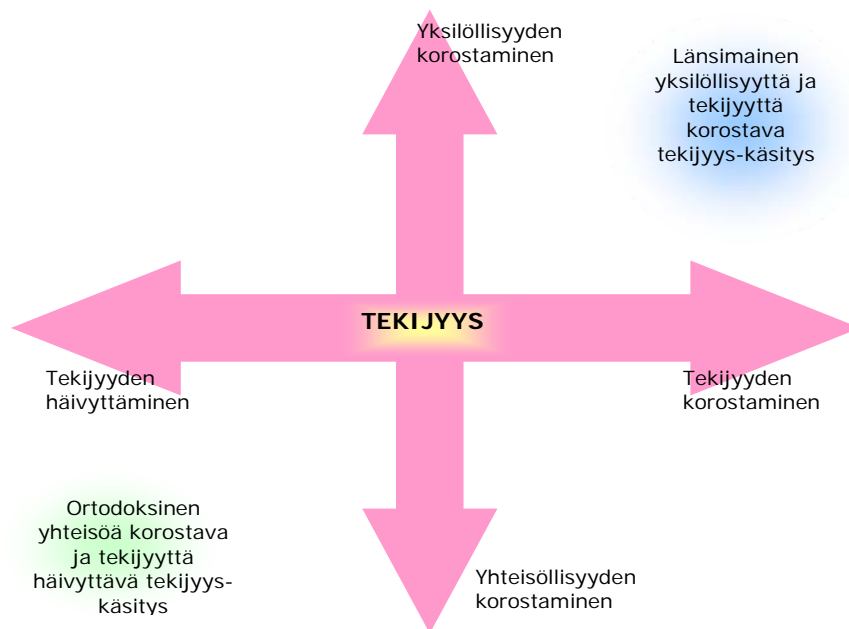
⁹¹ Seppälä 1996, 49.

⁹² Seppälä 1996, 13, 19.

⁹³ Seppälä 1996, 64–67.

merkittyjen sanojen ja melodioiden mukaan lisäämättä niihin tekstiä tai melodiaa. Laulaminen tapahtuu suurella huolellisuudella ja hartaudella.⁹⁴

Kuvioon 2 olen hahmotellut suhdetta tekijyyteen kaksiulotteisesti. Vaaka-akselilla on tekijyyden korostaminen tai sen häivyttäminen, minkä taustalla voi olla monenlaisia syitä, periaatteita ja käytäntöjä. Ortodoksisuudessa henkilökohtainen tekijyys ei ole merkityksellistä, vaan sitä lähestytään enemmänkin oman uskon todeksi elämisen kautta: usko ja siihen liittyvä arvopohja näkyvät nimenomaan käytännössä todeksi muuttuvissa teoissa. Jos minä uskon, että yhteisö on merkityksellinen, minä teen työtä yhteisön eteen riippumatta siitä, saanko kiitosta, mainetta tai kunniaa. Jos minä vielä uskon, että kaikki hyvä on Jumalasta lähtöisin, silloin minun teoissani näkyvä hyvä, josta voisin saada kiitosta, on Jumalasta peräisin ja siksi kiitos kuuluu Jumalalle – tekeminen tapahtuu Jumalan kunniaksi. Tekemisestäni yhteisölle koitua hyvä kertoo minulle tekemiseni oikeanlaisuudesta ja siitä, että tekemiselläni on Jumalan siunaus, se on siten Jumalan mieleistä tekemistä. Olennaista tässä on, että sen minkä teen, teen siksi, että haluan tehdä eläen arvomaailmaani ja maailmankatsomustani todeksi.

Kuvio 2. Näkökulmia tekijyyteen suhteessa yhteisöön.

⁹⁴ Seppälä 2006, 34, 72–73, 76–79, 92–93, 138–139, 183, 216, 218, 221.

Toisena ulottuvuutena kuviossa on yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden korostaminen. Tämä liittyy kiinteästi kulttuurin vallitsevaan käsitykseen näiden tärkeysjärjestyksestä. Ortodoksisuudessa yhteisö on eräs toiminnan perusarvoista ja yksilö on aina suhteessa omaan yhteisöönsä. Tekijän persoonallisuuden korostaminen – tekijän kunnioittaminen tekonsa takia – rajoittuu vain tiettyihin henkilöihin, jotka ovat osoittautuneet oman yhteisönsä esimerkillisiksi edustajiksi puolustaessaan uskoaan ja yhteisöään loppuun saakka. Nämä pyhät henkilöt, marttyyrit ja opettajat eivät ole arvostettuja oman henkilökohtaisen persoonansa takia, vaan edustamansa (yhteisöllisen) vakaumuksen takia. Näin vaikka heidät tunnetaan nimeltä ja vaikka heitä persoonallisina ihmisinä arvostetaan, arvostus ei perustu heidän yksilöllisyyden korostamiseen, vaan yhteisöön. Tällaisen esikuvallisuuden tarkoituksena on nähdä toisen ihmisen elämänvaiheiden taakse, niissä vaikuttavat perusteet ja niiden merkitys.

Ortodoksisuudessa yksilöä ja yhteisöä ei ymmärretä toistensa vastakohtina. Yksilön persoonallisuus toteutuu yhteisössä aivan kuten Kolmiyhteisen Jumalan jokainen persoona on erillinen ja samalla kiinteä osa Kolminaisuutta. Ajattelun lähtökohtana on Jumalan olemuksessa olevien asioiden todeksi eläminen – onhan ihminen luotu Jumalan kuvaksi. Siksi ihmisen vapaa tahto ei ole keskinäisen rakkauden este. Näin ihmisen yksilöllisyys ja yhteisöllinen elämä eivät ole vastakohtia, vaan jotakin mikä toteutuu ihmisen *hyvässä elämässä*. Yksilöllisyys ei edes ole mahdollista ilman yhteisöllisyyttä ja yhteisöä. Yhteisöllisyys ei rajoitu vain suhteeksi ylempään tai samanarvoiseen, vaan se kattaa vuorovaikutuksellinen suhteen kaikkeen olevaiseen, Jumalaan, muihin ihmisiin ja luontoon.⁹⁵

⁹⁵ Kotiranta 1999, 129–132, 134–135.

Ylösnousemuksen kirkko.

4 Uskonnollinen runous

4.1 Ylistyslaulujen historia

Iloitse apostolien vaikenematon suu; iloitse hyvin kilvoitelleitten voittamaton rohkeus.

Iloitse uskon vahva perustus; iloitse armon kirkas tuntemus.

Iloitse Sinä, jonka kautta tuonela riisuttiin; iloitse Sinä, jonka kautta meidät kunniaan puettiin.

Runous on alkujaan ollut tiettyä tilannetta varten luotua tilapäärunoutta elegioineen ja oodeineen⁹⁶, käyttörunoutta, jonka tarkoitus on muikin kuin esteettinen nautinto. Runouden kautta onniteltiin, juhlistettiin, kerrottiin historiallisista tapahtumista tai kuvattiin henkilöitä – runomuotoinen kerronta on auttanut muistamaan tapahtumia ja tarinoita. Vastaavasti käyttötarkoituksen, sisällön tai ilmaisun perusteella runous jaetaan eri lajeihin.

Uskonnollisen runouden käyttötarkoitus perustuu uskontoon, jolloin kirjallisuuden lajin yläkäsitteenä on rukous. Rukous ymmärretään äänettömänä tai ääneen esitettynä puheena tai tässä tapauksessa lauluna, jonka välityksellä ihminen lähestyy jumaluutta tai muuta mahtia. Sisällöltään se on pyyntöä tai kiittämistä. Loitsuun verrattuna rukouksessa ihminen tunnustaa jumaluuden ylemmyyden – loitsussa ihminen pyrkii pakottamaan jumaluutta toimimaan haluamallaan tavalla. Rukous on kristillisen hurskauden tärkein ilmaisumuoto.⁹⁷ Rukouksellista ilmaisua ovat myös erilaiset invokaatiot⁹⁸, jumaluuden avuksihuutamiset, sekä varsinaiset rukoukset, kuten virret, jotka ovat jumalanpalveluksessa tai muissa hartaustilaisuudessa esitettäviä Raamatun sanomaan perustuvia hengellisiä

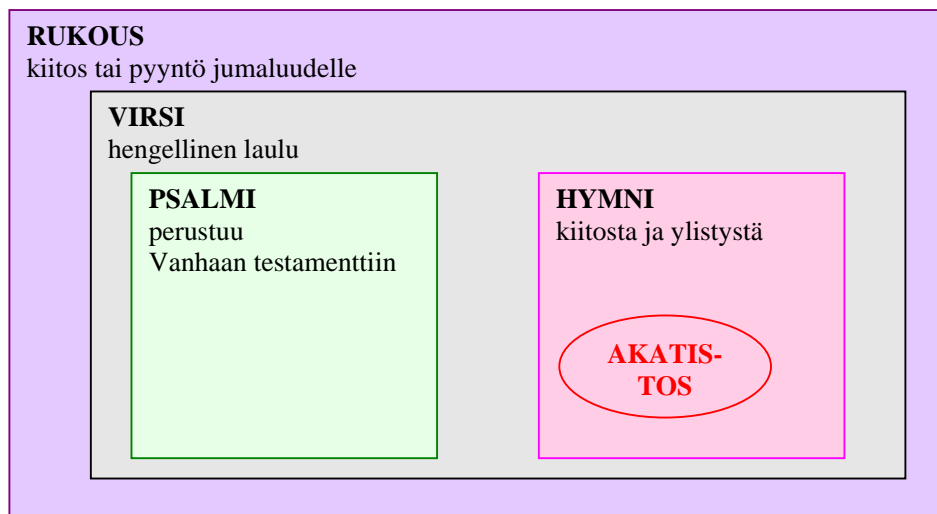
⁹⁶ Hosiasluoma 2003, 932–933.

⁹⁷ Hosiasluoma 2003, 802; Repo 2007, 135–138.

⁹⁸ Hosiasluoma 2003, 360.

yhteislauluja. Virsien rinnalla käytetään psalmeja ja hymnejä, jotka eroavat toisistaan syntytaustaltaan.⁹⁹

Psalmit ovat lauluja, joiden lähtökohtana ovat Vanhan testamentin tekstit. Näitä harpulla näppäillen säestettyjä lauluja löytyy muinaisilta sumerilaisilta, babylonialaisilta ja egyptiläisiltä.¹⁰⁰ Hymni taas on juhlallinen kiitosta ja ylistystä sisältävä kuorolaulu tai runo. Vanhimmat hymnit ovat 1200 eKr. peräisin olevia sanskritinkielisiä rukouksia sekä egyptiläisiä jumalille ja faaraoille suunnattuja rukouspyyntöjä. Antiikin Kreikassa hymnejä laadittiin sekä jumalten että sankarien kunniaksi ja niitä esitettiin tanssien musiikin säestyksellä. Tänä päivänä hymnien sisältö on usein kansallismielistä, aatteellista tai hengellistä paatosta. Tyylikeinoina niissä on toistoa ja retoriikkaa.¹⁰¹ Kuviossa 3 on kuvattu uskonnollisen runouden lajeja. Jako ja nimitykset noudattavat lähinnä protestanttista ajattelua, sillä ortodoksisuudessa ei puhuta virsistä, vaan veisuista, jotka voivat perustua psalmeihin tai olla hymnejä *Akatistoksen* tapaan, mikä sekin on merkitty kuvioon.

Kuvio 3. Uskonnollisen runouden jakaantuminen lajeihin: riippuen alkuperästä sekä sisällöstä hengelliset laulut jakaantuvat psalmeihin ja hymneihin.

Antiikin runoudessa tarkastelun lähtökohdaksi on hyvä ottaa oodit¹⁰², jotka ovat alkujaan Antiikin Kreikan urheilusankareille laadittuja juhlavia ja mutkikkaita

⁹⁹ Hosiasluoma 2003, 1013.

¹⁰⁰ Hosiasluoma 2003, 746; Scott 1965, 235; Shaw 1972, 306.

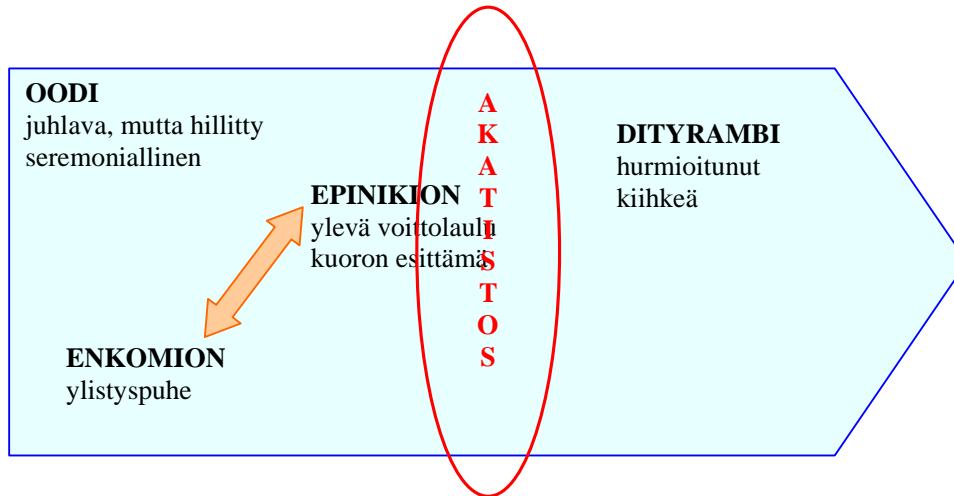
¹⁰¹ Hosiasluoma 2003, 323–325; Kupiainen 1964, 63; Scott 1965, 134; Shaw 1972, 189; Shipley 1953, 214–216.

¹⁰² Hosiasluoma 2003, 659–660; Scott 1965, 199; Shaw 1972, 262; Shipley 1970, 222.

runoja. Ne ovat usein seremoniaalisia ja osoitettu tietyille henkilölle. Vaikka oodi on haltioitunut ja innostunut, sen ydinajatus ilmaistaan kuitenkin tyynesti. Ortodoksisessa kirkkomusiikissa oodilla ymmärretään ylistyslaulua Jumalan kiitokseksi¹⁰³.

Antiikin ylistyslaulujen alalajeja ovat enkomion, epinikion ja dityrambi. Tämä lajijako on esitetty kuviossa 4. Enkomion¹⁰⁴ on ylistyspuhe tai runo aatteen, henkilön tai esineen kunniaksi ja se on alkujaan laadittu Antiikin Kreikan Olympian kisojen voittajan ylistykseksi. Enkomionioita tavataan niin roomalaisilla kuin bysanttilaisillakin.

Epinikion¹⁰⁵ on vastaavasti samaisten Olympian kisojen voittajan kunniaksi laadittu voittolaulu, mutta sen on esittänyt kuoro. Tyyllillisesti se on ylevä ja lennokas, rytmikaltaan monimutkainen ja kerronnaltaan vaikeatajuinen. Kreikkalaisessa kulttuurissa alkujaan spartalaista perua olevassa doorilaisessa kuorolyriikassa oodi jaettiin triadeihin eli kolmikkosäkeistöihin, jolloin stroofi ja antistroofi noudattivat samanlaista runomitaa ja kolmas säkeistä, epodi oli eri runomitalla. Tämän triadijärjestelmän rakenteena on [a a' b, a a' b, jne]. Huomattavaa on, että tämä kuorolyriikka on ollut nimenomaan uskonnollisessa käytössä.¹⁰⁶

Kuvio 4. Ylistyslaulujen lajeja ja *Akatistos* niiden joukossa - lajina se on lähinnä epinikionia.

¹⁰³ Monet käsitteet ymmärretään eri tavalla itäisen, läntisen ja protestanttisen kristillisen kirkkomusiikin piirissä. Esimerkiksi ortodoksisuudessa psalmodialla tarkoitetaan kaikkea kirkkomusiikkia, joka on aina laulettua. Ortodoksisuudessa apostoli Paavaliin nojaten puhutaan psalmeista, hymneistä ja hengellisistä oodeista. (Seppälä 2006, 11, 81, 135, 180, 187, 257–258.)

¹⁰⁴ Hosiasluoma 2003, 195.

¹⁰⁵ Hosiasluoma 2003, 203; Kaimio ym. 2008, 56, 58-60; Scott 1965, 94-95; Shipley 1953, 141.

¹⁰⁶ Kaimio ym. 2008, 22; Railo 1933, 238, 249-251.

Epinikionissa stroofi on kahden tai useamman säkeen muodostama kokonaisuus, antistroofi on siihen liittyvä toistomuoto ja epodi on kuorolyriikan jälki- tai lisälaulu, joka on säkeistön ja vastasäkeistön jälkeen tuleva erirakenteinen säkeistö. Alkujaan stroofin aikana kuoro on liikkunut oikealta vasemmalle ja antistroofin aikana vasemmalta oikealle. Epodia laulettaessa kuoro on seissyt paikallaan.¹⁰⁷ Vastaava toiston hyödyntäminen ilman kuoron liikettä näkyy ortodoksisessa kirkkomusiikissa¹⁰⁸ ja myös *Akatistoksessa*.

Epinikioniin liittyy vielä laajempi kolmiosainen rakenne, jossa runon alkuosan ja loppuosan välillä on ns. myyttikeskus. Myytti esitetään niissä sarjana välähdyksiä, jotka kytkevät yksityisen tapahtuman laajempaan aatteelliseen yhteyteen. Tästä Pindaros on erinomainen esimerkki.¹⁰⁹

Hymnin sukulainen dityrambi, jonka perusta on samoin Antiikin Kreikassa, eroaa tyylliltään kahdesta edellisestä: se on hurmioitunut ja haltioitunut, kiihkeä riemulaulu, lennokka, voimakkaan innostunut ja rytmiltään nopea.¹¹⁰

4.2 Neitsyt Maria kristillisissä ylistyslauluissa

4.2.1 Jumalansynnyttäjän kiitosvirsi

Iloitse laskemattoman tähden Äiti; iloitse salaisen päivän koitto.

Iloitse Sinä, joka olet sammuttanut petoksen pätsin; iloitse Sinä, joka valaiset Kolminaisuuden pyhitetyt palvelijat.

Iloitse Sinä, joka kukistat julman hirmuvaltiaan; iloitse Sinä, joka näytät meille ihmisiä rakastavan Herran, Kristuksen.

Jumalansynnyttäjän kiitosvirsi on kristikunnalle hyvin rakas teksti, se löytyy Luukkaan evankeliumista (Luuk 1: 46-55). Tätä tekstiä kutsutaan myös nimillä *Marian kiitosvirsi*, *Jumalanäidin kiitosvirsi* ja *Magnificat*. Se on katolisten kirkkojen piirissä rakastettu ja paljon käytetty kirkkolaulu. Taulukossa 1 on virren teksti vasemmassa sarakkeessa Uuden testamentin mukaan ja oikeanpuoleisessa sellaisena, jona se lauletaan ortodoksisessa aamupalveluksessa¹¹¹.

¹⁰⁷ Hosiasluoma 2003, 57, 208, 878, 899; Rantala & Turtia 1990, 204, 738; Scott 1965, 16, 97, 276, 279; Shaw 1972, 25, 141, 356, 359; Shipley 1953, 25, 396; Shipley 1970, 16-17, 105, 312, 313.

¹⁰⁸ Repo 2007, 135.

¹⁰⁹ Kaimio ym. 2008, 58-60; Railo 1933, 249-251; Shaw 1972, 287.

¹¹⁰ Hosiasluoma 2003, 157-158; Kupiainen 1964, 64.

¹¹¹ Ortodoksisessa jumalanpalveluselämässä aamupalvelus on oma erillinen jumalanpalvelus, joka on myös osa lauantai-iltana toimitettavaa vigiliaa. Vigilian osana aamupalvelus toimitetaan vähintään kerran viikossa. Se voidaan toimittaa myös sunnuntaiaamuna ennen liturgiaa. Näin ollen Jumalansynnyttäjän kiitosvirsin on aktiivisessa käytössä ortodoksisessa elämässä.

Taulukko 1. Jumalansynnyttäjän kiitosvirsi.

<p>Minun sieluni ylistää Herran suuruutta¹¹², minun henkeni riemuitsee Jumalasta, Vapahtajastani,</p>	<p>Minun sieluni suuresti ylistää Herraa, ja minun henkeni riemuitsee Jumalasta, Vapahtajastani.</p> <p><i>Kertosäe: Me ylistämme sinua, joka olet kerubeja kunnioitettavampi ja serafeja verrattomasti jalompi, sinua, puhdas Neitsyt, Sanan synnyttäjä, sinua, totinen Jumalansynnyttäjä.</i></p>
<p>sillä hän on luonut katseensa vähäiseen palvelijaansa. Tästedes kaikki sukupolvet ylistävät minua autuaaksi,</p>	<p>Sillä hän on katsonut palvelijattarensa alhaisuuteen. Katso tästedes kaikki sukupolvet ylistävät minua autuaaksi.</p> <p><i>Kertosäe</i></p>
<p>sillä Voimallinen on tehnyt minulle suuria tekoja. Hänen nimensä on pyhä, polvesta polveen hän osoittaa laupeutensa niille, jotka häntä pelkäävät.</p>	<p>Sillä Voimallinen on tehnyt minulle suuria, ja hänen nimensä on pyhä, ja hänen laupeutensa pysyy polvesta polveen niille, jotka häntä pelkäävät.</p> <p><i>Kertosäe</i></p>
<p>Hänen kätensä on tehnyt mahtavia tekoja, hän on lyönyt hajalle ne, joilla on ylpeät ajatukset sydämessään.</p>	<p>Hän on osoittanut voimansa käsivarrellaan; hän on hajottanut ne, joilla on ylpeät ajatukset sydämessään.</p> <p><i>Kertosäe</i></p>
<p>Hän on syössyt vallanpitäjät valtaistuimiltaan ja korottanut alhaiset. Nälkäiset hän on ruokkinut runsain määrin, mutta rikkaat hän on lähettänyt tyhjin käsin pois.</p>	<p>Hän on kukistanut valtiat valtaistuimilta ja korottanut alhaiset. Nälkäiset hän on täyttänyt hyvyyksillä ja rikkaat hän on lähettänyt tyhjinä pois.</p> <p><i>Kertosäe</i></p>
<p>Hän on pitänyt huolen palvelijastaan Israelista, hän on muistanut kansaansa ja osoittanut laupeutensa Aabrahamille ja hänen jälkeläisilleen, ajasta aikaan, niin kuin hän on isillemme luvannut.</p>	<p>Hän on ottanut huomaansa palvelijansa Israelin muistaakseen laupeuttaan Aabrahamia ja hänen siementänsä kohtaan iankaikkisesti, niin kuin hän on meidän isillemme puhunut.</p> <p><i>Kertosäe</i></p>

Näiden kahden version erot juontunevat pääsääntöisesti Raamatun käännöksistä, mutta olennaista ei ole niiden syy, vaan erojen mahdollisesti tuomat merkitysten muutokset. Ensimmäisessä säkeistössä pinnallisella lukemisella ero ei vaikuta kovin suurelta – *sieluni ylistää Herran **suuruutta** ja sieluni **suuresti** ylistää Herraa* – mutta todellisuudessa ero on melkoinen: ensimmäisessä versiossa suuruus liitetään ylistyksen kohteeseen, Herraan, kun taas toisessa suuruus liittyy tekemiseen. Merkitysero on huomattava: *ylistää* tai *ylistää suuresti* ja kohteena *Herran suuruus*

¹¹² Raamatun käännöksestä riippuen Marian kiitosvirren sanat hieman vaihtelevat.

tai *Herra*. Vastaavanlainen ero on toisessa säkeistössä sanojen *vähäisyys* ja *alhaisuus* kanssa – *vähäinen palvelija* ja *palvelijattaren alhaisuus*. On eri asia kohdistaa katse vähäiseen, alhaiseen, pieneen tai mitättömään palvelijaan (joka siten voi olla keskellä loistoa) tai palvelijan alhaisuuteen, vähäisyyteen (palvelijaa määrittävään todellisuuteen). Kolmannessa säkeistössä on samantapainen vivahde-ero: *osoittaa* laupeutensa ja laupeutensa *pysyy* – kertaluontoinen teko vastassaan jatkuvuus. Vastaavat erot jatkuvat kaikissa säkeistöissä: *kätensä on tehnyt mahtavia tekoja* – *osoittanut voimansa käsivarrellaan*; *lyönyt hajalle* – *hajottanut*; *syössyt vallanpitäjät* – *kukistanut valtiat*; *nälkäiset hän on ruokkinut runsain määrin* – *nälkäiset hän on täyttänyt hyvyksillä*; *rikkaat... lähettänyt tyhjin käsin pois* – *tyhjinä pois*. Viimeisessä säkeistössä erot ovat sanavalintojen lisäksi lauserakenteessa.

Kiitosvirren käännosten erot ovat todellisia, mutta ne eivät juurikaan vaikuta virren varsinaiseen sisältöön. Kyse on enemmänkin vivahteista, tosin taustalla voi olla myös erilainen teologia ja tulkinta. Kertosäettä käytetään ortodoksisessa veisussa ja siinä kiteytyy Neitsyt Mariaan liittyvä teologinen opetus varsin hyvin: Marian kunnioittamisen perusta on hänen teossaan, suostumuksessaan Jeesuksen äidiksi, Jeesuksen synnyttämisessä ja äitiydessä - ja siksi Maria on kunnioitettavampi kuin enkelit¹¹³. Puhtaana neitsyenä – ennen synnytystä, synnytyksen aikana ja sen jälkeen – Maria on todellinen Jumalansynnyttäjä. Tekstien käännoiserot vaikuttavat tässä kohtuullisen vähäisiltä ja opin kannalta siedettäviltä. Näin ei ole kuitenkaan kaikkien tekstien kohdalla, joten Suomen ortodoksisessa kirkossa on käytetty eri Raamatun käännoista kuin luterilaisessa kirkossa. Raamatun käännosten virheitä on käsitellyt mm. professori Hilikka Seppälä omissa julkaisuissaan.

Marian kiitosvirressä Mariasta, hänen tehtävästään ja merkityksestään puhutaan minä-muodossa kuvaten sitä, miten Maria ottaessaan vastaan ja toteuttaessaan tehtävänsä samalla teki todeksi Jumalan lupauksia valitulle kansalle: Jumala on luvannut valitulle kansalleen (Israelille - alkujaan juutalaisille; kristillisen tulkinnan mukaan Jeesuksen syntymän jälkeen Israel tarkoittaa Jeesukseen uskovia; ortodoksikristillisen tulkinnan mukaan kyse on Jeesukseen uskovista uskoaan todeksi elävistä kirkon jäsenistä) pitää siitä huolen, Hän on osoittanut voimansa teoillaan ja Hän on laupias ja hyvä palvelijoilleen. Ja juuri tähän liittyy Marian tehtävä Jeesuksen äitinä.

¹¹³ Serafit ja kerubit ovat enkeleitä.

Alla ote Jaakko Olkinuoran¹¹⁴ säveltämästä ja sovittamasta *Jumalansynnyttäjän kiitosvirrestä* merkittynä bysanttilaisilla neumeilla. Neumit kuvaavat äänenkorkeuden lisäksi laulutapaa ja perustuvat varhaiskristilliseen perinteeseen.

Me y lis tämme Si nu a jo ka o let ke ru be e
ja kun ni oi tet ta vam pi ja se ra fe ja ver rat
to masti ja lom pi Si nu a puhdas Neit syt Sa a nan
syn nyttäjä Sinu a to tinen Juma lan syn nyt tä jä.

4.2.2 Ave Maria ja Maria, Herran piikanen

Iloitse Sinä, joka olet päästänyt epäjumalten palvonnasta; iloitse Sinä, joka olet nostanut meidät synnin loasta.

Iloitse Sinä, joka lakkautit tulen kumartamisen; iloitse Sinä, joka hillitset himojen liekin.

Iloitse uskovien puhtauteen ohjaaja; iloitse kaikkien sukupolvien ilo.

Ave Maria on yksi kauneimmista Neitsyt Marian kunniaksi kirjoitetuista runoista – sekä varmasti yksi useimmin sävelletyistä. Laulun alkusanat liittyvät roomalaiskatolisen kirkon rukoukseen *Enkelin tervehdys* eli *Terve Maria*:

Terve Maria, armoitettu, Herra sinun kanssasi. Siunattu sinä naisten joukossa ja siunattu kohtusi hedelmä Jeesus. Pyhä Maria, Jumalanäiti, rukoile meidän syntisten puolesta nyt ja kuolemamme hetkenä. Aamen.

Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui Iesus. Sancta Maria, Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus, nunc et in hora mortis nostrae. Amen.

Sama rukous löytyy myös ortodoksisuudesta:

Iloitse, Jumalan Äiti, Neitsyt, armoitettu Maria, Herra on sinun kanssasi. Siunattu olet sinä naisten joukossa, ja siunattu on sinun kohtusi hedelmä, sillä sinä olet synnyttänyt sielujemme pelastajan.

Taulukossa 2 oleva *Ave Marian* Kyllikki Solanterän suomennos lienee Suomessa tunnetuin. Toinen varsin tunnettu laulu *Maria, Herran piikanen* on itävaltalainen kansanlaulu, jonka on suomentanut Anna-Maija Raittila.

¹¹⁴ Jaakko Olkinuoran sävellys löytyy kokonaisuena ja myös nuotitettuna osoitteesta http://www.ortodoksi.net/images/1/1e/Jumalansynnyttajan_kiitosvirsi_neumit.pdf

Taulukko 2. Ave Maria ja Maria, Herran piikanen.

Ave Maria	Maria, Herran piikanen
<p>Ave Maria lempehin, sun luokses taivaasehen saakka nyt pyyntö nousee palavin: pois sielun pyyhi syntitaakka! Niin huoletonna uinahdamme, vaik syyllinenkin tunto ois. Oi äiti, katso tuskiamme, sä ällös käänny meistä pois! Ave Maria!</p> <p>Ave Maria tahraton! Jos suojeluksessasi aina me käymme täällä lepohon, niin mieltämme ei murhe paina. Sun hymyillessäs ruusut aukee maan päällä kylmän, kolkon tään. Oi äiti, lapses tuskaan raukee, sun armos huomaa yksin jään! Ave Maria!</p> <p>Ave Maria puhtoisin! Kun katsees lempeänä loistaa, se synnin kiusauksetkin voi täältä keskeltämme poistaa. Niin nöyrnä kohtalooni taivun, kun lohdun suuren sulta saan. Ah, luokses polvistuin mä vaivun: oi, johda lapses oikeaan! Ave Maria!</p>	<p>Maria, Herran piikanen, Kyrie eleison. Käy halki ruusupensaikon, mi vailla lehvää kukkaa on. Jeesus ja Maria.</p> <p>Maria, Herran piikanen, Kyrie eleison. Ketä kantaa alla sydämen, pyhää Vapahtajaa ihmisten. Jeesus ja Maria.</p> <p>Maria, Herran piikanen, Kyrie eleison. Näin metsän halki kulkeissaan saa kaikki ruusut puhkeemaan. Jeesus ja Maria.</p>

Ave Mariassa näkyy Marian rooli esirukoilijana: ihminen voi pyytää Mariaa rukoilemaan puolestaan Jumalaa. Tässä kohdassa kyse on teologiasta, joka juontaa juurensa Kaanaan häistä: Maria näki hääparin ongelman ja hän sääli heitä, hän pyysi Jeesusta auttamaan hääparia viinin loppuessa juhlista ja vaikka Jeesus ensin kieltäytyi, hän silti vastasi äitinsä pyyntöön myönteisesti. Tähän tekoon nojaten katolisissa kirkoissa niin idässä kuin lännessä Neitsyt Marialta pyydetään esirukouksia, onhan äidin pyyntö vaikuttavampi kuin tavallisen ihmisen.

Marialta pyydetään konkreettista apua synnin taakan poistamiseen ja tuskan helpottamiseen. Laulussa – tai rukouksessa – puhutaan myös Marian suojeluksesta sekä siitä, miten Pyhän Äidin lempeä katse riittää karkottamaan synnit ja tuomaan lohdutuksen ja miten Marian hymy on voimallinen ja saa ruusut kukkimaan. Mariaan turvaaminen löytyy myös katolisesta rukouksesta *Sinun turviisi (Sub tuum praesidium)*:

Sinun turviisi pakenemme pyhä Jumalansynnyttäjä. Älä hylkää rukouksiamme hädässä, vaan varjele meidät aina kaikista vaaroista, kunnioitettu ja siunattu Neitsyt Maria.

Ortodoksisessa kirkkoveisussa toistuu sama ajatus ihmisen syntisyydestä ja Marian avusta hädässä ja tuskassa:

Me syntiset ja alhaiset hartaasti rientäkäämme nyt Jumalansynnyttäjän luo ja katuen syntejämme langetkaamme hänen eteensä huutaen sydämemme pohjasta: Auta, oi Valtiatar, ja armahda meitä. Älä viivytä. Me muutoin hukumme syntiemme paljouden tähden. Älä palvelijoitasi palauta tyhjin käsin luotasi, sillä sinusta me olemme saaneet itsellemme turvan.

Lyhykäisyydestään huolimatta *Maria, Herran piikanen* pitää sisällään merkittävän ajatuksen Marian roolista: Marian teon kautta hänelle koituva jumalallinen armo on jotakin niin suurta, että sen myötä ruusupensaikko puhkeaa kukkaan Marian kulkiessa siitä ohi. Näin Jumalan hyvyys, joka näkyy Mariassa, heijastuu hänen ulkopuolelleen saaden kukat kukkimaan.

Ruusuu onkin yksi Marian ja Jeesuksen symboleista, ja se löytyy muutamista nykyäänkin lauletuista joululauluista, kuten keskiajalta peräisin olevasta *On Iisain juuri tuonut*:

On Iisain juuri tuonut ilmoille ruususen. On lahjan armaan suonut Luojamme taivainen. Se yöhön valon luo ja sydäntalven aikaan meill' kukan kauniin tuo.

Marian kiitosvirren ajatus siitä, että Jumalan suojelus, huolenpito ja armo pysyvät ja jatkuvat todellisena Häneen uskovien keskuudessa ja tästä merkinä ja todistuksena on Marian äitiys, näkyy myös laulun *Maria, Herran piikanen* sanoissa: Koska Maria kantaa Vapahtajaa, Jumalaa, ja Jumalan hyvyys on suurempaa kuin ihmisen, hyvyys ulottuu myös Marian fyysisten rajojen ulkopuolelle, Marian ympärille.

4.2.3 Loreton litania ja Neitsyt Maria katolisuudessa

Iloitse ihmisten oikeaan johdattaja; iloitse pahojen henkien kukistaja.

Iloitse Sinä, joka poljit maahan petoksen harhan; iloitse epäjumalten kavaluuden paljastaja.

Iloitse meri, joka hukutit henkisen faaraan; iloitse kallio, joka juotit elämää janoavat.

Roomalaiskatolisuudessa¹¹⁵ Neitsyt Marian kunnioittamiseen liittyy kiinteästi *Loreton litania* eli *Autuaan Neitsyt Marian litania*. Tämä rukous on kehittynyt 1000-luvulla nykyiseen muotoonsa¹¹⁶. Roomalaiskatolisessa *Ruusukkorukouksessa* käydään läpi Neitsyt Marian elämän vaiheet Jeesuksen Äidin roolin kannalta, miten lapsen elämänvaiheet rinnastuvat äitiin ja millaisia tunteita äiti on tuntenut. Rukoukseen kuuluvat myös Marian maanpäällisen elämän viimeiset vaiheet, kuoleman jälkeinen taivaaseen ottaminen ja kruunaus taivaassa.

Tässä rukouksessa on runsaasti yhtäläisyyksiä liitteenä olevaan *Akatistokseen*, Mariasta käytettävistä ilmaisuista hyvin moni löytyy *Akatistoksesta* joko samassa muodossa tai merkitykseltään samana. Rukouksen toteuttamistavaltaan sitä verrataan ortodoksisen Jeesuksen rukoukseen tai rukouspalvelukseen, jossa toistetaan samaa rukousta meditatiivisesti useaan kertaan:

Herra Jeesus Kristus, Jumalan Poika, armahda minua syntistä.

Taulukossa 3 on Loreton litania vasemmalla palstalla ja oikealla on vastaavia Akatistoksen ilmauksia. Tämä vertailu on vain suuntaa antava ja perustuu näiden ilmauksien sananmukaiselle nykyaikaiselle tulkinnalle, josta niiden syvälinen teologinen merkitys voi poiketa. Tällaisia ilmauksia ovat esimerkiksi Ruusukon norsunluinen torni ja kultainen huone sekä Akatistoksen ilmaus ”kerskaus” esimerkiksi tervehdyksessä ”Iloitse, uskovien varma kerskaus”. Taulukon tavoitteena on havainnollistaa katolisuudessa ja ortodoksisuudessa merkityksellisten rukousten yhteyttä.

Taulukko 3. Loreton litania ja Akatistoksen ilmaukset.

Loreton litania	Akatistoksen ilmauksia
<i>Herra, armahda. Herra, armahda. Kristus, armahda. Kristus, armahda. Herra, armahda. Herra, armahda. Kristus, kuule meitä. Kristus, kuule meitä. Kristus, kuule rukouksemme. Kristus, kuule rukouksemme. Taivaallinen isä, Jumala, armahda meitä. Poika, maailman Lunastaja, Jumala, armahda meitä. Pyhä Henki, Jumala, armahda meitä. Pyhä Kolminaisuus, yksi Jumala, armahda</i>	

¹¹⁵ Tässä esitetyt roomalaiskatoliset rukoukset on koottu vuoden 1949 roomalaiskatolisesta rukouskirjasta.

¹¹⁶ Suomen katolisen kirkon www-sivut: http://katolinen.net/?page_id=188.

<i>meitä.</i>	
Pyhä Maria, <i>rukoile puolestamme.</i>	
Pyhä Jumalansynnyttäjä, ...	Jumalansynnyttäjä
Pyhä neitsyiden Neitsyt, ...	Pyhä Neitsyt
Kristuksen Äiti, ...	Herrani ja Jumalani Jeesuksen Kristuksen Äiti.
Kirkon Äiti, ...	Kirkon sortumaton torni ¹¹⁷
Jumalallisen armon Äiti, ...	Sinä, jossa kasvaa ihmisrakkauden viljelijä; koko maailman armahdus; armon kirkas tuntemus
Puhtain Äiti, ...	puhtahin Äiti; puhdas Neitsyt; neitsytäiti
Neitsyiden Äiti, ...	neitseitten viisas kasvattaja; enkelten elämään opastava
Koskematon Äiti, ...	Morsian, aviota tuntematon; neitsytäiti; Sinä, jossa neitsyys ja äitiys kohtaavat.
Loukkaamaton Äiti, ...	
Rakastettava Äiti, ...	
Ihmeellinen Äiti, ...	Valkeuden selittämättömästi synnyttänyt
Hyvän neuvon Äiti, ...	Sinä, joka annat monille tiedon valkeuden; Sinä, joka valistat uskovain mielen
Luojan Äiti, ...	
Vapahtajan Äiti, ...	Sinä, joka synnytit vankien vapauttajan
Viisain Neitsyt, ...	Sinä, joka ylität viisaiden tiedon; Jumalan viisauden vastaanottaja
Kunnioitettava Neitsyt, ...	
Ylistettävä Neitsyt, ...	
Voimallinen Neitsyt, ...	Sinulla on valta voittamaton
Lempeä Neitsyt, ...	
Uskollinen Neitsyt, ...	
Vanhurskauden kuvastin, ...	
Viisauden istuin, ...	Sinä olet Kuninkaan istuin; Sinä kannat kaikkeuden kantajaa; Sinä, joka kannoit kerubi-istuimella olevaa
Illomme lähde, ...	kaikkien sukupolvien ilo; Sinä, jonka kautta ilo koittaa
Pyhän Hengen malja, ...	kastemaljan esikuva
Kallisarvoinen malja, ...	malja, joka tarjoaa riemua; vesikulho, jossa omatunto puhdistetaan
Hartauden malja, ...	
Mystinen ruusu, ...	katoamattomuuden kukka
Daavidin torni, ...	
Norsunluinen torni, ...	kunniakas neitsyyden pylväs
Kultainen huone, ...	serafien saattaman loistava asumus; Jumalan ja Sanan maja; elävä temppele
Liiton arkki, ...	Hengen kultaama arkki
Taivaan portti, ...	paratiisin porttien avaaja; pelastuksen portti; Jumalan taivaasta kulkema porras; ihmiset taivaaseen saattava silta
Kointähti, ...	auringon nousun kointähti; salaisen päivän koitto; Sinusta koittaa kirkkaana loistava Valkeus; häviämättömän Valkeuden kajastus
Sairaiden parantuminen, ...	ruumiini parannus
Syntisten turva, ...	Sinä olet neitseitten ja kaikkien luoksesi kiiruhtavain suojamuuri; Sinä valmistat sieluillemme turvapaikan; Sinä, joka olet

¹¹⁷ Tämä sama voisi olla myös Ruusukon myöhemmässä kohdassa, jossa puhutaan Daavidin tornista ja norsunluisesta tornista.

	nostanut meidät synnin loasta; monien rikkomusten armahdus; pilveä laajempi maailman suoja
Murheellisten lohduttaja, ...	
Kristittyjen auttaja, ...	uskovien varma kerskaus; näkymättömäin vihollisten karkottaja; hyvin kilvoitelleitten voittamaton rohkeus
Enkelien Kuningatar, ...	
Patriarkkojen Kuningatar, ...	
Profeettojen Kuningatar, ...	
Apostoleiden Kuningatar, ...	apostolien vaikenematon suu; hurskaitten sielunpaimenten kunniallinen kerskaus
Marttyyrien Kuningatar, ...	
Neitsyiden Kuningatar, ...	itsehillinnän kruunu
Tunnustajien Kuningatar, ...	
Kaikkien pyhien Kuningatar, ...	Puhtahin korkein Valtiatar; iloitse pyhiä korkeampi pyhä
Perisyntien Kuningatar, ...	
Taivaaseenotettu Kuningatar, ...	
Pyhän Ruusukon Kuningatar, ...	
Perheen Kuningatar, ...	
Rauhan Kuningatar, ...	
Jumalan Karitsa, joka pois otat maailman synnin, <i>säästä meitä, Herra.</i> Jumalan Karitsa, joka pois otat maailman synnin, <i>kuule rukouksemme, Herra.</i> Jumalan Karitsa, joka pois otat maailman synnin, <i>armahda meitä.</i> Sinun turviisi pakenemme, pyhä Jumalansynnyttäjä. Älä hylkää rukouksiamme, vaan varjele meidät kaikista vaaroista, kunnioitettu ja siunattu Neitsyt Maria. Rukoile puolestamme pyhä Jumalansynnyttäjä, <i>että me Kristuksen lupauksen arvoisiksi tulisimme.</i> Rukoilkaamme: Kaikkivaltias Jumala, vuodata armosi sydämeemme, että me, joille enkeli on antanut tiedoksi Poikasi Kristuksen ihmiseksi tulemisen, pääsisimme hänen kärsimisensä ja ristinsä kautta ylösnousemuksen kirkkauteen. Tätä pyydämme Kristuksen, Herramme kautta. <i>Aamen.</i>	

Muita roomalaiskatolisia rukouksia, joissa Maria esiintyy joko rukouksen kohteena tai hänet on muuten mainittu, ovat esimerkiksi *Angelus*, rukous Neitsyt Marian sydämelle (Rukous Maarian Sydämelle) ja aamurukouksissa *Terve Kuningatar*:

Terve Kuningatar, laupeuden Äiti, elämämme, suloutemme ja toivomme, terve! Sinulle huudamme, Eevan maanpakolaiset lapset, sinulle huokaamme vaikeroiden ja itkien tässä kyynelten alhossa. Eija siis, Puoltajamme, nuo

laupiaat silmäsi puoleemme käännä: ja Jeesus, kohtusi siunattu hedelmä, tämän maanpaon perästä meille näytä. Oo lempeä, oo hellä, oo suloinen Neitsyt Maaria.

Roomalaiskatollisuudessa, kuten ortodoksisuudessakin, tunnetaan lisäksi Neitsyt Marian tuskaa kuvaava rukous tai veisu, jossa kuvataan Äidin tunteita Poikansa ristin juurella.

4.2.4 Ortodoksisia Maria-veisuja

Iloitse pimeydessä olevia ohjaava tulipatsas; iloitse pilveä laajempi maailman suoja.

Iloitse mannaa seurannut ruoka; iloitse pyhän ihanuuden palvelija.

Iloitse Sinä, luvattu maa; iloitse Sinä, hunajan ja maidon virta.

Neitsyt Mariaa muistetaan jokaisessa ortodoksisessa jumalanpalveluksessa. Olen koonnut tähän joitakin Marian roolia ja merkitystä valottavia tekstejä. Eniten käytetyin on *Totisesti on kohtuullista* –veisu, jossa on tiivistetyssä muodossa Mariaan liittyvä teologia.

Totisesti on kohtuullista ylistää autuaaksi Sinua, Jumalansynnyttäjää, aina autuas ja viaton ja meidän Jumalamme Äiti. Me ylistämme Sinua, joka olet kerubeja kunnioitettavampi ja serafeja verrattomasti jalompi, Sinua, puhdas Neitsyt, Sanan synnyttäjää, Sinua, totinen Jumalansynnyttäjää.

Ortodoksinen kirkkovuosi rakentuu Neitsyt Marian elämänvaiheiden muistamiselle. Kirkkovuosi alkaa Marian syntymän juhlasta syyskuussa ja päättyy elokuussa Marian kuolonuneen nukkumisen muistojuhlaan. Vuoden aikana käydään läpi sekä Marian elämän tapahtumat että Kristuksen elämä: Marian syntymä, temppeleihin käynti, ilmestys, Marian kuolema, Neitsyt Marian suojeluksen juhla, Jeesuksen syntymä, Jeesukseen vieminen temppeleihin, kaste, Pääsiäisen ajan tapahtumat, Jeesuksen kirkastuminen ja taivaaseen astuminen. Kirkkovuoteen nämä muistojuhlat eivät sijoitu kronologisessa järjestyksessä, vaan kirkkovuoden aikana muistellaan uskonnon tapahtumia kerroksellisesti, yhtä aikaa niin Marian ja Jeesuksen elämän kuin heidän kuolemansa jälkeisiä tapahtumia. Luonnollisesti kirkkovuoteen kuuluu myös muita pienempiä juhlia. Käyn tässä läpi Mariaan liittyviä veisuja hänen elämänvaiheiden kronologisessa järjestyksessä.

Marian syntymäjuhlassa (8.9.) laulettavissa veisuissa ylistetään Mariaa nimenomaan hänen tekonsa takia. Yleisesti ottaen Maria teossa merkityksellistä ei ole niinkään lapsen syntymä, vaan se, miten hän suostui tähän tehtävään – mutta tästä enemmän Marian ilmestyksen juhlan yhteydessä:

Sinun syntymäsi, Jumalansynnyttäjä Neitsyt, oli ilon sanoma koko maailmalle, sillä sinusta koitti vanhurskauden Aurinko, Kristus, meidän Jumalamme, joka tehtyään tyhjäksi kirouksen tuotti siunauksen ja poistettuaan kuoleman antoi meille iankaikkisen elämän.

Sinun pyhässä syntymisessäsi, oi Puhtain, Joakim ja Anna vapautuivat lapsettomuuden soimauksesta sekä Aadam ja Eeva kuoleman turmiosta. Sen kunniaksi nyt Sinun kansasi juhlaa viettää ja päästyään irti synnintekojensa siteistä huutaa Sinulle: Hedelmätön synnyttää Jumalansynnyttäjän, meidän elämämme kasvattajan.

Neitsyt Marian temppeleinkäyntiä muistellaan marraskuun 21. päivänä. Tämä juhla perustuu Kirkon pyhään Traditioon, jonka mukaan Marian vanhemmat veivät hänet kasvatettavaksi Jerusalemin temppeliin 3-vuotiaana. Pieni Maria nousi itse jyrkät portaat temppelin pyhimpään osaan ennustaen siten olevansa erityinen. Jälleen veisussa tuodaan esille Marian tehtävä ja merkitys ihmisenä, joka toteuttaa Jumalan tahdon omasta vapaasta tahdostaan, näin Marian kunnioittamisessa on läsnä Jumalan kunnioittaminen ja palvominen.

Tämä päivä on Jumalan hyvän tahdon julistus ja ihmisten pelastuksen ennustus: Herran tempelissä julkisesti Neitsyt ilmestyy ja kaikille Kristuksen edeltä ilmoittaa. Veisatkaamme siis hänelle suurella äänellä: Iloitse, sinä, jonka kautta Luojan huolenpito toteutui.

Vapahtajan puhtain temppele, kallisarvoinen häämaja, Neitsyt, Jumalan kunnian pyhitetty aarteisto, tuodaan tänään Herran huoneeseen, jonne hän vie mukanaan armon Jumalan Hengessä. Hänelle ylistystä veisaavat Jumalan enkelit, hän on taivaallinen maja.

Näissä veisuissa näkyy Marian merkitys – hän on jo itsessään ennustus siitä, että Jumala pelastaa maailman. Hänelle tapahtuvat asiat tulkitaan kristillis-juutalaisesta perinteestä käsin ja vaikka varsinainen tapahtuma kuvataan veisussa, Marian tehtävän ja merkityksen kuvaus on selkeästi pääosassa.

Maaliskuussa 25. päivänä muistetaan enkeli Gabrielin ja Marian keskustelua ja siitä seuranneita tapahtumia. Varsinaisesti juhlan veisussa todetaan juuri tämän, ilmestyksen – Marian suostumisen tehtävään – olevan pelastuksen alku.

Tämä päivä on pelastuksemme alku ja iankaikkisuudesta kätkeyn salaisuuden ilmoitus: Jumalan Poika tulee Neitseen Pojaksi, ja Gabriel armon ilosanoman julistaa. Lausukaamme siis mekin enkelin kanssa Jumalansynnyttäjälle: Iloitse armoitettu, Herra on sinun kansasi.

Sinulle, oi Jumalansynnyttäjä, voitolliselle sotajoukkojen johtajalle, me, Sinun palvelijasi vaaroista päästyämme kiitokseksi veisaamme voittovirren. Pelasta meidät kaikista vaaroista, sillä Sinulla on valta voittamaton, että huutaisimme Sinulle: Iloitse, Morsian, aviotatuntematon.

Myös muissa veisuissa puhutaan Mariasta sotajoukkojen johtajana. Sama ajatus toistuu myös ortodoksisuuden sunnuntain vigilian teksteissä, kuten seuraavassa:

Jumalattomien harhaoppien sota-aseet ovat ilmeisesti tylsistyneet, sillä hartaudella katsellessamme pyhillä kuvilla koristettua temppelesiä, oi pyhä, puhdas Neitsyt, me nyt tunnemme itsessämme pyhää iloa.

Puhdas Neitsyt! Sinä olet ylennetty korkeammalle ylhäisiä juhlijoukkoja, - Sinä, koko luomakunnan Luojan Äidiksi valittu. Sinulle me iloiten huudamme: Siunattu olet Sinä naisten joukossa, Sinä puhtahin Valtiatar!

Armon ovet avaa meille, siunattu Jumalansynnyttäjä, ettemme toivoessamme Sinuun hukkuisi, vaan pääsisimme Sinun kauttasi hädästä, sillä Sinä olet kristikunnan pelastus.

Sinun armosi suojaan me kiiruhdamme, oi Jumalan Äiti, Neitsyt, älä ylenkatso rukouksiamme, vaan päästä meidät pahuudesta, Sinä ainoa puhdas ja siunattu.

Marian Jumalanäidin rooliin liittyä siten kiinteästi suojeleminen.

Joulun veisuissa Marian rinnalla mainitaan syntymäluola, enkelit ja paimenet, tietäjät ja tähti sekä se, että Jeesuksen syntymä lapseksi tapahtui ihmisten takia. Jälleen lyhyesti ja samalla runollisesti on saatu sanottua olennainen. Neitsyen kohtu rinnastetaan usein sekä syntymäluolaan että hautaluolaan, joiden ennusmerkkinä on mm. Joonan kolmipäiväinen oleminen kalan vatsassa. Kaikissa näissä paikka – kohtu, luola, kala – säilyy ennallaan koko tapahtumisen ajan.

Tänä päivänä Neitsyt yliolennollisen synnyttää, ja maa tarjoaa luolan lähestymättömälle. Enkelit paimenten kanssa ylistystä veisaavat. Tietäjät tähden mukana vaeltavat, sillä meidän tähtemme on syntynyt Lapsukainen, iankaikkinen Jumala.

Munkki Johanneksen runossa avataan selväsanaisemmin Neitsyt Marian roolia ihmiskunnan pelastushistoriassa. Runossa on yhtä aikaa mukana joulu Kristuksen syntymäjuhlan ja Pääsiäisen ja sen merkitys.

Riemuitse, Jerusalem! Viettäkööhän juhlaa kaikki, jotka Sionia rakastatte! Tänään on Aadamin tuomion kahleet kirvoitettu ja meille on avattu paratiisin portti. Käärme on kukistettu, sillä nainen, jonka se muinoin petti, tulee nyt Luojan Äidiksi. Oi Jumalan rakkauden, viisauden ja tiedon syvyyttä! Ihminen, synnin asumus, joka aiheutti lankeemuksellaan kuoleman ihmisluvulle, tulee nyt Jumalansynnyttäjän kautta pelastuksen lähteeksi. Sillä Neitseestä syntyy pienokainen, täydellinen Jumala, joka syntymällään sinetöi neitseyden ja kapaloillaan purkaa synnintekojen siteet sekä tulemalla pienokaiseksi poistaa Eevan synnytystuskat. Riemuitkoon ja karkeloikoon koko luomakunta, sillä Kristus on tullut uudistamaan ja pelastamaan meidän sielumme.

Herran temppeliintuomisen päivänä (2.2.) Neitsyt Maria on edelleen merkityksellisessä roolissa, mikä tuodaan voimakkaasti esille juhlapäivän veisuissa:

Iloitse, armoitettu Jumalansynnyttäjä Neitsyt, sillä sinusta koitti vanhurskauden Aurinko, Kristus meidän Jumalamme, joka valaisee ne, jotka pimeydessä ovat. Riemuitse sinäkin, hurskas vanhus, sylissäsi meidän sielujemme Vapahtaja, joka on antanut meille ylösnousemuksen.

Oi Kristus Jumala, joka syntymiselläsi pyhitit neitseellisen poven, sinä Simeonin kädet siunasi hänen ansionsa mukaan ja meitä kiiruhdit nyt pelastamaan. Anna kristikansallesi rauha, oi ainoa ihmisiä rakastava.

Pääsiäisen ajan lauluissa on erityisesti kaksi, jotka ovat hyvin vaikuttavia. Toinen on veisu, jossa Jeesus kuolemansa jälkeen lohduttaa surevaa äitiään. On helppoa asettua kuollutta lastaan surevan vanhemman rooliin, aistia suunnattoman surun tuska, joka on läsnä myös näissä lohduttavissa sanoissa:

Älä itke minua Äitini, nähdessäsi haudassa Poikasi, jonka olet neitsyydessäsi helmassasi kantanut, sillä Minä nousen ylös ja tulen kunniaani ja, ollen Jumala, lakkaamatta ylennän kunniaasi ne, jotka Sinua uskolla ja rakkaudella ylistävät.

Toinen merkityksellinen laulu liittyy ylösnousemuksen jälkeiseen enkelin ja Marian kohtaamiseen. Laulun sanat ja sävel hehkuvat riemua – voiton riemua – ja laulu lauletaankin hyvin voimakkaasti, riemukkaasti ja lähes riehakkaasti.

Enkeli huusi armoitetulle: Puhdas neitsyt, iloitse! Ja taaskin sanon: Iloitse! Poikasi nousi kolmantena päivänä haudasta ja herätti kuolleet haudoista. Ihmiset, riemuitkaa! Loista, sinä uusi Jerusalemi, loista kirkasta valoa, sillä Herran kunnia on ylitsesi koittanut. Riemuitse nyt ja ihastu, Siion, ja sinäkin, puhdas Jumalansynnyttäjä, iloitse sinun synnyttämäsi ylösnousemisesta!

Marian kuoleman muistojuhlaa vietetään 15.8. Tuossakin juhlassa toistetaan lauluissa Marian roolia. Runossa on runsaasti vertauskuvia, joista merkittäviä ovat elämä ja Elämä – kristityn todellinen elämä on Jumalan luona ja Jumala on itse Elämä. Kuollessaan Maria astui taivaalliseen elämään synnyttämänsä Elämän Jeesuksen luo:

Oi, Jumalansynnyttäjä, sinä synnyttäessäsi säilytit neitsyyden ja kuolonuneen nukkuessasi et maailmaa hyljännyt. Sinä elämän äitinä menit Elämän tykö ja rukouksillasi päästät kuolemasta meidän sielumme.

Esirukouksissaan väsymätöntä Jumalansynnyttäjää ja puolustuksissaan horjumatonta toivoa ei hauta ja kuolema saanut valtaansa, sillä hänet, niin kuin Elämän äidin, saattoi elämään hän, joka oli asunut ainaisessa Neitseessä.

Jumalansynnyttäjän suojeluksen juhlassa (1.10.) muistellaan Konstantinopolin pelastumista valloittajilta. Tuolloin koettiin ihme - Neitsyt Maria pelasti kaupungin – ja ilmeisesti tämä on ainakin osittain perusteena Mariaan liitetulle suojelukselle.

Tänä päivänä me, uskova kansa, vietämme sinun tulosi valaisemina kirkasta juhlaa, oi Jumalan Äiti, ja katsoen pyhää kuvaasi hartaasti lausumme sinulle: Suojaa meitä pyhällä peitteelläsi ja päästä meidät kaikesta pahuudesta rukoillen Poikaasi Kristusta, meidän Jumalaamme, pelastamaan meidän sielumme.

Neitsyt seisoo nyt kirkossa ja yhdessä pyhäin joukkojen kanssa näkymättömästi rukoilee meidän puolestamme Jumalaa. Enkelit ja esipaimenet kumartavat ja apostolit profeettain kanssa riemuitsevat, sillä Jumalansynnyttäjä rukoilee meidän puolestamme iankaikkista Jumalaa.

Kuten näistä teksteistä käy ilmi, ortodoksisuudessa ihmisen sielu on kuolematon. Ihmisen kuoleman jälkeen sielu yhdessä muiden kuolleiden sielujen kanssa kuuluu riemuitsevaan seurakuntaan. Näin on luonnollista, että Maria yhdessä muiden pyhien ihmisten kanssa rukoilee Jumalaa elossa olevien puolesta.

Mutta Marian muistaminen ei tietenkään rajoitu vain näihin veisuihin tai rukouksiin. Maria on mukana myös avioliittoon vihkimisessä laulettavassa veisussa:

Riemuitse, Jesaja, sillä Neitsyt tuli raskaaksi ja synnytti Pojan Immanuelin, Jumalihmisen, hänen nimensä on Koitto. Kunnioittaen häntä, me Neitsyttä autuaaksi ylistämme.

Samoin häntä muistetaan hautauspalveluksessa:

Sinä olet meille muuri ja suojasatama ynnä otollinen esirukoilija Jumalan edessä, jonka synnyttänyt olet, oi puhdas Neitsyt, Jumalansynnyttäjä, uskovaisten pelastus.

Näiden kirkkoveisujen lisäksi löytyy itäslaavien alueelta *koljada*-lauluperinteestä joululauluja, joissa Marian rooli on selkeä. *Koljada*-perinteessä on kyse kansanperinteen, ortodoksisen ja roomalaiskatolisen kulttuurin kohtaamisesta, johon liittyy myös keskiaikainen uskonnollisten mysteerinäytelmien perinne – josta jäänteinä Suomessa ovat tiernapojat. Ensimmäinen lainaus on laulusta *Betlehemissä*, toisena on kaksi ensimmäistä säkeistöä laulusta *Kristus kun Betlehemissä syntyi*.¹¹⁸

¹¹⁸ Maria Takala-Roszczenko (2008) on koonnut näitä lauluja kirjaan Ortodoksisia joululauluja itäslaavien mailta.

Betlehemissä lapsonen syntyi. Äitinä Neitsyt Maria. Neitsyt poikansa kapaloi ja luolaan karjan toi lämmöksi pienokaisensa.

Betlehem, Bethlehem, ylläs on tähtönen. Loistaa kunniaa Herran tähti tuo taivainen.

Yösjaa vailla vieraalla maalla luolahan syntyi lapsonen tuo. Häntä katsomaan riensivät enkelit, paimenet, kaukaiset Persian kuninkaat.

Betlehem, Bethlehem...

Puhtahin Äiti Neitsyt Maria tuuditti lastaan ihmetellen, kuinka neitseenä synnytti lapsukaisen, maan sekä taivaan kuninkaan.

Betlehem, Bethlehem...

Kristus kun Betlehemissä syntyi, luola sai nähdä Jumalan. Köyhyyteen suureen, avuttomuuteen syntyi nyt Herra taivahan. Enkelit lauloivat, kunniaa kantoivat Luojalle, Jumalallensa.

Maria puhtain hoivasi lastaan, heinille laski seimehen. Ihmettä suurta, syntymää Herran, sydämesssä miettien. Kapaloin peitteli, hellimmin suuteli rakkainta pienokaistansa.

Pieniä seurakuntalaisia Ylösnousemuksen kirkkossa.

5 Akatistos Jumalansynnyttäjälle

5.1 Runon synty ja suomenkielinen käänös

Iloitse katoamattomuuden kukka; iloitse itsehillinnän kruunu.

Iloitse Sinä, ylösnousemuksen esikuvana loistava; iloitse Sinä, enkelten elämään opastava.

Iloitse jalohedelmien puu, joka uskovia ravitsee; iloitse suloinen siimespuu, joka monia suojaa.

Akatistoksen syntyvaiheita – aikaa ja tekijää - ei tunnetta varmuudella. Siitä on esitetty useita teorioita. Vallitsevana oletuksena on, että Akatistos on Romanos Melodosin laatima 600-luvulla, mutta sekä Peltomaa että Seppälä kyseenalaistavat tämän teorian¹¹⁹. Ainoa varma tieto on sen laulaminen kiitokseksi Neitsyt Marialle Konstantinopolin pelastumisesta 7.8.626.¹²⁰ Tuota varhaisemmilta ajoilta ei ole löytynyt mainintoja *Akatistoksesta* tai kirjallisia todisteita valmiista runosta, mutta oletuksena on, että runo on varhaisemmalta ajalta.

Ylistysveisussa *Akatistos Jumalansynnyttäjälle* esitetään yhtä aikaa runon tekoajan kuva Neitsyt Mariasta ja määritellään hänen asemaansa kristillisessä teologiassa. Runo heijastelee sitä painetta, joka Neitsyt Marian roolin ja merkityksen määrittelyllä oli kristinuskon ensimmäisillä vuosisadoilla.¹²¹

Voidaksemme ymmärtää *Akatistoksen* syntyä sitä on tarkasteltava kirjallisuudentutkimuksen, teologian ja kirkkohistorian näkökulmista yhtäaikaan¹²². *Akatistoksen* synnyssä on kyse suullisena traditiona eläneen, muovautuneen ja kulkeneen runon kehittymisestä valmiiksi erilaisten vaikutteiden ja vaiheiden kautta suullisen perinteen siirtyessä kirjalliseen muotoon. Sellaisenaan se ei ole syntynyt

¹¹⁹ Peltomaa 2001, 23, 41–48; Seppälä 2010b, 230–231.

¹²⁰ Peltomaa 2001, 21–23, 78–79.

¹²¹ Peltomaa 2001, 21, 53, 101.

¹²² Peltomaa (2001, 29–30) toteaa, että *Akatistos* on edelleen kiinnostava ja soveltuva tutkimuksen aiheeksi: sen sisällöstä ei ole tehty kattavaa filosofista analyysiä, sitä ei ole analysoitu runona, joskin sen teologista sisältöä on tutkittu jonkin verran. Hän painottaa, ettei hymnin analyysissä saa unohtaa teologiaa vain runokielen takia – kaikesta huolimatta se on sekä runoutta että teologiaa.

tyhjästä, vaan sen taustalla vaikuttaa antiikin kulttuuriperintö ja estetiikka – kirjallisuuden ja taiteen perinne, joka vaikuttaa ja näkyy runon rakenteessa ja kielessä.

Akatistoksen ajoittamisen lähtökohtana voidaan pitää teologiaa ja kirkkohistoriaa. Kristinuskon ensimmäisten vuosisatojen aikana käytiin kiivaita teologisia kiistoja ja keskusteluja, joissa Neitsyt Marian asema oli eräs merkittävä sivujuonne. Kiistojen ytimessä olivat uskonnon peruskysymykset Jumalan ja Kristuksen suhteesta, Kristuksen olemuksesta ja siten Neitsyt Marian roolista pelastushistoriassa. Näistä kiistoista *Akatistoksen* kannalta merkittäviä ovat kristologinen keskustelu ja sen osana *Theotokos*- eli *Jumalansynnyttäjä*-kiista, jossa kyse oli Neitsyt Marialle soveltuvasta nimityksestä.

Theotokos-kiistassa Neitsyt Mariasta käytetty nimitys *Jumalansynnyttäjä* nousi ongelmalliseksi Konstantinopolin arkkipiispan Nestorioksen (381-451) pohdintojen myötä: hän ehdotti sen tilalle nimitystä *Kristuksensynnyttäjä*.¹²³ Tämän taustalla on vuoden 325 Nikaian uskontunnustuksen määritelmä Jeesuksen olemuksesta täytenä Jumalana ja täytenä ihmisenä, jolloin Isä ja Poika ovat samalla tasolla ja edustavat yhtä aikaa erillään Jumalan jumalallisuutta ja ihmisen todellisuutta.¹²⁴ Edelleen vuoden 381 Nikaian-Konstantinopolin uskontunnustuksessa Jeesuksen jumaluus määriteltiin *Isästä syntynyt, todellinen Jumala, jonka olemus on sama kuin Isällä*. Samalla todettiin, että Kristuksen ihmisuus on ihmisestä, Mariasta, peräisin olevaa, todellista ihmisyyttä.¹²⁵

Tämä Nestorioksen pohdinnoista alkanut kiista ratkesi viimein vuonna 451 Khalkedonin ekumeenisessa kirkolliskokouksessa hänen kiistakumppaninsa Kyrilloksen ja Jumalansynnyttäjän eduksi. *Khalkedonin tunnuslausumassa* todetaan Neitsyt Mariasta: "...ja meidän pelastuksemme tähden (syntynyt) ihmisyytensä puolesta Mariasta, neitsyestä, Jumalan äidistä...".¹²⁶

Akatistoksen teksti ei suoranaisesti ota kantaa näihin kiistoihin esimerkiksi käyttämällä vain tietyn kiistan osapuolen ilmauksia, vaan sen sanavalinnoissa on vaikutteita kiistojen erilaisista näkökannoista. Siten se voisi ajoittua 400-luvun

¹²³ McGrath 1996, 362–364; Peltomaa 2001, 50, 54, 56; Pihkala 2005, 181–183.

¹²⁴ Pihkala 2005, 153–154.

¹²⁵ Pihkala 2005, 163–164.

¹²⁶ Peltomaa 2001, 50, 52, 54–55; Pihkala 2005, 189, 191, 195–196.

loppupuolelle.¹²⁷ Tähän viittaavat mm. sanan *Theotokos* runsas käyttö sekä neljä enkelin tervehdyistä, jotka osoittavat kaikki Neitsyt Marian merkitystä Jumalan pelastussuunnitelmassa. Ensimmäisessä tervehdyksessä toistetaan Luukkaan evankeliumin sanat "*Herra on sinun kanssasi*", toisessa tervehdyksessä Neitsyt Mariaa kuvataan kirouksen poistajaksi, pelastuksen toivoksi ja toiseksi Eevaksi. Kolmannessa Neitsyt Maria on elämän puu ja pelastus kaikille. Viimeisessä tervehdyksessä selvennetään ajatusta toisesta Eevasta Jumalan ja ihmisen välittäjänä.¹²⁸ Näin *Akatistokseen* sisältyy pelastusopillinen selitys: tosi Jumala syntyi neitseestä lihaksi ollen tosi ihminen voidakseen pelastaa kaltaisensa ihmiset. Runossa Jeesuksen ihmisyyden on kuitenkin syrjässä ja Neitsyt Mariaa ylistetään nimenomaan Jumalan äitinä.¹²⁹ Tämän lisäksi siinä on lauseita, jotka vastustavat erilaisia harhaoppeja¹³⁰.

Veisun ajoitus ei ole riippuvainen vain edellä kuvatusta kiistasta. Sen lisäksi voidaan tarkastella myös Mariasta käytettyjen nimitysten esiintymistä. Varhaisin varma ajoitus *Theotokos*-sanankäytöstä on vuodelta 319 olevassa piispa Aleksanterin kirjeessä Areiosta vastaan¹³¹. Kuitenkin kristittyjen keskuudessa Neitsyt Mariaa on kunnioitettu ja kutsuttu ensimmäiseltä vuosisadalta lähtien *Jumalansynnyttäjäksi*, onhan hän Kristus Jumalan synnyttänyt nainen.¹³² Varhaisista ajattelijoina Origenes (185-254) on tiettävästi ensimmäinen, joka käyttää Mariasta nimitystä *Theotokos*, *Jumalansynnyttäjä*, joskin todisteita ja epäilyksiä on tätäkin aiemmaltakin käytöltä, mm. Aristidekseltä 100-luvulta. Muita Mariasta käytettyjä nimityksiä varhaisilta vuosisadoilta ovat esimerkiksi Origeneen käyttämä *Panagia*, *kaikkeinpyhin* tai *kaikkipyhä* sekä 200-300-luvulta tai varhaisemmalta ajalta peräisin olevassa kirjoituksessa *Bartolomeuksen kysymyksissä* Mariasta käytetyt nimitykset *Armoitettu*, *Korkeimman asuinsija* ja *Taivaallisen kuninkaan äiti*.¹³³

Vanhin Marialle suunnattu kirjallisessa muodossa oleva rukous on 200-luvulta. Tämä rukous on edelleen käytössä sekä katolisessa että ortodoksisessa maailmassa, myös Suomessa. Kyseisessä rukouksessa Neitsyt Mariaa kutsutaan

¹²⁷ Peltomaa 2001, 52, 78, 80–82, 99.

¹²⁸ Peltomaa 2001, 80.

¹²⁹ Peltomaa 2001, 27–28, 39, 49–50, 81, 90–91, 99.

¹³⁰ Peltomaa 2001, 53, 92–93, 95, 98, 100–101; Seppälä 2010b, 193–194.

¹³¹ Seppälä 2010b, 113. Muut ajankohdat ovat epävarmempia tai epätarkempia.

¹³² McGrath 1996, 362–364; Peltomaa 2001, 55.

¹³³ Seppälä 2010b, 26–28, 34, 45, 53, 72, 77, 80–84.

Jumalansynnyttäjäksi, ainoaksi puhtaaksi ja ainoaksi siunatuksi sekä pyydetään hänen armonsuoja ja vaarasta pääsemistä.¹³⁴

300-luvulta olevissa Efraim Syyrialaisen teksteissä Mariasta käytetään runsaasti erilaisia vertauksia, rinnastuksia ja kuvaavia ilmaisuja, kuten *arkku, kallio, josta puhkeaa esiin siemen, maan tytär, Jeesuksen sävelten soitin, maa* (ja Kristus on Kylväjä), *satama Meressä, Tytär Siion, palava ja kulumaton pensas, Nooan arkki, kuninkaallinen palatsi ja temppeli*¹³⁵. Näin Mariaan olennaisesti liittyvät metaforat nousevat uskonnon traditiosta.¹³⁶

Näiden varhaisten kirjoittajien ja teologien lisäksi on huomattava, että edellä kuvatun *Theotokos*-kiistan aikoina vaikuttanut teologi Proklos oli hyvin aktiivinen opettaja Neitsyt Marian suhteen. Siksi ei liene sattumaa, että *Akatistoksessa* on havaittavissa vaikutteita hänen ajattelustaan.¹³⁷

Näin yleinen oletus Romanos Melodoksesta¹³⁸ ja 600-luvusta saa rinnalleen toisenlaisen todennäköisen syntyävän: Neitsyt Mariaa koskevat vertaukset, veisut ja rukoukset kehittyivät suullisena traditiona sukupolvelta – teologilta – toiselle. Useiden kirkkoisien ajatukset ja ilmaukset ensimmäisiltä vuosisadoilta löytyvät hioutuneessa muodossa veisusta. Siinä on tunnistettavissa vaikutteita yksittäisiltä teologeilta ja esimerkiksi liityntäpintoja teologisiin keskusteluihin. Tässä on siten kyse kirjallisuudentutkimuksesta tutusta suullisen tradition periytymisestä – sitä kautta veisussa näkyy yhteys aikansa kulttuuriin.

Suomeen *Akatistos Jumalansynnyttäjälle* on tullut alkujaan Venäjän kautta. Alkuperäinen veisu on kuitenkin kirjoitettu kreikaksi. Ensimmäinen suomenkielinen käännös julkaistiin vuonna 1937, mutta se ei perustunut kreikankieliseen runoon, vaan kirkkoslaaviin. Toinen uudistettu tai tarkastettu käännös perustuu runon alkukieliseen tekstiin ja on tehty 1980-luvun alkuvuosina. Sen ensimmäisessä julkaisussa oli kuitenkin virheitä – ilmeisesti paino- eikä käännösvirheitä – ja uusimmassa Ortodoksisten nuorten liiton julkaisemassa Ortodoksisessa hartauskirjassa vuodelta 2010 nämä virheet on korjattu. Tässä opinnäytetyössä alkusivuilla ovat sekä ensimmäinen että uusin käännös.

¹³⁴ Seppälä 2010b, 84–85.

¹³⁵ Seppälä 2010b, 94, 96, 98–101, 104.

¹³⁶ Peltomaa 2001, 39, 49.

¹³⁷ Peltomaa 2001, 53, 92–93, 95, 98, 100–101; Seppälä 2010b, 193–194.

¹³⁸ Tämä oletus on varsin uusi, 1500-luvulla syntynyt (Seppälä 2010b, 230–231).

Verrattaessa näitä kahta käännöstä toisiinsa havaitaan konkreettisesti, miten kääntäminen on aina sidoksissa oman aikakautensa ihanteisiin ja arvoihin niin tyylin, moraalinkin kuin ideologiankin osalta. Tämä kääntämisen haasteellisuus on tiedostettu jo varhain, 1300-luvulta on olemassa merkkejä käännösten laadunvaihteluiden tuntemisesta. Kielten välisten erojen lisäksi käännöksiin vaikuttaa sukupolvien välisen yhteyden (tai sen katkeamisen) lisäksi myös aikakauden erilainen tulkinta: antiikkia on tulkittu eri tavoin eri aikoina.¹³⁹

Ortodoksisten kirkkolaulujen kohdalla kääntäjät ovat usein jääneet tuntemattomiksi: tapana ei ole ollut merkitä kääntäjiä tai sovittajia muistiin. Näin ollen, jos halutaan selvittää veisun kääntäjä, joudutaan tekemään mahdollisten ihmisten joukossa haarukointia ja arveluita henkilöhistorioiden perusteella.¹⁴⁰ Näin on *Akatistoksenkin* kohdalla.

5.2 Iloitse-tervehdykset

Iloitse Sinä, joka itsessäsi kannoit eksyneitten opastajan; iloitse Sinä, joka synnytit vankien vapauttajan.

Iloitse vanhurskaan Tuomarin lepytys; iloitse monien rikkomusten armahdus.

Iloitse alastomia rohkaiseva puku; iloitse kaikki pyyteet voittava rakkaus.

Akatistoksen teemoina ovat Jumalan Sanan inkarnaatio ja Neitsyt Marian ylistäminen hänen osuudestaan: Marian kautta tapahtunut Jumalan ihmiseksi tulo mahdollisti ihmisten pelastumisen. Näin kaksi mysteeriä, neitseellinen synnytys ja syntyneen Jumalan yhtäaikainen oleminen tosi Jumalana ja tosi ihmisenä, ovat läsnä samassa tapahtumassa¹⁴¹. Näin onkin luonnollista, että veisu keskittyy Mariaan sekä laadullisesti että määrällisesti.¹⁴²

Iloitse-tervehdyksistä nousee voimakkaasti esille Marian erilaiset roolit tai oikeammin erilaiset tavat ymmärtää Neitsyt Marian merkitys. Olen koonnut taulukkoihin 4...15 *Akatistoksen* tervehdyksissä käytetyt Marian kuvat ja jakanut ne neljään luokkaan sen mukaan mitä puolta Marian olemuksessa ne valottavat. Ilmaisujen ensimmäiset esiintymiset ajoittuvat 100–400-luvuille: tuona aikana eläneiden ja vaikuttaneiden kirkkoisien teksteistä on löydettävissä vähintäänkin ajatuksellinen yhteys näihin vertauksiin. Olen merkinnyt taulukkoihin Serafim

¹³⁹ Riikonen 2003, 15-17, 19-20; Henrikson 1996, 68–69

¹⁴⁰ Harri 2001, 43-52.

¹⁴¹ Peltomaa 2001, 79.

¹⁴² Peltomaa 2001, 33–34, 49, 61, 82–83, 101. Peltomaan tulkinnan mukaan *Akatistoksessa* puhutaan Neitsyt Mariasta lähinnä käsitteenä eikä persoonallisena henkilönä ja siksi hänen mukaansa Marian henkilökuva jää hyvin ohueksi.

Seppälän¹⁴³ esitykseen perustuen tietoja kyseisten vertausten ensimmäisistä käyttäjistä. He ovat esittäneet vertauksessa kuvatun ulottuvuuden Mariasta joko samantapaisesti tai hahmotelleet ajatuksen perusteita. Taulukoiden koonnos antaa jonkinlaisen kuvan runossa käytettyjen kuvien merkityksistä ja käytöstä, mutta se ei ole täydellinen eikä kattava. Ja koska loppujen lopuksi kyse on tulkinnasta, nämäkin ilmaukset voidaan tulkita useammalla tavalla.¹⁴⁴

Ensimmäisenä näkökulmana on luonnollisesti varsin suora viittaus Jumalansynnyttäjään ja Marian äitiyteen esimerkiksi lapsen kantamisena tai lapsen syntymisen mainitsemisena. Tähän liittyy usein ihmetystä tapahtuman ulottuvuuksista: neitseellisyydestä, rajattoman Jumalan ja rajallisen ihmisen kohtaamisesta, ihmisäiti Maria – Jumallapsi Jeesus -asetelma. Kuvaan tätä taulukossa sanalla Jumalansynnyttäjä. Tätä ilmaisua on käytetty jo aivan varhaisina aikoina 100-luvulla¹⁴⁵, joten sen kohdalle en merkitse mahdollista lähdettä.

Iloitse auringon nousun kointähti;
iloitse lihaksitulleen Jumalan Äiti.
Iloitse Sinä, jonka kautta luomakunta uudistuu;
iloitse Sinä, jonka kautta Luoja tulee lapsukaiseksi.¹⁴⁶

Toinen merkittävä teema on syntiinlankeemuksen kumoaminen, Marian rinnastaminen Eevaan. Maria hillitsee itsensä, ei lankea houkutuksiin ja murskaa siten lankeemukseen houkuttelevan käärmeen pään. Lisäksi Maria nähdään Eevan katumuksen murheen lohduttajana¹⁴⁷. Tähän liittyen Marian yhteydessä puhutaan ennallistamisesta tai kaiken uudistamisesta, uudelleen synnyttämisestä. Syntiinlankeemuksen kumoamisessa kuvataan Marian suhdetta syntiseen ihmiseen ja tähän liittyen hänet nähdään myös välittäjänä ja puolustajana. Näin hän toimii ihmisen puolustajana, esirukoilijana. Syntiinlankeemuksen ja kirouksen kumoaminen, Marian ja Eevan rinnastaminen on esiintynyt 100-luvulla Justinos Marttyyrilla, Irenaios Lyonilaisella ja Bartolomeuksen kysymyksissä. Maria uskoviensa suojelijana ja puolustajana löytyy mm. 200-luvulta vanhimmasta Marialle suunnatusta tunnetusta rukouksesta.¹⁴⁸

¹⁴³ Teoksessaan "*Elämän äiti. Neitsyt Maria varhaiskristillisessä teologiassa*" Seppälä (2010b) luo varsin kattavan kuvan Mariaan liittyvien näkemysten kehittymisestä.

¹⁴⁴ Nojaan tulkinnassani Seppälän esitykseen Mariasta, mm. Seppälä (2010b, 45–47, 85, 97, 100–102, 106, 108).

¹⁴⁵ Seppälä 2010b, 82–84.

¹⁴⁶ 1. iikossin neljä viimeistä Iloitse-tervehdystä.

¹⁴⁷ Irenaios käyttää Mariasta käsitettä Eevan puolestapuhuja, puolustaja, välittäjä tai lohduttaja. (Seppälä 2010b, 65). Käsittäessään syntinsä, ihminen katuu ja suree tekemäänsä virhettä. Tässä katumuksen murheessa Maria lohduttaa Eevaa.

¹⁴⁸ Seppälä 2010b, 45–47, 59–60, 62–66, 84–87.

Iloitse Sinä, jonka kautta ilo koittaa;
iloitse, sillä Sinun kauttasi kirous poistuu.
Iloitse langenneen Aadamin pelastukseen kutsuja;
iloitse Eevan murheenkyynelistä vapauttaja.¹⁴⁹

Iloitse jalohedelmien puu, joka uskovia ravitsee;
iloitse suloinen siimespuu, joka monia suojaa.
Iloitse Sinä, joka itsessäsi kannoit eksyneitten opastajan;
iloitse Sinä, joka synnytit vankien vapauttajan.¹⁵⁰

Viisauksettematiikka liittyy Neitsyt Mariaan ja Logos-oppiin: Jumalan poika on Sana, joka ymmärretään todellisena viisautena. Näin Maria on viisautteen ohjaava, osoittaessaan Kristuksen. Samaan ajatukseen liittyy myös tarinoiden kerronta ja valheet viisauden vastakohtana sekä filosofeihin viittaukset nimityksellä ateenalaiset. Myös salaisuuden säilyttäminen ja siitä vaikeneminen liittyvät tähän samaan aiheeseen, sillä varhaiskristillisenä aikana kaikkea todellista tietoa ei jaettu vapaasti edes kaikille uskoville. Tässä on kyse Marian toiminnasta suhteessa tietoon, hän ei paljastanut tietojaan kaikille. Lisäksi hän toimii kaikkien uskovien ja kilvoittelijoiden esikuvana ja opastajana. Kyse on siis Marian suhteesta jumalalliseen tietoon, Maria tiennäyttäjänä. Tätä teemaa ovat käsitelleet 100-luvulla niin Klemens Aleksandrialainen, Hippolytos Roomalainen ja 300-luvulla Athanasios Suuri muiden ajattelijoiden lisäksi. Taustalla on Barukin kirjan teksti *"Hän tuntee viisauden tien ja avasi sen palvelijalleen Jaakobille, Israelille, jota hän rakasti. Tämän jälkeen viisaus ilmaantui maan päälle ja eli ihmisten keskuudessa"* (Bar. 3: 37-38).¹⁵¹ Ortodoksisuudessa Marian kunnioittamiseen liittyy myös oikeaoppisen kristityn tunnistamisesta: jos ei kunnioita Mariaa Jumalan äitinä, ei myöskään kunnioita ja tunnusta Jeesusta Jumalaksi.¹⁵²

Iloitse Kolminaisuuden pyhän salaisen päätöksen toteuttaja;
iloitse hiljaisuutta kaipaavien usko.
Iloitse Kristuksen ihmeitten alku;
iloitse Hänen opetuksensa täyttymys.¹⁵³

Mariaa kuvataan profetaalisena ennustuksen toteuttajana. Hän on Kristusta ennakoiva merkki, ennusmerkki. Tähän liittyvät ilmaisut *aurigon nousun kointähti*, *Kristuksen ihmeitten alku* – pelastusta ennakoiva ja valmistava tekijä. Jo 100-luvulla Ireanios Lyonilaisen teksteissä on ajatus siitä, että pelastus alkoi jo

¹⁴⁹ 1. iikossi, neljä ensimmäistä tervehdystä.

¹⁵⁰ 7. iikossi, säkeet 5-8.

¹⁵¹ Seppälä 2010b, 56–58, 64, 73–76, 78–79, 99–100, 113–116.

¹⁵² Seppälä 2010b, 78. Seppälä kertoo esimerkiksi Origeneen todenneen, että ne, jotka uskovat ristiinnaulittuun Jeesukseen, mutteivät usko hänen syntyneen Neitseestä Mariasta, eivät usko samaan henkilöön kuin kristityt. Sama ajatus löytyy myös Khalkedonin tunnuslausumasta.

¹⁵³ 2. iikossi, neljä ensimmäistä tervehdystä.

Mariasta. Tähän samaan kategoriaan kuuluvat Vanhan testamentin kristilliset tulkinnat Mariasta kuten *palamaton pensas*.¹⁵⁴

Runon rakenteessa merkille pantavaa on, että iloitse-tervehdykset ovat kiinteä osa runoa, vaikka ne ovat täysin ymmärrettäviä ilman edeltäviä säkeistöjä. Kuitenkin tervehdyksien kontakissa ja iikossissa puhutaan samasta asiasta, jota kerrataan ja selvennetään tervehdyksissä erilaisin vertauksin.

Ensimmäisissä 12 tervehdyksessä painotus on Marian ja Jeesuksen välisessä suhteessa – ihmisäidin ja jumalaisen lapsen yhteydessä. Samalla siinä tuodaan esille Marian merkitys toisena Eevana, ensimmäisen naisen, Eevan virheen korjaajana ja siten merkittävänä tekijänä ihmisen pelastuksessa. Kontakissa ja iikossissa aiheena on enkelin ilmoitus Marialle, jonka merkitystä tervehdyksissä pohditaan ja tuodaan esille. Myöhemmissä tervehdyksissä viitataan myös syntiinlankeemukselle käänteiseen toimintaan, mutta Adamia ja Eevaa ei enää mainita nimeltä.

Taulukko 4. Akatistoksen 12 ensimmäistä tervehdystä, 1. iikossi.

Tervehdys	Ilmaus	Ajankohta
Iloitse Sinä, jonka kautta ilo koittaa; iloitse, sillä Sinun kauttasi kirous poistuu.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
Iloitse langenneen Adamin pelastuksen kutsuja; iloitse Eevan murheenkyynelistä vapauttaja.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
Iloitse korkeus, jonne ihmisajatus ei yllä; iloitse syvyys, jota enkelkatsekaan ei tavoita.	Esirukoilija "tuonela huusi ilosta"-ajatus	200-luku: rukous 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse, sillä Sinä olet Kuninkaan istuin; iloitse, sillä Sinä kannat kaikkeuden kantajaa.	Jumalansynnyttäjä	100-luku: 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse auringon nousun kointähti; iloitse lihaksitulleen Jumalan Äiti.	Jumalansynnyttäjä Ennusmerkki	100-luku: Ignatios Antiokialainen 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse Sinä, jonka kautta luomakunta uudistuu; iloitse Sinä, jonka kautta Luoja tulee lapsukaiseksi.	Jumalansynnyttäjä Esirukoilija	100-luku: Irenaios Lyonilainen 300-luku: Efraim Syyrialainen 100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen

¹⁵⁴ Seppälä 2010b, 62–66, 73–74, 79, 90, 99–100, 113–116.

Taulukko 5. Akatistoksen toiset tervehdykset (13-24), 2. iikossi.

Tervehdys	Ilmaus	Ajankohta
Iloitse Kolminaisuuden pyhän salaisen päätöksen toteuttaja; iloitse hiljaisuutta kaipaavien usko.	Tiennäyttävä	100-luku: Ignatios Antiokialainen
Iloitse Kristuksen ihmeitten alku; iloitse Hänen opetuksensa täyttymys.	Tiennäyttävä	100-luku: Irenaios Lyonilainen 200-luku: Origenes
	Ennusmerkki	300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse Jumalan taivaasta kulkema porras; iloitse ihmiset taivaaseen saattava silta.	Jumalansynnyttäjä	100-luku
	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
Iloitse enkelten hämmästelemä ihme; iloitse pahojen henkien surema haavoittaja.	Jumalansynnyttäjä	100-luku
Iloitse Valkeuden selittämättömästi synnyttänyt; iloitse salaisuutesi kaikilta kätkenyt.	Jumalansynnyttäjä	100-luku
	Tiennäyttävä	100-luku: Ignatios Antiokialainen
Iloitse Sinä, joka ylität viisaiden tiedon; iloitse Sinä, joka valistat uskovain mielen.	Tiennäyttävä	100-luku 300-luku: Efraim Syyrialainen

Taulukko 6. Akatistoksen kolmannet tervehdykset (25-36), 3. iikossi.

Tervehdys	Ilmaus	Ajankohta
Iloitse kuihtumattoman vesan kasvattanut viinipuu; iloitse puhtaan hedelmän tuottanut maa.	Jumalansynnyttäjä	100-luku: Hippolytos Roomalainen Klemens Aleksandrialainen Afrahat Persialainen 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse Sinä, jossa kasvaa ihmisrakkauten viljelijä; iloitse Sinä, joka synnyttät elämämme istuttajan.	Jumalansynnyttäjä	100-luku 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse laupeuden runsasta satoa kasvava pelto; iloitse loppumatonta armoa tarjoava pöytä.	Jumalansynnyttäjä	100-luku 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse, sillä sinä kasvatat paratiisin kukkaniityn; iloitse, sillä Sinä valmistat sieluillemme turvapaikan.	Jumalansynnyttäjä	100-luku 300-luku: Efraim Syyrialainen
	Esirukoilija	200-luku: rukous
Iloitse esirukouksen otollinen suitsutus; iloitse koko maailman armahdus.	Esirukoilija	100-luku: Irenaios Lyonilainen 200-luku: rukous
Iloitse Jumalan hyvä tahto kuolevaista kohtaan; iloitse kuolevaisten uskallus Jumalan edessä.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen

Toisissa tervehdyksissä Marian tiennäyttäjän rooli on korostunut monella tavalla. Samalla tervehdyksissä ihmetellään Marian teon käsittämättömyyttä. Vastaava ihmettely löytyy kontakista ja iikossista, jossa Maria itse ihmettelee raskauden mahdollisuutta. Kolmansissa tervehdyksissä siirrytään konkreettisempiin vertauksiin Marian äitiyden ja syntyvän Jumalan merkityksestä. Näiden

tervehdysten kontakissa ja iikossissa Maria on jo raskaana – ihme on muuttunut sanoista teoiksi.

Taulukko 7. Akatistoksen neljännet tervehdykset (37-48), 4. iikossi.

Tervehdys	Ilmaus	Ajankohta
Iloitse Karitsan ja Paimenen Äiti; iloitse järjellisten lampaiden tarha.	Jumalansynnyttäjä	100-luku: Meliton Sardeslainen 300-luku: Efraim Syyrialainen
	Tiennäyttävä	100-luku 200-luku: Origenes
Iloitse näkymättömäin vihollisten karkottaja; iloitse paratiisin porttien avaaja.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 200-luku: rukous 300-luku: Efraim Syyrialainen
	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse, sillä kaikki taivaassa riemuitsee maan kanssa; iloitse, sillä kaikki maan päällä oleva karkeloi taivaan kanssa.	”tuonela huusi ilosta”-ajatus riemusta	300-luku: Efraim Syyrialainen ennen 400-lukua: Ylösnousemuksen kirja ¹⁵⁵
Iloitse apostolien vaikenematon suu; iloitse hyvin kilvoitelleitten voittamaton rohkeus.	Esirukoilija	200-luku: rukous
	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse uskon vahva perustus; iloitse armon kirkas tuntemus.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
	Tiennäyttävä	100-luku 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse Sinä, jonka kautta tuonela riisuttiin; iloitse Sinä, jonka kautta meidät kunniaan puettiin.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 300-luku: Efraim Syyrialainen

Neljänsissä tervehdyksissä yhdistyvät edeltävien ajatukset: äitiys, neitseellisen äitiyden toimiminen vihollisen voittajana ja samalla paratiisin porttien avaajana, kaikkien riemun ja ilon aiheena, jota kaikki uskovat ylistävät ja johon he turvaavat. Tervehdysten lopussa vielä konkreettisesti todetaan mistä tässä on kyse: tuonela voitettiin ja ihminen sai kunnian. Tervehdyksissä tuodaan esille, miten Jumalan äitinä oleminen, tapahtunut ihme vaikuttaa syntiseen ihmiseen. Kontakissa ja iikossissa kuvataan vastaavasti Joosefin ja paimenten reaktiot uutiseen.

Viidensissä tervehdyksissä tarkastellaan Mariaa syntiinlangenneen ihmisen turvana, kuinka Maria itse pystyi vastustamaan paha ja valitsemaan oikein ja samalla

¹⁵⁵ Seppälä 2010b, 46. Bartolomeuksen Ylösnousemuksen Kirjassa Kristus puhuu äidilleen tervehdysten muodossa ja toteaa, että ”koko paratiisi iloitsee sinun takiasi.”

tuhoamaan pahan. Tässä runo siirtyy kohti ihmisen syntien lunastusta, josta kontakissa ja iikossissa todetaan tietäjien ja viisaiden ymmärtäneen, miten suuresta asiasta on kyse.

Taulukko 8. Akatistoksen viidennet tervehdykset (49-60), 5. iikossi.

Tervehdys	Ilmaus	Ajankohta
Iloitse laskemattoman tähden Äiti; iloitse salaisen päivän koitto.	Jumalansynnyttäjä	100-luku
	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse Sinä, joka olet sammuttanut petoksen pätsin; iloitse Sinä, joka valaiset Kolminaisuuden pyhitetyt palvelijat.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
	Tiennäyttävä	100-luku: Hippolytos Roomalainen
Iloitse Sinä, joka kukistat julman hirmuvaltiaan; iloitse Sinä, joka näytät meille ihmisiä rakastavan Herran, Kristuksen.	Jumalansynnyttäjä	100-luku
	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 200-luku: rukous
	Tiennäyttävä	100-luku: Hippolytos Roomalainen
Iloitse Sinä, joka olet päästänyt epäjumalten palvonnasta; iloitse Sinä, joka olet nostanut meidät synnin loasta.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 300-luku: Efraim Syyrialainen
	Tiennäyttävä	100-luku: Hippolytos Roomalainen 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse Sinä, joka lakkautit tulen kumartamisen; iloitse Sinä, joka hillitset himojen liekin.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
	Tiennäyttävä	100-luku: Hippolytos Roomalainen 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse uskovien puhtauteen ohjaaja; iloitse kaikkien sukupolvien ilo.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
	Tiennäyttävä	100-luku 300-luku: Efraim Syyrialainen

Kuudensissa tervehdyksissä käydään läpi Vanhasta testamentista löytyviä vertauksia, jotka kristinuskossa tulkitaan ennustuksiksi Mariasta ja Kristuksen syntymästä: (punainen) meri, joka (jakaantui israelilaisten edessä ja) hukutti faaraon (palautuessaan takaisin ennalleen, kuin mitään ei olisi tapahtunut – neitseellinen synnytys, voitto pahasta), kallio, joka juotti janoiset, pimeydessä olevia ohjaava tulipatsas, mannaa seurannut ruoka. Kaikki asioita, jotka liittyvät israelilaisten vaellukseen Egyptissä ja samaan aikaan iikossissa puhutaan Egyptistä – Egyptistä vapautumisen vaiheissa on nähty ennustuksia Jeesuskesta. Samalla kontakissa ja iikossissa aiheena on tietäjien kyky ymmärtää ennustuksia ja tulkita niitä oikein.

Taulukko 9. Akatistoksen kuudennet tervehdykset (61-72), 6. iikossi.

Tervehdys	Ilmaus	Ajankohta
Iloitse ihmisten oikeaan johdattaja; iloitse pahojen henkien kukistaja.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 200-luku: rukous
	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse Sinä, joka poljit maahan petoksen harhan; iloitse epäjumalten kavaluuden paljastaja.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 200-luku: rukous 300-luku: Efraim Syyrialainen
	Esirukoilija	100-luku: Hippolytos Roomalainen Irenaios Lyonilainen Klemens Aleksandrialainen 200- luku: rukous
Iloitse pimeydessä olevia ohjaava tulipatsas; iloitse pilveä laajempi maailman suoja.	Esirukoilija	200-luku: rukous
	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse mannaa seurannut ruoka; iloitse pyhän ihanuuden palvelija.	Jumalansynnyttäjä	100-luku 300-luku: Efraim Syyrialainen
	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
Iloitse Sinä, luvattu maa; iloitse Sinä, hunajan ja maidon virta.	Jumalansynnyttäjä	100-luku: Klemens Aleksandrialainen 300-luku: Efraim Syyrialainen

Taulukon 10 tervehdyksissä painopiste on Jumalan tahdon noudattamisessa ja oman hillitsemisessä. Tämä on esikuvallista toimintaa ja osoitusta Jumalan armahtavuudessa. Kontakissa ja iikossissa kuvataan kuinka Jumala konkreettisesti tunnistettiin Marian lapsessa ja kuinka hän näin tuli ihmisille aistittavaksi, nähtäväksi. Millään muulla tavalla Jumalaa ei voi elävä ihminen nähdä.

Taulukko 10. Akatistoksen seitsemännet tervehdykset (73-84), 7. iikossi.

Tervehdys	Ilmaus	Ajankohta
Iloitse katoamattomuuden kukka; iloitse itsehillinnän kruunu.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse Sinä, ylösnousemuksen esikuvana loistava; iloitse Sinä, enkelten elämään opastava.	Tiennäyttävä	100-luku 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse jalohedelmien puu, joka uskovia ravitsee; iloitse suloinen siimespuu, joka monia suojaa.	Jumalansynnyttäjä	100-luku: Klemens Aleksandrialainen
	Esirukoilija	200-luku: rukous
Iloitse Sinä, joka itsessäsi kannoit eksyneitten opastajan; iloitse Sinä, joka synnytit vankien vapauttajan	Jumalansynnyttäjä	100-luku
	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse vanhurskaan Tuomarin lepytys; iloitse monien rikkomusten armahdus.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 200-luku: rukous
Iloitse alastomia rohkaiseva puku; iloitse kaikki pyyteet voittava rakkaus.	Jumalansynnyttäjä	100-luku
	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 200-luku: rukous
	Tiennäyttävä	100-luku 300-luku: Efraim Syyrialainen

Seuraavissa kahdessa tervehdysjaksossa sisältönä on erityisesti ihmeen ihmettely: miten ihminen voi kantaa kohdussaan Jumalan – tämän vastakohtaisuuden korostaminen. Taulukon 11 tervehdyksissä tavalliset ihmiset eivät osaa selittää ihmettä, taulukon 12 tervehdyksissä selityksittä jäävät myös tietäjät ja enkelit. Yhteenvetona on ajatus, että tällaisen ihmeen tapahtuessa on syytä suunnata ajatukset Jumalaan.

Taulukko 11. Akatistoksen kahdeksannet tervehdykset (85-96), 8. iikossi.

Tervehdys	Ilmaus	Ajankohta
Iloitse äärettömän Jumalan sija; iloitse kunniakkaan salaisuuden ovi.	Jumalansynnyttäjä	100-luku
	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse uskottomien epäilemä sanoma; iloitse uskovaisten varma kerskaus.	Esirukoilija	200-luku: rukous
	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse Sinä, joka kannoit kerubi-istuimella olevaa; iloitse Sinä, serafien saattaman loistava asumus.	Jumalansynnyttäjä	100-luku 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse Sinä, jossa vastakohtat yhtyvät; iloitse Sinä, jossa neitsyys ja äitiys kohtaavat.	Jumalansynnyttäjä	100-luku: Ignatios Antiokialainen Justinos Marttyyri Klemens Aleksandrialainen 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse Sinä, jonka kautta lainrikkomus mitätöitiin; iloitse Sinä, jonka kautta paratiisi avattiin.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
Iloitse Kristuksen valtakunnan avain; iloitse iankaikkisten hyvyksien toivo.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 200-luku: rukous

Taulukko 12. Akatistoksen yhdeksännet tervehdykset (97-108), 9. iikossi.

Tervehdys	Ilmaus	Ajankohta
Iloitse Jumalan viisauden vastaanottaja; iloitse hänen kaitselmuksensa aarreaitta.	Jumalansynnyttäjä	200-luku
	Esirukoilija	200-luku: rukous 300-luku: Efraim Syyrialainen
	Tiennäyttävä	100-luku 200-luku: Origenes
Iloitse Sinä, joka osoitit viisaat ymmärtämättömiksi; iloitse Sinä, joka todistit sanantaitajat mielettömiksi.	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse, sillä viekkaat väittelijät ovat typertyneet; iloitse, sillä tarujen sepittäjät ovat menehtyneet.	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse Sinä, joka hajoitat ateenalaisten valheet; iloitse Sinä, joka täytät kalastajain pyydykset.	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse Sinä, joka vedät tietämättömyyden syvyydestä; iloitse Sinä, joka annat monille tiedon valkeuden.	Jumalansynnyttäjä	100-luku
	Esirukoilija	100-luku
	Tiennäyttävä	100-luku: Klemens Aleksandrialainen
Iloitse pelastusta kaipaavien laiva; iloitse maailman alusten satama.	Esirukoilija	200-luku: rukous

10. kontakin ja iikossin tervehdyksen lähtökohtana on Marian merkitys tavalliselle ihmiselle: Mariaan voimme turvata ja nojata, hän on tärkeä tekijä ihmisen pelastuksessa yhdistäen uskovat Jumalan kanssa. Kontakissa ja iikossissa muistutetaan, että Jumala piti lupauksensa ja tuli pelastamaan omiaan. Näin Maria on lamppu, joka säteilee tiedon valoa maailmalle, kuten 11. kontakki, iikossi ja tervehdykset toteavat.

Taulukko 13. Akatistoksen kymmenennet tervehdykset (109-120), 10. iikossi.

Tervehdys	Ilmaus	Ajankohta
Iloitse kunniakas neitsyyden pylväs; iloitse pelastuksen portti.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse hengellisen uudelleenluomisen alku; iloitse jumalallisen hyvyyden jakaja.	Jumalansynnyttäjä	100-luku
	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen Klemens Aleksandrialainen 200-luku: rukous
Iloitse, sillä Sinä udestisyntynyt meidät synnissä syntyneet; iloitse, sillä Sinä kirkastit mielettömien järjen.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse Sinä, joka kukistit sydämen turmelijan; iloitse Sinä, joka synnytit puhtauden kylväjän.	Jumalansynnyttäjä	100-luku
	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 200-luku: rukous 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse Sinä, koskemattomuuden avion häähuone; iloitse Sinä, joka yhdistät uskovat Herran kanssa.	Jumalansynnyttäjä	100-luku
	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
	Tiennäyttävä	100-luku
Iloitse neitseitten viisas kasvattaja; iloitse pyhien sielujen morsiusneito.	Tiennäyttävä	200-luku: Origenes 300-luku: Afrahat Persialainen Efraim Syyrialainen

Taulukko 14. Akatistoksen 11. tervehdykset (121-132), 11. iikossi.

Tervehdys	Ilmaus	Ajankohta
Iloitse hengellisen auringon säde; iloitse häviämättömän Valkeuden kajastus	Tiennäyttävä	300-luku: Afrahat Persialainen Efraim Syyrialainen
Iloitse sielua kirkastava salama; iloitse viholliset lyövä ukkonen.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 200-luku: rukous
Iloitse, sillä Sinusta koittaa kirkkaana loistava Valkeus; iloitse, sillä Sinusta virtaa vuolas joki.	Jumalansynnyttäjä	100-luku 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse kastemaljan esikuva, iloitse synnin saastan poistaja.	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
Iloitse vesikulho, jossa omatunto puhdistetaan; iloitse malja, joka tarjoaa riemua.	Jumalansynnyttäjä	100-luku
	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen
Iloitse Kristuksen hyvä tuoksu; iloitse salatun runsauden elämä.	Tiennäyttävä	100-luku

Viimeisissä tervehdyksissä kuvastuu koko *Akatistoksen* perusidea. Runon ja ylistyksen lähtökohta kerrataan: Neitsyt Mariaa ylistetään hänen osuudestaan pelastushistoriassa. Samalla hänet nimetään pyhäksi, kaikkia pyhiä korkeammaksi pyhäksi ja ihmisten suojaksi, jonka kautta kohotetaan (ihmiskunnan) voitonmerkki. Tervehdyksissä käydään läpi Maria eri rooleja ja tervehdysten sarja päättyy yksinkertaisen kauniisti:

Iloitse ruumiini parannus; iloitse sieluni pelastus.

Tervehdykset kuljettavat runon juonta eteenpäin tuoden siihen lisää ulottuvuuksia. Ne liittyvät kiinteästi edeltäviin säkeistöihin, kontaktiin ja iikossiin, ja toistavat niiden ajatuksen.

Taulukko 15. *Akatistoksen* 12. tervehdykset (133-144), 12. iikossi.

Tervehdys	Ilmaus	Ajankohta
Iloitse Jumalan ja Sanan maja; iloitse pyhiä korkeampi pyhä.	Jumalansynnyttäjä	100-luku
	Esirukoilija	100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 200-luku: rukous 300-luku
	Tiennäyttävä	200-luku: Origenes 300-luku: Afrahat Persialainen Efraim Syyrialainen
Iloitse Hengen kultaama arkki; iloitse elämän loppumaton aarre.	Jumalansynnyttäjä	100-luku 300-luku: Efraim Syyrialainen
Iloitse hurskaitten hallitsijain kallis kruunu; iloitse hurskaitten sielunpaimenten kunniallinen kerskaus.	Tiennäyttävä	200-luku: Origenes 300-luku: Afrahat Persialainen Efraim Syyrialainen
Iloitse Kirjon sortumaton torni; iloitse valtakunnan kukistumaton muuri.	Esirukoilija	200-luku: rukous
Iloitse Sinä, jonka kautta kohotetaan voitonmerkki; iloitse Sinä, jonka kautta vihamiehet kukistuvat.	Jumalansynnyttäjä Esirukoilija	100-luku 100-luku: Justinos Marttyyri Irenaios Lyonilainen 200-luku: rukous
Iloitse ruumiini parannus; iloitse sieluni pelastus.		200-luku: rukous

Mielenkiintoista on useissa tervehdyksissä tehokeinona käytetty vastakkainasettelu: ilo koittaa – kirous poistuu; korkeus – syvyys; sinä (ihminen - alhainen) kannat kaikkeuden kantajaa (Jumala – korkea-arvoinen). Marian kuvauksissa on

nähtävissä kuvia, jotka konkretisoivat ja havainnollistavat Mariassa ja Kristuksessa tapahtuvan Jumalan rakkauden ja armon ulottuvuutta.

Jokainen Marian vertauskuva on omansa, samaa vertausta ei toisteta. Samantyyppisiä tosin esiintyy. Taulukkoihin 16 ja 17 olen jaotellut tervehdyksiä aiheenmukaisesti. Jaon olisi voinut tehdä toisinkin, samalla periaatteella kuin tuossa edellä taulukoissa 4...15.

Taulukkoon 16 olen poiminut erilleen veteen, luontoon ja ruokaan sekä artefakteihin¹⁵⁶ liittyvät vertaukset. Monen vertauksen kohdalla jouduin valitsemaa useammasta sopivasta luokasta yhden. Esimerkiksi *loppumatonta armoa tarjoava pöytä* voi liittyä ruokaan (pöydältä tarjotaan ruokaa) tai artefakteihin (pöytä on ihmisen luovan toiminnan tulos). Huomattavaa on, ettei ruokavertauksia ole loppujen lopuksi kovin montaa muihin vertauksiin nähden. Veteen liittyvät vertaukset jakaantuvat kahdenlaisiin, toisissa on kyse virtaavasta vedestä, joka yhdistetään puhtaaseen veteen – seisova vesi voi olla pilaantunutta. Muut luontoon liittyvät vertaukset liittyvät elävän luonnon osalta kukkiin (*katoamattomuuden kukka, kukkaniitty, hyvä tuoksu ja suitsutus*, jossa olennaista on luonnon tuotteesta pihkasta kuumennettaessa nouseva hyvä tuoksu), viljelyksiin (*viljelijä, pelto*), puihin (*viinipuu, siimespuu, hedelmäpuu*) ja lampaisiin sekä elottoman luonnon luonnonilmiöihin (*salama, ukkonen*), taivaankappaleisiin (*aurinko, tähdet*) ja maailman laajempiin rakenteisiin (*korkeus, syvyys, laajuus*). Ruokaan liittyviä ilmauksia on vain kolme, jos edellä mainittuja maatalouteen liittyviä vertauksia ei huomioida, tosin niistä ruokaan liittyviksi sopivia on vain neljä. Artefaktit jakaantuvat merenkulkuun ja kalastukseen liittyviin (*laiva, satama, pyydykset*), valtaistuimeen eli vallan tunnusmerkkiin, yhdistävään rakenteeseen (*silta, porras, portti, ovi*), huoneeseen tai rakennukseen (*sija, asumus, häähuone, aarreaitta, turvapaikka*), aarteeseen (*kruunu, aarre, kullattu arkki*), turvaavaan rakenteeseen (*pylväs, torni, muuri*) ja vaatteeseen (*pukeutumiseen, riisumiseen*).

Muut vertaukset olen koonnut taulukkoon 17. Tietoon, viisauteen ja tietämättömyyteen liittyvät ilmaukset korostava Kristuksen ja Jumalan ymmärtämistä Sanana Johanneksen evankeliumin mukaan: Maria otti vastaan Sanan ja synnytti Sanan maailmaan. Sana ymmärretään samalla todellisena tietona. Nämä ilmaukset korostavat tiedon jakamista (*annat monille tiedon*

¹⁵⁶ Artefakteilla tarkoitan tässä ihmisen työn, luovan toiminnan tuloksiksi ajateltavia ilmiöitä ja asioita. Tällaisia ovat näissä vertauksissa käytetyt ilmaukset *laiva* tai *satama*.

valkeuden) ja virheellisen tiedon kumoamista (*hajoitat valheet, ylität viisaiden tiedon*). Tähän liittyy Marian esikuvallisuus Jumalan tahdon noudattajana eli kilvoittelijana. Hän on arvostettu esikuva (*pyhiä korkeampi pyhä, opetuksen täyttymys*), ohjaaja, opastaja ja kasvattaja, johon hurskaat nojaavat.

Taulukko 16. Luontoon, ruokaan ja artefakteihin liittyvät vertaukset.

<p>Veteen liittyvät vertaukset iloitse, sillä Sinusta virtaa vuolas joki. iloitse kallia, joka juotit elämää janoavat.</p> <p>Iloitse kastemaljan esikuva, Iloitse vesikulho, jossa omatunto puhdistetaan; iloitse malja, joka tarjoaa riemua.</p>	<p>Ruokaan liittyvät vertaukset iloitse loppumatonta armoa tarjoava pöytä. Iloitse mannaa seurannut ruoka; iloitse Sinä, hunajan ja maidon virta.</p>
<p>Muut luontoon liittyvät vertaukset Iloitse katoamattomuuden kukka; Iloitse, sillä sinä kasvatat paratiisin kukkaniityn; Iloitse Kristuksen hyvä tuoksu; Iloitse esirukouksen otollinen suitsutus¹⁵⁷;</p> <p>Iloitse Sinä, jossa kasvaa ihmisrakkauden viljelijä; Iloitse laupeuden runsasta satoa kasvava pelto; iloitse Sinä, joka synnyttät elämämme istuttajan. iloitse Sinä, joka synnytit puhtauden kylväjän</p> <p>Iloitse kuihtumattoman vesan kasvattanut viinipuu; iloitse suloinen siimespuu, joka monia suojaa. iloitse puhtaan hedelmän tuottanut maa. Iloitse jalohedelmien puu, joka uskovia ravitsee;</p> <p>Iloitse Karitsan ja Paimenen Äiti; iloitse järjestelmien lampaiden tarha.</p> <p>Iloitse sielua kirkastava salama iloitse viholliset lyövä ukkonen.</p> <p>Iloitse auringon nousun kointähti; iloitse salaisen päivän koitto. Iloitse hengellisen auringon säde; Iloitse laskemattoman tähden Äiti; Iloitse Sinä, ylösnousemuksen esikuvana loistava; Iloitse, sillä Sinusta koittaa kirkkaana loistava Valkeus; iloitse häviämättömän Valkeuden kajastus</p> <p>Iloitse korkeus, jonne ihmisajatus ei yllä; iloitse syvyys, jota enkelkatsekaan ei tavoita iloitse pilveä laajempi maailman suoja.</p>	<p>Artefakteihin liittyvät vertaukset Iloitse pelastusta kaipaavien laiva; iloitse maailman alusten satama. iloitse Sinä, joka täytät kalastajain pyydykset.</p> <p>Iloitse, sillä Sinä olet Kuninkaan istuin; Iloitse Sinä, joka kannoit kerubi-istuimella olevaa;</p> <p>iloitse Sinä, joka yhdistät uskovat Herran kanssa. Iloitse Jumalan taivaasta kulkema porras; iloitse ihmiset taivaaseen saattava silta. iloitse kunniakkaan salaisuuden ovi. iloitse pelastuksen portti. iloitse paratiisin porttien avaaja. iloitse Sinä, jonka kautta paratiisi avattiin. Iloitse Kristuksen valtakunnan avain;</p> <p>Iloitse Jumalan ja Sanan maja; Iloitse äärettömän Jumalan sija; iloitse Sinä serafien saattaman loistava asumus. Iloitse Sinä, koskemattomuuden avion häähuone; iloitse hänen kaitselmuksensa aarreaitta iloitse, sillä Sinä valmistat sieluillemme turvapaikan.</p> <p>iloitse itsehillinnän kruunu. Iloitse hurskaitten hallitsijain kallis kruunu; iloitse elämän loppumaton aarre. Iloitse Hengen kultaama arkki;</p> <p>Iloitse kunniakas neitsyyden pylvä; Iloitse Kirkon sortumaton torni; iloitse valtakunnan kukistumaton muuri.</p> <p>Iloitse alastomia rohkaiseva puku; iloitse Sinä, jonka kautta meidät kunniaan puettiin. Iloitse Sinä, jonka kautta tuonela riisuttiin;</p>

¹⁵⁷ Suitsutus voidaan ymmärtää sekä artefaktina – ihmisen tekemä suitsuke ja sen polttaminen rukouksena – tai luontoon liittyvänä, kyse on luonnontuotteesta, hiilestä ja suitsukkeesta.

Taulukko 17. Vertausten luokittelua.

<p>Tieto, viisautus, tietämättömyys Iloitse Jumalan viisauden vastaanottaja; Iloitse Sinä, joka valistat uskovain mielen. Iloitse Sinä, joka vedät tietämättömyyden syvyydestä; Iloitse Sinä, joka annat monille tiedon valkeuden. Iloitse, sillä Sinä kirkastit mielettömien järjen. Iloitse uskovaisten varma kerskaus. Iloitse Sinä, joka valaiset Kolminaisuuden pyhitetyt palvelijat Iloitse pimeydessä olevia ohjaava tulipatsas; Iloitse Sinä, joka ylität viisaiden tiedon; Iloitse Sinä, joka osoitit viisaat ymmärtämättömiksi; Iloitse Sinä, joka todistit sanantaitajat mielettömiksi. Iloitse Sinä, joka hajoitat ateenalaisten valheet; Iloitse, sillä viekkaat väittelijät ovat typertyneet; Iloitse uskottomien epäilemä sanoma; Iloitse, sillä tarujen sepittäjät ovat menehtyneet.</p>	<p>Kilvoittelu, esikuvallisuus, oikeaan johdatus Iloitse pyhiä korkeampi pyhä. Iloitse Hänen opetuksensa täytytmys. Iloitse pyhän ihanuuden palvelija. Iloitse Sinä, joka hillitset himojen liekin. Iloitse Sinä, enkelten elämään opastava. Iloitse uskovien puhtauteen ohjaaja; Iloitse ihmisten oikeaan johdattaja; Iloitse neitseitten viisas kasvattaja; Iloitse pyhien sielujen morsiusneito Iloitse hiljaisuutta kaipaavien usko. Iloitse apostolien vaikenematon suu; Iloitse hyvin kilvoitelleitten voittamaton rohkeus. Iloitse hurskaitten sielunpaimenten kunniallinen kerskaus. Iloitse salaisuutesi kaikilta kätkenyt. Iloitse uskon vahva perustus;</p>
<p>Puolustaja, sotajoukkojen johtaja Iloitse näkymättömäin vihollisten karkottaja; Iloitse Sinä, joka kukistat julman hirmuvaltiaan; Iloitse pahojen henkien kukistaja. Iloitse Sinä, joka kukistit sydämen turmelijan; Iloitse meri, joka hukutit henkisen faaraan; Iloitse Sinä, jonka kautta vihamiehet kukistuvat. Iloitse Sinä, jonka kautta kohotetaan voitonmerkki; Iloitse pahojen henkien surema haavoittaja. Iloitse Sinä, joka poljit maahan petoksen harhan; Iloitse Sinä, joka olet sammuttanut petoksen pätsin; Iloitse epäjumalten kavaluuden paljastaja. Iloitse Sinä, joka olet päästänyt epäjumalten palvonnasta; Iloitse Sinä, joka lakkautit tulen kumartamisen;</p>	<p>Jumalan armahtavaisuus ja rakkaus Iloitse kuolevaisten uskallus Jumalan edessä. Iloitse vanhurskaan Tuomarin lepytys; Iloitse monien rikkomusten armahdus. Iloitse koko maailman armahdus. Iloitse Jumalan hyvä tahto kuolevaista kohtaan; Iloitse armon kirkas tuntemus. Iloitse Kolminaisuuden pyhän salaisen päätöksen toteuttaja; Iloitse kaikki pyyteet voittava rakkaus. Iloitse Sinä, joka näytät meille ihmisiä rakastavan Herran, Kristuksen. Iloitse jumalallisen hyvyyden jakaja Iloitse iankaikkisten hyvyyksien toivo. Iloitse salatun runsauden elämä. Iloitse Sinä, luvattu maa; Iloitse Kristuksen ihmeitten alku;</p>
<p>Kirouksen poistaja, uudistaja Iloitse, sillä Sinun kauttasi kirous poistuu. Iloitse Sinä, jonka kautta lainrikkomus mitätöitiin; Iloitse langenneen Adamin pelastuksen kutsuja; Iloitse Eevan murheenkyyneleistä vapauttaja. Iloitse Sinä, jonka kautta luomakunta uudistuu; Iloitse, sillä Sinä uudestisyntytit meidät synnissä syntyneet; Iloitse hengellisen uudelleenluomisen alku; Iloitse Sinä, joka olet nostanut meidät synnin loasta. Iloitse synnin saastan poistaja.</p>	<p>Jumalansynnyttäjä Iloitse lihaksitulleen Jumalan Äiti. Iloitse Sinä, jonka kautta Luoja tulee lapsukaiseksi. Iloitse Valkeuden selittämättömästi synnyttänyt; Iloitse Sinä, jossa neitsyys ja äitiys kohtaavat. Iloitse, sillä Sinä kannat kaikkeuden kantajaa. Iloitse Sinä, jossa vastakohtat yhtyvät; Iloitse Sinä, joka itsessäsi kannoit eksyneitten opastajan; Iloitse Sinä, joka synnytit vankien vapauttajan</p>
<p>Ihme ja ilo Iloitse Sinä, jonka kautta ilo koittaa; Iloitse kaikkien sukupolvien ilo. Iloitse enkelten hämmästelemä ihme; Iloitse, sillä kaikki taivaassa riemuitsee maan kanssa; Iloitse, sillä kaikki maan päällä oleva karkeloi taivaan kanssa.</p>	<p>Henkilökohtaista Iloitse ruumiini parannus; Iloitse sieluni pelastus.</p>

Neitsyt Maria on kristittyjen puolustaja ja taivaallisten sotajoukkojen johtaja. Tämä rooli näkyy myös *Akatistoksessa* hyvin vahvasta: hän on selkeästi vihollisen voittaja, joka on paljastanut petoksen ja mitätöinyt sen. Samalla hänen kauttaan konkretisoituu Jumalan armahtavuus ja rakkaus ihmistä kohtaan. Maria on itsessään ihmisen uskalias lähestyminen Jumalan korkeutta kohti, samalla hän on ihmisten tarjoama lahja ja uhri¹⁵⁸, jonka teon kautta varsinainen armahdus mahdollistuu. Kaiken takana vaikuttaa Jumalan rakkaus, joka näkyy Kristuksessa ja sitä kautta myös Mariassa.

Kirouksen poistajan ja kumoajan sekä Jumalansynnyttäjän rooli on myös selkeänä tervehdyksissä. Marian tuomaa iloa kuvataan muutamissa tervehdyksissä (*kaikkien sukupolvien ilo, kaikki taivaassa ja maan päällä riemuitsee*). Mielenkiintoinen on viimeinen ryhmä laulajan ja lukijan henkilökohtaisen näkökulman takia. Tähän saakka tapahtuman merkitystä on kuvattu luonnon, ihmissuvun, ihmiskunnan ja sen historian, näkyvien ja näkymättömien kannalta, mutta viimeisissä tervehdyksissä kuvataan hyvin yksinkertaisesti, jopa karusti, mitä Marian teko merkitsee yksittäiselle ihmiselle henkilökohtaisesti. *Iloitse, ruumiini parannus; iloitse, sieluni pelastus.*

Ortodoksisessa elämässä, rukouksissa, veisuissa ja jumalanpalveluksissa opin ydinsisältöjä käydään läpi uudestaan ja uudestaan, monikerroksisena ja toistavana rakenteena. Samansisältöistä tekstiä toistetaan palveluksen aikana useaan kertaan. Jumalanpalveluskaavassa toistuu rakenne, jossa käydään läpi vaiheet maailman luomisesta syntiinlankeemuksen kautta lunastukseen ja lopulliseen Jumalan valtakunnan tulemiseen. Tässäkin runossa on löydettävissä vastaavat kohdat. Maailman luominen ja syntiinlankeemus tuodaan esille ensimmäisissä tervehdyksissä mainiten nimeltä Adamin ja Eevan luomiskertomuksen mukaisessa järjestyksessä. Samassa yhteydessä tuodaan esille syntiinlankeemus puhumalla langenneesta Adamista ja Eevan murheenkyynelistä. Neljänsissä tervehdyksissä on selkeästi lunastusajatus, jota konkretisoidaan vielä tarkemmin viidensissä tervehdyksissä. Seuraavissa tervehdyksissä monisanaisesti avataan Marian merkitystä sekä ihmisen ja syntiinlankeemuksen että ihmisen ja Jumalan välisen kanssakäymisen suhteen. Viimeisissä tervehdyksissä on tulevaan aikaan viittaavia käsitteitä tai ilmaisuja, kuten *elämän loppumaton aarre, Kirkon sortumaton torni, valtakunnan kukistumaton muuri.*

¹⁵⁸ Joulukanonissa sekä jouluikonissa kuvataan, miten koko luomakunta tarjoaa syntyvälle Luojalle lahjoja, kukin taho kykynsä ja ominaisuuksiensa mukaan: maa tarjoaa luolan, ihmiset neitsytäidin.

Akatistoksen kohdalla tekstiä voidaan lähestyä kulttuurin tai oikeammin monien kulttuurien näkökulmasta. Teksti avautuu ortodoksisessa kulttuurissa monipuolisesti syvällisenä uskontunnustuksena ja ylistyksenä, tämän kulttuurin ulkopuolella sitä voidaan lukea menneisyydestä kumpuavana uskonnollisena jäänteenä.

5.3 Neitsyt Marian kuvat

Iloitse äärettömän Jumalan sija; iloitse kunniakkaan salaisuuden ovi.

Iloitse uskottomien epäilemä sanoma; iloitse uskovien varma kerskaus.

Iloitse Sinä, joka kannoit kerubi-istuimella olevaa; iloitse Sinä, serafien saattaman loistava asumus.

Kielellisessä viestinnässä sääntöjen ja koodiston ymmärtäminen on olennaista. Sen kautta viesti on tulkittavissa. Jos emme hallitse koodistoa, emme pysty ymmärtämään tai tuottamaan ymmärrettävää, merkityksellistä viestiä. Ja syvällisemmin: vaikka osaisimme kielen kaikki sanat irrallisina sanoina ja kieliopinakin, mutta emme tuntisi kieleen liittyvää kulttuuria, kommunikaatiomme olisi vajaata ja tehotonta sekä huomattavan altis erilaisille virheille ja väärinkäsityksille. Erityisesti ylitettäessä kulttuurirajaa, oli sitten kyse uskonnosta tai muusta kulttuurin osa-alueesta, ilmaisun koodisto on erityisen merkityksellinen.

Eräs tällainen mahdollisuus virheelliseen tulkintaan on esimerkiksi *Akatistoksen* neljännen iikossin ilmaus:

iloitse, paratiisin porttien avaaja.

Tämän säkeen perusteella voidaan tehdä väriä johtopäätöksiä ylistyksen kohteesta, Mariasta, ja pitää häntä ihmisten pelastajana. Kuitenkin ortodoksisessa ajattelussa hän on pelastuksen esivalmistelija, ovien tai porttien avaaja varsinaiselle pelastajalle.

Ymmärtääksemme paremmin Neitsyt Mariasta käytettyjä vertauksia sekä *Akatistoksen* kieltä yleisestikin on tiedettävä jotakin Marian kunnioittamisen lähtökohdista sekä Mariasta itsestään. Hänen elämästään tiedetään vain joitakin yksityiskohtia Raamatun perusteella. Uuden testamentin, apokryfisen kirjallisuuden ja tradition yhdessä muodostama kuva on huomattavasti laajempi. Neitsyt Maria syntyi Joakimille ja Annalle, jotka olivat lapsettomia. Juutalaisessa kulttuurissa lapsettomuus ymmärrettiin Jumalan rangaistuksena, joten tytär oli vastaus heidän

hartaisiin rukouksiinsa. Tästä kiitollisena Anna-äiti lupasi viedä lapsensa temppeliin kasvatettavaksi lahjana Herralle.¹⁵⁹ Näin Maria päätyi kolmivuotiaana kasvatettavaksi Jerusalemin temppelin yhteisöön, jota johti Johannes Kastajan isä, pappi Sakarias.¹⁶⁰

Marian koko elämän kestänyt valmistautuminen huipentui enkelin ilmoitukseen hänen tehtävästään. Eri lähteissä kertomuksen yksityiskohdat eroavat toisistaan, mutta olennaisilta osin ne ovat yhtäpitävät: Maria ei ole etukäteen tietoinen tehtävästään, enkelin ilmoitettua hänelle siitä hän kummastelee sitä ja lopulta ilmoittaa oman tahtonsa asian suhteen – aivan kuten *Akatistoksessakin* kuvataan. Tämän jälkeen Pyhä Henki saa aikaan Pojan läsnäolon hänen kohdussa hänen oman suostumuksensa mukaan.¹⁶¹

Ortodoksisuudessa¹⁶² Maria ymmärretään aktiivisena toimijana, joka käyttää omaa harkintaansa. Hän on aktiivinen päätöksentekijä nuoresta iästään huolimatta: hän ei tullut äidiksi vastoin tahtoaan, häneltä kysyttiin suostumusta siihen ja hän antoi sen. Luettaessa *Akatistosta* protestanttisesta kulttuurista käsin Mariasta nousee kovin helposti esille juuri välikappaleen nöyryys ja hiljaisuus - ja ne runon osat, joissa kuvataan häntä aktiivisena painuvat taka-alalle. Ortodoksisesta näkökulmasta runo ja Marian persoona avautuvat aivan toisenlaisina. Hänestä käytetään ensimmäisessä kontakissa ilmaisua *voitollinen sotajoukkojen johtaja* ja hänen apuaan pyytäen lauletaan *pelasta meidät kaikista vaaroista*

Sinulle, oi Jumalansynnyttäjä, voitolliselle sotajoukkojen johtajalle, me, Sinun palvelijasi, vaaroista päästyämme kiitokseksi veisaamme voittovirren. Pelasta meidät kaikista vaaroista, sillä Sinulla on valta voittamaton, että huutaisimme Sinulle: *Iloitse, Morsian, aviota tuntematon.*

Vastaavasti myöhemmin toisessa kontakissa ja toisessa iikossissa Maria esiintyy pelottomana ja vaativana ylliluonnollisen tapahtuman edessä: hän uskaltaa ilmaista

¹⁵⁹ Seppälä (2010b, 29–35, 41–42). Marian elämää tarkasteltaessa on muistettava, että hän oli juutalainen, kuten vanhempansakin. Näin ollen Marian temppelikasvatus saa selityksensä vanhempien kiitollisuudesta heidän päästyään hyljeksitystä lapsettomuudesta eroon. Marian syntymään ja varhaisvuosiin liittyvät kertomukset osoittivat hänellä olevan merkittävän uskonnollisen tehtävän, jonka laatua ei kuitenkaan tiedetty etukäteen. Lasta valmistettiin tehtävään suurella huolellisuudella. Vastaavasti ymmärtämisen kannalta on tärkeää muistaa, että kristinusko perustuu nimenomaan juutalaisuuden Messias-odotukseen, joka toteutui Jeesuksessa. Kuitenkaan kaikki juutalaiset eivät tunnistaneet Jeesusta odottamukseen kuninkaaksi. Juutalaisperäisten kristittyjen lisäksi Jeesuksen tunnistivat ei-juutalaiset kansat. Luettaessa Vanhaa testamenttia kristinuskon tapaan, kaikesta tästä voidaan todeta: kuten oli kirjoitettu.

¹⁶⁰ Seppälä 2010b, 15–18; Sissonen 2007.

¹⁶¹ Seppälä 2010b, 36–38; Sissonen 2007.

¹⁶² Seppälä 2010b, 40–41; Ware 1985, 56–57. Ihmisen vapaan tahdon kunnioittaminen on ortodoksisuuden perustavaa laatua oleva lähtökohta: Jumala ei halua itselleen tahdottomia orjia, vaan rakastaa ihmistä niin paljon, että sallii hänelle oman tahdon.

ihmettelynsä *pelotta* enkelille ja vaatia selitystä sille, mitä enkeli kertoo – ja merkityksellistä on se, että enkeli vastaa *pelvolla*. Nöyrän tai hiljaisen alistumisen sijaan Maria käskee enkeliä. Hän ei ole enkelin alapuolella, vaan viestiä tuova enkeli on Marialle alamainen. Hän ei myöskään pyydä nöyrästi selitystä, vaan vaativasti sanoo *kerro minulle*. Kun tähän vielä lisätään ortodoksisuuden korostama Uuden testamentin kohta, jossa Maria loppujen lopuksi tekee itse päätöksen siitä, ottaako hän tämän tehtävän vastaan, syntyy kuva itsenäisestä ja harkitsevasta ihmisestä, joka tekee itse omat päätöksensä.

2. kontakki

Tietäen itsensä puhtaaksi Pyhä Neitsyt sanoo pelotta Gabrielille: Sielulleni on työstä hyväksyä neitseellisen synnyttämisen outoa sanomaa, jonka tuot, lausuen:
Halleluja!

2. iikossi

Tahtoen käsittää käsittämättömän Neitsyt sanoi sanantuojuille: Kerro minulle, kuinka voi neitsyt-äidistä syntyä poika? Enkeli vastasi hänelle pelvolla, lausuen:

Mielenkiintoiseksi Marian tilanteen, neitseellisen raskauden ja synnytyksen, tekee aikakautena vallinneet käsitykset ihmisen lisääntymisen biologiasta: antiikin aikaan ajateltiin, että ihminen saa alkunsa vain miehen siemenestä. Toisin sanoen naisen rooli oli lähinnä kasvattaa lapsi kohdussaan. Tällä perusteella ajatukset Jeesuksen ihmisyyden minimoinnista ovat ymmärrettäviä: naisen fyysikaalista merkitystä ei ole tunnettu. Näin Ignatioksen maininnat ja Marian roolin korostaminen ovat erittäin merkittäviä, erityisesti kun hän toteaa Kristuksen kantavan Marian kautta Daavidin suvun perintöä.¹⁶³ Antiikin ajattelun perusteella Mariaa olisi voitu pitää vain väylänä, keinona tai kanavana, jonka avulla Jumalan toinen persoona muuntautuu ihmisen muotoon. On merkittävää, että Uudessa testamentissa Mariaa ei nähdä Jumalan Sanan ihmiseksi tuleminen väylänä, keinona tai välineenä, vaan siinä koko ajan todetaan Kristuksen syntyneen tai tulleen Mariasta, ei Marian kautta.¹⁶⁴

Raamatun kertomuksissakin sekä *Jaakobin protoevankeliumissa* kuvataan miten Maria pohdiskeli ja tutkiskeli asioita sekä miten hän ne ymmärsi. Jaakobin tekstissä näkyy Marian tavallisuus, hänen hämmennyksensä ja reaktionsa. Marian kiitosvirsi Luukkaan evankeliumissa (Luuk. 1:46-55) kuvaa pohdinnan tuloksia. Eri

¹⁶³ Seppälä 2010b, 57–58.

¹⁶⁴ Seppälä 2010b, 18.

yhteyksissä mainitaan Marian painaneen tapahtumat syvälle sydämeensä ja pohdiskelleen niitä.¹⁶⁵

Marian merkitys ei kuitenkaan ole vain tätä, vaan siihen liittyy syvällisempi ulottuvuus, kuten *Akatistoksen* tekstistä voimme ymmärtää. Hän on *se, jonka kautta ilo koittaa ja kirous poistuu, langenneen Adamin pelastukseen kutsuja, Eevan murheenkyynelistä vapauttaja, korkeus, jonne ihmisajatus ei yllä, syvyys, jota enkelkatsekaan ei tavoita, Kuninkaan istuin, kaikkeuden kantajan kantana, auringon nousun kointähti, Jumalan Äiti*. Nämä kuvat perustuvat varhaisten kirkkoisien, teologien pohdintoihin kristinuskon peruskysymyksistä.

Mariaa kutsutaan äitiyteen liittyen Jumalansynnyttäjäksi, Herran Äidiksi, Kristuksen, Valtiaan ja Kuninkaan Äidiksi niin ortodoksisissa kuin roomalaiskatolisissa teksteissä. Kristuksen jumaluutta korostaen *Akatistoksessa* Mariaa kutsutaan kaikkeuden kantajan kantajaksi, lihaksitulleen Jumalan Äidiksi, Luojan Äidiksi. Lapsen jumalallisuuteen viitataan kuihtumattoman vesan kasvattaneella viinipuulla ja elämämme istuttajalla. Jeesuksen ihmisluontoon ja ihmisluonnon saamiseen Marialta viitataan tervehdyksessä *sinä, joka näytät meille ihmisiä rakastavan Herran, Kristuksen*. Vastaavia ilmauksia löytyy myös roomalaiskatolisuudesta.

Vertaukset taivaankappaleisiin tuovat esille Marian edelläkävijän roolin: ennen aamua tulevan valon kajastus valaisee maisemaa. Näin Mariaa verrataan auringonnousun kointähteen ja päivän koittoon. Saman sisältöisiä ovat tähden Äiti, paratiisin porttien avaaja ja pelastuksen portti. Ajatus Kristuksen jumalallisesta valosta, armosta ja rakkaudesta, joka heijastuu Mariasta koko maailmaan, näkyy sanoissa auringon säde, tiedon valkeuden antaja, kaikki pyyteet voittava rakkaus ja jumalallisen hyvyyden jakaja. Samaan viittanevat roomalaiskatolisten tekstien rakkauden, hellyyden ja lempeyden yhdistäminen Mariaan. Hänen äidilliseen rakkauteensa – sekä Kristuksesta heijastuvaan lempeyteen ja armoon – vetoaminen on siten hädässä luonnollista turvan etsimistä voimakkaimmasta Äidistä.

Luomakunnan, enkelit mukaan lukien, riemua kuvataan vanhassa kristillisessä kielessä monin tavoin: Maria on tekonsa kautta ihminen, jonka kautta ilo koittaa,

¹⁶⁵ Seppälä 2010b, 41.

joka vapauttaa murheenkyynelistä. Hän edustaa enkelien hämmästelemää ihmettä, jota on vaikea ymmärtää, viisaatkin osoittautuvat ymmärtämättömiksi.

Muita konkreettisia kuvia Mariasta ovat *Akatistoksessa* hyvän jakamiseen liittyvät armoa tarjoava pöytä, paratiisin kukkaniitty, suitsutus, elämän loppumaton aarre, riemua tarjoava malja ja kaitselmuksen aarreaitta, itsehillintään liittyen neitsyyden pylväs ja neitseiden viisas kasvattaja sekä suojelemiseen liittyvät Kirkon sortumaton torni, kukistumaton muuri, pelastusta kaipaavien laiva, maailman alusten satama ja petoksen pätsin sammuttaja. Nämä kuvat ovat yhteistä kristillistä perintöä. Vastaavia ovat Loreton litanian ilomme lähde, kallisarvoinen malja, Daavidin torni, norsunluinen torni, kultainen huone sekä liiton arkki.

Samanlaisten kuvien toistamisen taustalla vaikuttaa toiston merkitys yleisesti runoudessa: toisto huipentaa tunnetta. Runossa käytetyt kuvat ovat tuttuja muusta uskonnollisesta kielestä, ne toistavat tuttuja ilmauksia niitä hieman varioiden. Näin hyvin konkreettisella ja moniulotteisella tavalla *Akatistos* osoittaa Neitsyt Marian äitiyden monet merkitykset ja tärkeyden – sanoilla sinänsä ja toistolla. Samalla runon sanojen taustalta kuuluu syvällinen teologinen pohdinta.

5.4 Akatistoksen laji

*Iloitse Sinä, jossa vastakohdat yhtyvät; iloitse Sinä, jossa neitsyys ja äitiys kohtaavat.
Iloitse Sinä, jonka kautta lainrikkomus mitätöitiin; iloitse Sinä, jonka kautta paratiisi avattiin.
Iloitse Kristuksen valtakunnan avain; iloitse, iankaikkisten hyvyksien toivo.*

Akatistos Jumalansynnyttäjälle on kokonaisuus, jonka rakenne ja ydin ei selviä runoa lukien, vaan kokemalla – runo pitää kuulla ja elää musiikkina. Tuolloin se vasta todella avautuu. Akatistos-palvelus alkaa lukijan tai papin resitoimalla rukouksella. Palvelus on alusta loppuun muuta kuin puhetta, se on musiikkia, laulua vaihdellen resitatiivisesta lukemisesta melodiseen lauluun. Lukija resitoi kontakin ja iikossin, joiden jälkeen kuoro laulaa melodisesti *Iloitse*-tervehdykset. Jälleen lukija jatkaa. Rakenne on selkeän kolmiosainen, jossa tervehdykset ovat oma kokonaisuutensa.

Esitystavaltaan *Akatistos Jumalansynnyttäjälle* on ylevä ja juhlallinen, mutta rauhallinen. Siinä ylistetään Mariaa ja hänen kauttaan, hänen tekojensa takia, Jumalaa. Se on nimenomaisesti kuoron esittämä ylistyslaulu – näiltä osin se siis

muistuttaa eniten epinikionia. Peltomaa¹⁶⁶ jakaa *Akatistoksen* 24 säkeistöön: hänen mukaansa hymnissä on kahdenlaisia säkeistöjä, joista toiset loppuvat *Hallelujaan* ja toiset tervehdysiin Neitsyt Marialle. Kuitenkin käytännössä tervehdykset eivät ole osa edeltävää iikossia, jonka lukija resitoi, vaan kirkkokansa ja laulajat – kuoro - laulavat ne. Kyse on siten kolmiosaisesta rakenteesta, jossa kaksi ensimmäistä säkeistöä ovat keskenään samankaltaisia ja kolmas poikkeaa niistä selkeästi.

12. kontakki

Tahtoen suoda anteeksiannon muinaisista veloista kaikkien ihmisten velasta Vapauttaja tuli itse armosta etääntyneiden luo, ja revittyään rikki velkakirjan Hän kuulee kaikkien veisaavan:
Halleluja!

12. iikossi

Ylistäessämme synnyttämäsi me kaikki veisuin kiitämme Sinua, Jumalansynnyttäjää, elävää temppeliä, sillä asuttuaan Sinussa Herra, joka pitää kaiken kädessään, pyhitti Sinut, teki kunniakkaaksi ja opetti kaikki veisaamaan Sinulle:

*Iloitse, Jumalan ja Sanan malja; iloitse, pyhiä korkeampi pyhä.
Iloitse, Hengen kultaama arkki; iloitse, elämän loppumaton aarre.
Iloitse, hurskaitten hallitsijain kallis kruunu; iloitse, hurskaitten
sielunpaimenten kunniallinen kerskaus.
Iloitse, Kirkon sortumaton torni; iloitse, valtakunnan kukistumaton muuri.
Iloitse, Sinä, jonka kautta kohotetaan voitonmerkki; iloitse Sinä, jonka kautta
vihamiehet kukistuvat.
Iloitse, ruumiini parannus; iloitse, sieluni pelastus.
Iloitse, morsian, aviota tuntematon.*

Kuten edellä olevasta esimerkistä 12. kontakkin ja iikossin sekä niihin liittyvien tervehdysten ryhmästä havaitaan, veisussa on selkeästi kolmenlaisia osia: ensimmäinen (kontakki) loppuu *Halleluja*-lausahdukseen, sen vastaparina on jatkosäkeistö, jossa näiden säkeistöjen kuvaama tapahtuma etenee ja kolmantena osana ovat tervehdykset, jotka rakenteellisesti eroavat täysin kahdesta edellisestä säkeistöästä. *Akatistoksen* 24 säkeistöä – stroofit ja antistroofit – noudattavat kreikkalaista tapaa, jossa säkeistöjen alkukirjaimet muodostuvat kreikkalaisista aakkosista – mitä ei suomenkielisessä käännöksessä huomaa. Hymnin alussa on kolme säkeistöä, jotka selittävät hymnin teologiaa ja tehtävää sisältäen enkeli Gabrielin tervehdysen Marialle.¹⁶⁷ Lisäksi hymni päättyy erilliseen alun kertaukseen ja rukoukseen. Siinäkin toistuu epinikionin kolmiosaisuus: alun ja lopun lisäksi on varsinainen myyttinen keskusosa.

¹⁶⁶ Peltomaa 2001, 23–24, 31–32, 49.

¹⁶⁷ Peltomaa 2001, 23–24, 31–32, 49.

Sama kolmijakoinen rakenne, jossa kontakki toimii stroofina, iikossi antistroofina ja *Iloitse*-tervehdykset epodeina, toistuu veisun rakenteessa alusta loppuun. Stroofin ja antistroofin myötä *Akatistos* etenee vaihe vaiheelta selittäen samalla Neitsyt Marialle tapahtunutta teologiselta kannalta. Sisällöllisesti *Akatistos Jumalansynnyttäjälle* käy läpi ortodoksisen opin ydintä liittäen sen historiallisiin tapahtumiin.

- 1. kontakki** Sinulle, oi Jumalansynnyttäjä, voitolliselle sotajoukkojen johtajalle, me, Sinun palvelijasi, vaaroista päästyämme kiitokseksi veisaamme voittovirren. Pelasta meidät kaikista vaaroista, sillä Sinulla on valta voittamaton, että huutaisimme Sinulle: *Iloitse, Morsian, aviota tuntematon.*
- 1. iikossi** Ylienkehi lähetettiin taivaasta tuomaan ilosanomaa Jumalansynnyttäjälle ja nähdessään Sinun, oi Herra, ruumiillistuvan, hän hämmästyí ja tervehti Neitsyttä ruumiittomien olentojen äänellä:
- 2. kontakki** Tietäen itsensä puhtaaksi Pyhä Neitsyt sanoo pelotta Gabrielille: Sielulleni on työlästä hyväksyä neitseellisen synnyttämisen outoa sanomaa, jonka tuot, lausuen: *Halleluja!*
- 2. iikossi** Tahtoen käsittää käsittämättömän Neitsyt sanoi sanantuojuille: Kerro minulle, kuinka voi neitsyt-äidistä syntyä poika? Enkeli vastasi hänelle pelvolla, lausuen:
- 3. kontakki** Korkeimman voima varjosi aviota tuntemattoman Neitsyen, joka on ihana pelto kaikille, jotka tahtovat viljellä pelastustaan veisaten: *Halleluja!*
- 3. iikossi** Jumalan valitsema Neitsyt kiiruhti Elisabetin luo, jonka lapsi kuullessaan Neitseen tervehdyksen hypähti ilosta äitinsä kohdussa ja niin lauloi Jumalansynnyttäjälle:
- 4. kontakki** Harkitsevainen Joosef epäilystensä myrskyssä hämmästyí, tietäessään Sinut koskemattomaksi, ja luuli Sinua petetyksi. Mutta saadessaan tietää kaiken olevan Pyhästä Hengestä hän lausui: *Halleluja!*
- 4. iikossi** Paimenet kuuluivat enkelten laulaen ylistävän Kristuksen syntymää ja kiiruhtaessaan ikään kuin paimenen luo he kohtasivat Hänet Maria-äidissä laiduntaneena viattomana Karitsana ja veisasivat Marialle:
- 5. kontakki** Nähdessään Jumalan ohjaaman tähden tietäjät seurasivat sen valoa, ja se lyhtynään he etsivät väkevää Ruhtinasta. Saavuttuaan Saavuttamattoman luo he iloitsivat veisaten Hänelle: *Halleluja!*
- 5. iikossi** Kaldealaiset näkivät Neitseen käsivarrella Hänet, joka kädellään on luonut ihmisen. Vaikka Hän olikin ottanut orjan muodon, he ymmärsivät Hänet Valtiaaksi ja riensivät lahjoihin Häntä palvelemaan ja lausumaan Siunatulle:
- 6. kontakki** Toteuttaen ennustukset Sinusta tietäjät palasivat Babyloniin ja Jumalan hengessä saarnasivat Sinusta Kristuksesta kaikille, mutta jättivät turhanpuhuja Herodeksen, joka ei ymmärtänyt veisata: *Halleluja!*
- 6. iikossi** Vapahtaja, loistaessasi Egyptissä totuuden valoa, Sinä karkotit valheen pimeyden, sillä voimaasi kestävästä sen epäjumalat kukistuivat, ja niistä vapautuneet huusivat Jumalansynnyttäjälle:
- 7. kontakki** Simeonin valmistautuessa muuttamaan tästä petollisesta ajasta Sinut annettiin lapsukaisena hänelle, mutta hän tunsí Sinussa täydellisen Jumalan. Sen tähden hän hämmästyí sanomatonta viisauttasi veisaten: *Halleluja!*
- 7. iikossi** Ilmestyessään Luoja näytti meille, omille luoduilleen, kokonaan uuden, siemenettä versoneen luomuksen. Hän varjeli Neitseen koskemattomana, jotta me nähdessämme tämän ihmeen veisaten ylistäisimme Jumalansynnyttäjä:

- 8. kontakki** Nähtyämme oudon synnytyksen karttakaamme maailmaa ja suunnatkaamme mieleemme taivaaseen, sillä tämän tähden Jumala ilmestyi nöyränä ihmisenä maan päälle, tahtoen saattaa korkeuteen ne, jotka Hänelle veisaavat: *Halleluja!*
- 8. iikossi** Kuvaamaton Sana oli täydellisesti alhaalla olevien keskellä silti ylhäällä olevia jättämättä, sillä jumalallinen alaslaskutuminen ei ollut paikallista siirtymistä vaan syntymistä Jumalan valitsemasta Neitseestä, joka kuuli:
- 9. kontakki** Kaikki enkelvoimat hämmästyivät lihaksitulemisesi suurta tapahtumaa, sillä he näkivät lähestymättömän Jumalan kaikille lähestyttävänä ihmisenä, joka asui meidän keskellämme ja jolle kaikki suurella äänellä veisaavat: *Halleluja!*
- 9. iikossi** Jumalansynnyttäjä, me näemme monisanaiset puheentaitajat kalojen lailla mykkinä edessäsi, sillä he eivät osaa sanoa, miten saatoit neitseenä pysyen synnyttää. Mutta me tätä salaisuutta ihmetellen huudamme uskossa:
- 10. kontakki** Kaiken Valtias tuli lupauksensa mukaan maailmaan tahtoen pelastaa sen ja kaiken kaitsijana kuitenkin ilmestyi meidän tähtemme ihmisenä kutsuen samankaltaisella sitä, mikä on samankaltaista, ja Hän Jumalana kuulee, kun veisaamme: *Halleluja!*
- 10. iikossi** Jumalansynnyttäjä Neitsyt, Sinä olet neitseitten ja kaikkien luoksesi kiiruhtavain suojamuuri, sillä sellaiseksi teki Sinut, oi Puhdas, taivaan ja maan Luoja asuessaan olemuksessasi ja opettaessaan meidät kaikki laulamaan Sinulle:
- 11. kontakki** Jokainen veisu jää vajavaiseksi pyrkiessään kuvaamaan laupeutesi koko runsautta, oi pyhä Kuningas, sillä vaikka kantaisimme Sinulle yhtä monta laulua kuin on hiekkajyviä, eivät ne olisi mitään sen rinnalla, mitä Sinä olet antanut meille, jotka veisaamme: *Halleluja!*
- 11. iikossi** Me näemme pyhän Neitsyen valoisana lamppuna, joka ilmestyi pimeydessä oleville, sillä ottaen vastaan aineettoman valon Hän ohjaa kaikki jumalantuntemiseen ja valaisee mielen aamun valkeudella. Näin veisaten häntä kunnioittakaamme:
- 12. kontakki** Tahtoen suoda anteeksiannon muinaisista veloista kaikkien ihmisten velasta Vapauttaja tuli itse armosta etäänntyneiden luo, ja revittyään rikki velkakirjan Hän kuulee kaikkien veisaavan: *Halleluja!*
- 12. iikossi** Ylistäessämme synnyttämäsi me kaikki veisuin kiitämme Sinua, Jumalansynnyttäjää, elävää temppeiliä, sillä asuttuaan Sinussa Herra, joka pitää kaiken kädessään, pyhitti Sinut, teki kunniakkaaksi ja opetti kaikki veisaamaan Sinulle:

Kontakteissa ja iikosseissa on historiallisten tapahtumien kronologisen läpikäynnin (1. iikossi, 2. kontakki ja iikossi, 3. kontakki ja iikossi, 4. kontakki ja iikossi, 5. kontakki ja iikossi, 6. kontakki ja iikossi, 7. kontakki) lisäksi suoria puhutteluja sekä Neitsyt Marialle (1. kontakki, 9. iikossi, 10. iikossi ja 12. iikossi) että Kristukselle (11. kontakki). Lisäksi muutamissa säkeissä tiivistetään ortodoksisen opin kannalta tapahtuman olennainen sisältö (7. iikossi, 8. iikossi, 9. kontakki, 10. kontakki, 12. kontakki) sekä kehoitetaan toimimaan asianmukaisesti (8. kontakki). Lisäksi Neitsyt Marian olemusta selitetään opin perusteella (11. iikossi).

Akatistoksen tervehdykset muodostavat oman erillisen kokonaisuutensa, jossa käydään läpi Neitsyt Marian vakiintuneita metaforia, joita tarkastelin lähemmin

edeltävissä kappaleissa. Tällaista *Iloitse*-tervehdysten tyyliä kutsutaan ortodoksisessa homiletiikassa¹⁶⁸ *Khairismoi*-tyyliksi kreikan kielen sanan *khairē* – iloitse mukaan. Opetuspuheiden perinteeseen tämä tyyli on ilmaantunut jo 300-luvulla kohtiin, joissa on haluttu värittää enkeli Gabrielin sanoja Marialle. Tyyli siirtyi kirjallisuudesta ja puheesta resitatiivisiin hymneihin eli rukouksiin.¹⁶⁹ Seppälä Peltomaahan¹⁷⁰ nojaten tuo esille tällaisen runollisen ilmaisun yhteyden bysanttilaisiin keisarillisiin voitonylistyksiin. Sinänsä rakenne ei ollut vieras varhaisille kristityille, etenkin helleenikristityille - kristinuskon varhaisina aikoina haluttiin tehdä selvä ero maalliseen taiteeseen erityisesti musiikin saralla, mutta puhetaidossa ja runoudessa hyödynnettiin puhetaidon osaamista laajemmin¹⁷¹. Toisaalta käytiin laajasti aktiivista keskustelua mm. filosofien kanssa uskonnon perusteista ja näissä keskusteluissa hyödynnettiin retoriikan oppeja puolin ja toisin. Selkeästi kristinuskon alkuvaiheissa hyväksi havaittuja asioita siirtyi vanhoista perinteistä myös kristilliseen kulttuuriin – samalla tehtiin selkeä ero joihinkin sopimattomiksi katsottuihin ilmiöihin.

Tyyliltään, rakenteeltaan ja esitystavaltaan *Akatistos* Jumalansynnyttäjälle on siten epinikion.

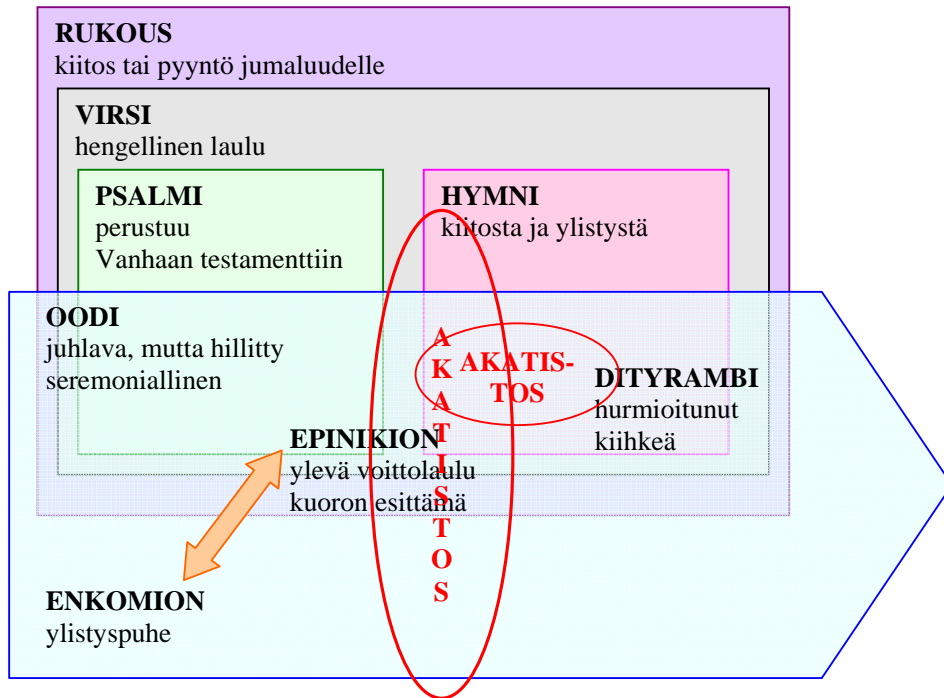
Akatistos on uskonnollinen runo, joka voittolaulun tapaan osoittaa kunnioitusta yksittäiselle henkilölle ja hänen kauttaan Jumalalle hänen tekonsa tähden. Rakenteensa ja tyylinsä perusteella se on epinikion. Sisältönsä puolesta se kuuluu hymneihin, mutta poiketen niistä sitä ei säestetä soittimin eikä sen tahdissa ole koskaan tanssittu, vaan kuten muutkin epinikionit se on ihmisjoukon, kuoron, esittämä laulettu runo. Kuviossa 5 havainnollistetaan *Akatistoksen* sijoittumista lajien kenttään huomioiden sen rakenteelliset ja sisällölliset seikat.

¹⁶⁸ Ortodoksisessa perinteessä puhutaan saarnan sijaan opetuspuheesta, homiliasta.

¹⁶⁹ Seppälä 2010b, 229–230.

¹⁷⁰ Peltomaa 2001, 67; Seppälä 2010b, 230.

¹⁷¹ Monet varhaisen kirkon teologeista olivat opiskelleet nimenomaan puhetaitoa ja siten tunsivat hyvin sekä puhetaidon että antiikin kirjallisuutta.

Kuvio 5. Sisältönsä puolesta *Akatistos* on uskonnollinen hymni, mutta tyyllillisesti ja rakenteeltaan epinikion.

5.5 Elävä laulettava perinne

Iloitse Jumalan viisauden vastaanottaja; iloitse hänen kaitselmuksensa aarreaitta.

Iloitse Sinä, joka osoitit viisaat ymmärtämättömiksi; iloitse Sinä, joka todistit sanantaitajat mielettömiksi.

Iloitse, sillä viekkaat väittelijät ovat typeryneet; iloitse, sillä tarujen sepittäjät ovat menehtyneet.

Akatistos Jumalansynnyttäjälle on monella tapaa havainnollinen esimerkki tiettyyn kulttuuriin kiinteästi liittyvästä, perinteitä kantavasta ja niistä voimaa saavasta runoudesta. Tarkasteltaessa *Akatistosta* kirjallisuutena keskiössä on *ylityslaulut lajina* uskonnollisessa runoudessa. Sitä ei voi kuitenkaan määritellä näin löyhästi, vaan koska kyse on vahvasti kulttuurisidonnaisesta tekstistä, sitä on lähestyttävä sen omasta kontekstista käsin. *Akatistoksessa* kyse on uskonnollisesta runoudesta ja nimenomaan ortodoksikristillisyydestä, johon olennaisena osana kuuluu runon omin ympäristö, kirkkomusiikki: pelkän ortodoksisen perinteen kautta tapahtuva lähestyminen ei sekään anna koko kuvaa, vaan samalla on selvitettävä ortodoksisen kirkkomusiikin olemusta ja runon suhdetta siihen. Näiden näköalojen kautta runon syntyvaiheet, ajankohta ja tekijäkysymys löytävät vastauksensa. Lisäksi tekijyyden tarkastelu ortodoksisessa perinteessä ja sen esimerkkinä *Akatistoksen* tekijyys voi antaa uuden ulottuvuuden kirjallisuuden tarkasteluihin.

Akatioston rukoukset, kontaktit ja liikarit joko resitoidaan tai lauletaan vakiintuneilla sävelmillä. Alla on Iloitse-tervehdyksien sävel.

AKATISTOS JUMALANSYNNYTTÄJÄLLE

Kiovalainen sävelmä

Halleluja, hal-le-lu - - - ji, hal-le-lu - - - ji,
loit-se, Mo-ri-an, a-vi-o-tähtintähtämän

Akatistos kuvaa ortodoksista tekijyys-käsitystä kahdella tavalla. Toisaalta siinä on kyse henkilön, Neitsyt Marian, arvostamisesta hänen yhteisönsä hyväksi ja Jumalan kunniaksi tekemänsä teon takia ja toisaalta siinä on kyse runon kirjoittajan ja säveltäjän tekijyydestä – veisu on yli 1500 vuotta vanha, edelleen aktiivisessa käytössä, eikä sen tekijää tai tekemisen ajankohtaa tiedetä varmaksi. Tekijyys on onnistuttu häivyttämään. Mielenkiintoista tässä on se, että tarve ja halu nimetä *Akatistoksen* tekijä on peräisin 1500-luvulta¹⁷². Samoihin aikoihin käynnistyi yhteiskunnassa kehitys kohti yksilöityä tekijyyttä ja tekijyyden merkityksen kasvua. Silti runon edustaman kulttuurin kannalta sen tekijällä ei ole merkitystä – *Akatistos Jumalansynnyttäjälle* on kirjoitettu Jumalan kunniaksi, se on sitä sisällöltään, olemukseltaan ja laulettuna.

Akatistoksen syntyyn liittyy monia tekijöitä, joista runon kulttuuritausta on merkittävä. Runo ei edusta vain ortodoksista uskontoa, vaan se on Neitsyt Mariaan liittyvän teologisen ja runollisen ilmaisun huipentuma. Ensimmäisten neljän vuosisadan aikana se hioutui joka osaltaan kohti nykyistä muotoa. *Akatistoksen* syntyprosessi on moniulotteinen kokonaisuus, jossa näkyvät erilaiset kulttuurivaikutteet ja tapahtumat, useiden runoilijoiden ja teologien työ sekä vallinneiden sivistyskulttuurien perintö.

Sisällöllisesti Neitsyt Marian metaforat ja runoon sisältyvä Theotokos-teologia ovat muodostuneet kristinuskon ensimmäisinä vuosisatoina juutalaisuuden pohjalta Vanhan testamentin kristillisen tulkinnan myötä. Tätä tulkintaa ja teologista pohdintaa on käyty monipuolisesti silloisessa kristikunnassa. Merkittävää on, että monet keskusteluun osallistuneista olivat saaneet aikansa parhaan tieteellisen ja filosofisen koulutuksen, johon kuului usein puhetaidon opintoja¹⁷³. Näin pohja sekä esteettisen ilmaisun että teologisen sisällön muodostumiselle oli olemassa.

Teologisista pohdinnoista todisteena ovat kirkolliskokoukset sekä niihin liittyneet kiistat. Metaforien ja runon esteettisen ilmaisun osalta eri kirkkoisien teksteistä on löydettävissä vastaavuuksia runon ilmaisujen kanssa. Käytännössä, kuten teologiankin kohdalla, myös runollisen ilmaisun kohdalla kyse oli tekijältä toiselle tapahtuvan hiomisen ja hioutumisen ilmiöstä. Hyvä säilytettiin, kehitettäviin kohtiin tehtiin muutoksia.

¹⁷² Seppälä 2010b, 230–231.

¹⁷³ Tarvainen (1986) käy kirjassaan *Kaksitoista kirkkoisää* läpi isien taustoja yksityiskohtaisesti, nämä teologit ovat olleet hyvin laajasti sivistyneitä henkilöitä.

Samanlainen prosessi liittyy kirkkomusiikin kehitykseen. Irrottauduttaessa pelkästä runosta, siirryttäessä tarkastelemaan melodista runoa, veisua, havaitaan samanlainen kehitys. Siinä vallitsevista kulttuureista poimittiin tähän tarkoitukseen parhaiten sopivat käytännöt, joita muokattiin vastaamaan kokonaisvaltaisia teologisia tarpeita. Tähän liittyy runon suullisuuteen, suullisena perimätietona elämiseen kytkeytyviä piirteitä, joista vain osa näkyy suomenkielisessä runossa. Muistia helpottavia asioita ovat luonnollisesti säkeistöjen sisällön kronologia, kunkin kolmen erityyppisen säkeistön sisällöllinen keskinäinen suhde sekä akrostisuus - kreikankielisessä versiossa säkeistöjen alun ja aakkosten välinen yhteys.¹⁷⁴

Rakenteellisesti *Akatistos* toistaa Antiikin Kreikan perinnettä muistuttaen rakenteeltaan ja lajiltaan epinikionia, kolmiosaista kolmenlaisista säkeistöistä koostuvaa runoa. *Akatistoksessa* alun ja lopun rukousten välissä on varsinainen sisältö, jossa käydään läpi Neitsyt Marian teko ja sen merkitys. *Iloitse*-tervehdyksissä näkyy kreikkalainen *khairetismoi*-tyyli, jolla on liityntä epinikioniin. Näin runo on lajiltaan kreikkalainen epinikion.

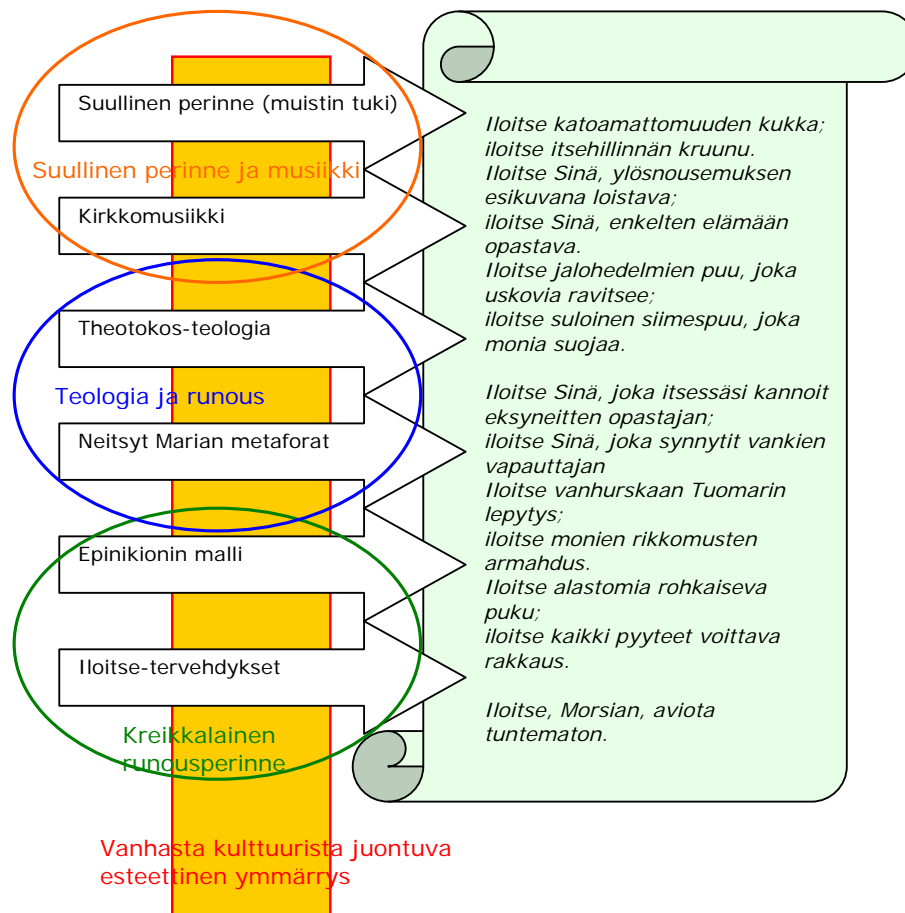
Kuvioon 6 olen koonnut *Akatistoksen* taustalla vaikuttaneita yksittäisiä osa-alueita, jotka yhdessä muodostavat veisun synnyn. *Akatistos* syntyi monen osa-alueen kehittymisen myötä, hioutuen suullisena perintönä esittäjältä toiselle, kunnes se lopulta saavutti muodon ja olemuksen, johon ei ollut tarvetta tehdä muutoksia. Tämä vakiintuminen tapahtui todennäköisimmin Efesoksen kirkolliskokouksen jälkeisinä aikoina 400-500-luvulla. Tuohon mennessä epinikion lajina oli hyväksytty jossakin määrin uskonnollisiin teksteihin, tervehdyksiä oli hiottu ja kokeiltu opetuspuheissa, Marian merkitystä oli pohdittu monipuolisesti teologisissa kiistoissa ja musiikkikäsitteet alkoi kulkea kohti seuraavalla vuosisadalla tapahtunutta vakiintumista. Tältä ajalta ei ole juurikaan säilynyt todistusaineistoa kirkkomusiikista, vaan sitä löytyy enemmän vasta pari vuosisataa nuoremmalta ajalta. Tekstinä *Akatistoksen* ajatuksia ja ilmaisuja löytyy kirkkoisien kirjoituksista.

Seppälä ja Peltomaa molemmat esittävät *Akatistoksen* syntyneen 400–500-luvulla¹⁷⁵. Kirjallisuudentutkimuksen näkökannalta tekijyyden, lajiteorian ja suullisen perinteen osalta oletamus veisun syntyajankohdasta on vähintäänkin uskottava.

¹⁷⁴ Tervehdyksiä lukuun ottamatta säkeistöt alkavat aakkosten mukaan. Ensimmäinen 24 säkeistöä alkaa ensimmäisellä aakkosella, toinen toisella ja näin runossa käydään läpi kreikan aakkoset.

¹⁷⁵ Peltomaa 2001, 23, 41–48; Seppälä 2010b, 230–231.

Akatistoksella ei ole yhtä tekijää. Sen ilmaisuissa voidaan nähdä vaikutteita hyvin monen varhaisten vuosisatojen teologioiden teksteistä. Yhtä selkeää lähdettä ei voida osoittaa. Merkittäviä Marian roolia ja merkitystä pohdiskelleita kirkkoisäitä ovat mm. 100-luvulta Justinos Marttyyri, Irenaios Lyonilainen, Ignatios Antiokialainen, Meliton Sardeslainen, Hippolytos Roomalainen, Klemens Aleksandrialainen ja Afrahat Persialainen, 200-luvulta Origenes ja 300-luvulta Efraim Syyrialainen. Teologisiin kiistoihin taas osallistui mm. Kyrillos Aleksandrialainen. Samaan aikaan vaikutti Proklos, joka oli tunnettu Maria-teologi.¹⁷⁶ Merkittävää ei ole se, kuka runon on tehnyt tai kuka on saattanut sen nykyisin käytettyyn muotoon, vaan ortodoksisen perinteen mukaisesti se, miksi veisu on yleensäkin tehty: *Akatistos Jumalansyntyäjälle* on tehty Jumalan kunniaksi.

Kuvio 6. Akatistoksen syntyyn vaikuttaneita tekijöitä on useita.

Kuviossa 6 konkretisoituu eräs piirre, jota ei veisun yksittäisten kehitysprosessien tarkastelemisella huomaa: jokainen osa-alue runousperinteestä, teologiaan ja

¹⁷⁶ Seppälä 2010b.

suulliseen traditioon on vanhan kulttuurisen esteettisen ymmärryksen läpileikkaamaa. Kreikkalaisen antiikin kulttuurin vaikutus tuntuu monella osalla alueella, mutta myös muiden alueen ja aikakausien sivistyksen jäljet näkyvät.

Akatistoksen esteettiset elementit ovat niin perustavaa laatua, että veisu kokonaisuudessaan on edelleen elossa. Ensimmäisinä vuosisatoina eläneet teologit joutuivat käymään laaja-alaista keskustelua ympäröivän todellisuuden kanssa. He olivat hyvin perillä kreikkalaisten filosofien Platonin ja Aristoteleen taiteen ja kauneuden pohdinnoista, jotka muodostavat länsimaisen estetiikan perustan.¹⁷⁷ Pohtiessaan taiteen arvoa filosofit ottivat samalla kantaa tekijyyden kysymykseen: Aristoteleen mukaan taide on taideteoksen ulkopuolisen tahon, ihmisen, toiminnan tulosta perustuen kyseisen ihmisen osaamiseen ja tietoon taiteen tekemisestä.¹⁷⁸

Keskiajalla tätä kauneuden analyysiä jatkoi Plotinus, jonka mukaan taide - kauneus ja estetiikka - on hyväksyttävä ja toimiva polku Jumalan luo, koska ihmisen sielu kaipaa totuutta, hyvyyttä ja kauneutta eli jotakin suurempaa. Tämä sielun kaipuu heijastuu taideteokseen olemalla perusta sen kauneudelle.¹⁷⁹ Nämä ajatukset vaikuttivat voimakkaasti keskiaikana muiden ajattelijoiden näkemyksiin. Esimerkiksi Augustinus yhdisti esteettisyyteen jumalallisuuden. Hän määritteli esteettisen kokemuksen ehdoksi ihmisen kokonaisvaltaisen läsnäolon - koko persoonan, ruumiin ja hengen.¹⁸⁰ Antiikin, kristillisen teologian, Augustinuksen sekä bysanttilaisen filosofian kanssa keskiaikainen estetiikan ymmärrys huipentui Tuomas Akvinolaisen ajattelussa: Kaikki olevainen, myös kauneus ja nautinto, ovat lähtöisin Jumalasta. Kauneus on jumalallista alkuperää ja kaikki nautintoa tuottavat asiat ovat kauniita. Akvinolainen painottaa kauneuden aistimista näön, kuulon tai muihin aisteihin perustuvan ymmärtämisen avulla. Näin esteettinen kokemus harmonisoi ja yhdistää subjektin ja objektin erottamattomaksi kokonaisuudeksi.¹⁸¹

Akatistoksessa lajin ja tekijyyden tarkastelussa konkretisoituu niiden merkitys historiallisten kehitysvaiheiden ymmärtämisessä. Ne tuovat sellaista lisätietoa, mitä ilman veisun syntyä on vaikea hahmottaa. *Akatistos Jumalansynnyttäjälle* on yhteisöllisen pitkäaikaisen prosessin tulos. Saavutettuaan hiotun muodon se on säilynyt 1500 vuotta elävänä runoutena kaikkialla ortodoksisen kirkon piirissä.

¹⁷⁷ Bredin & Santoro-Brienza 2000, 33–34.

¹⁷⁸ Bredin & Santoro-Brienza 2000, 36.

¹⁷⁹ Bredin & Santoro-Brienza 2000, 47, 49–50.

¹⁸⁰ Bredin & Santoro-Brienza 2000, 56.

¹⁸¹ Bredin & Santoro-Brienza 2000, 51–52, 57–60, 62.

Ylösnousemuksen kirkko.

6 Akatistos ortodoksisen perinteen osana, tekstinä ja musiikkina

*Iloitse Sinä, joka hajoitat ateenalaisten valheet; iloitse Sinä, joka täytät kalastajain pyydykset.
Iloitse Sinä, joka vedät tietämättömyyden syvyydestä; iloitse Sinä, joka annat monille tiedon
valkeuden.
Iloitse pelastusta kaipaavien laiva; iloitse maailman alusten satama.*

Akatistos Jumalansynnyttäjälle ei ole vain teologiaa tai kaunista runoutta, vaan se kantaa itsessään monen vuosisadan perinteitä lajissaan, syntytavassaan ja musiikissaan. Veisu on antiikin kreikkalainen *epinikion* hyödyntäen *iloi*se-tervehdyksiä vahvistamassa sanomaansa. Se toteuttaa rakenteeltaan ja sisällöltään tämän lajin periaatteita kolmiosaisuudellaan: runossa on alku- ja loppurukousten keskellä varsinainen myyttinen keskus, ja sen säkeistorakenne on kolmiosainen kahden ensimmäisen säkeistön ollessa hyvin samankaltaisia kolmannen poiketessa niistä voimakkaasti.

Syntyvaltaan veisu on monen tekijän vuosisataisen yhteistyön tulos, jossa on hyödynnetty ihmiskunnan vanhaa viisautta ja esteettistä näkemystä. Ilmauksiltaan ja teologialtaan se voidaan jäljittää useampaan varhaiskristilliseen teologiaan, joista varhaisimmat ovat 100-luvulta. Veisun ilmauksia on selkeästi hiottu sukupolvelta toiselle, kunnes se huipentui nykyään tunnettuun tekstiin. Siinä tulkitaan Vanhan testamentin tapahtumia kristillisestä näkökulmasta. Sen musiikilliset ratkaisut noudattavat bysanttilaisen kirkkomusiikin lähtökohtia – se on bysanttilaisen hymnologian ehdoton helmi: sävelen tehtävänä on palvella Sanaa. Se on tehty ortodoksisuudelle tyypillisestä lähtökohdasta käsin: *Jumalan kunniaksi*.

Ortodoksisuuden suhde kauneuteen on kytköksissä opin ydinkysymykseen Jumalan olemuksesta sekä ihmisen ja Jumalan suhteesta. Jumala on hyvä ja samalla Hän on hyvyys – tuota hyvyyttä heijastelee kaikki se hyvä, jota saamme kokea. Samaan aikaan osa tuosta hyvyydestä on mittakaavaltaan sellaista, jota emme ymmärrä tai

jonka ymmärrämme vasta paljon myöhemmin. Kauneus on hyvyyden ilmentymä ja sellaisenaan tie Jumalan luo. Siksi ovat ikonit, veisut, tuoksut, siksi *Akatistos*.

Varhaisen kristillisyyden teologien hedelmänä syntyi itäisen ortodoksisen kristillisyyden piirissä runsas ja kaunis runo- ja veisuperinne, jossa kunnioitetaan suurella rakkaudella Neitsyt Mariaa. Tämä runouden muoto on antanut paljon vaikutteita myös läntisen katolisuuden keskuuteen. Neitsyt Mariaa ylistävän ortodoksisen veisurunouden ehdottomana helmenä on *Akatistos Jumalansynnyttäjälle*.

Akatistos Jumalansynnyttäjälle on runona, äänettömästi luettuna ja laulettuna, hengellinen ja esteettinen kokemus sekä lukijalle että laulajalle ja laulun kuulijalle. Jumalan kunniaksi.

*Jokainen veisu jää vajavaiseksi pyrkinessään kuvaamaan laupeutesi koko runsautta, oi pyhä Kuningas, sillä vaikka kantaisimme Sinulle yhtä monta laulua kuin on hiekkajyviä, eivät ne olisi mitään sen rinnalla, mitä Sinä olet antanut meille, jotka veisaamme:
Halleluja!*

Me näemme pyhän Neitsyen valoisana lamppuna, joka ilmestyi pimeydessä oleville, sillä ottaen vastaan aineettoman valon Hän ohjaa kaikki jumalantuntemiseen ja valaisee mielen aamun valkeudella. Näin veisaten häntä kunnioitakaamme.

Ylösnousemuksen kirkon Anastasis-kuoro Pääsiäisenä 2008.

χαίρε, νυμφη ανυμφευτε.

Lähteet

- Barthes, Roland. 1993. Tekijän kuolema. (La mort de l'auteur 1968.) - Rojola, Lea (toim.) Tekijän kuolema, tekstin syntyä. Tampere. Vastapaino. 109-117.
- Bennett, Andrew. 2005. The Author.
- Bredin, Hugh & Santoro-Brienza, Liberato. 2000. Philosophies of Art and Beauty, Introducing Aesthetics. Edinburgh University Press.
- Broms, Henri. 1985. Alkukuvien jäljillä. Kulttuurin semiotikkaa. Porvoo, Helsinki, Juva. WSOY.
- Connerton, Paul. 1989. How societies remember.
- Dobos, István. 2008. From the "death" of the author to the "resurrection" of the author. – Haverinen Eeva, Vainikkala Erkki & Lahdelma Tuomo (toim.). Tekijyyden ulottuvuuksia. 17–33.
- Foucault, Michel. 1979. What is an Author. (Qu est ce qu'un auteur? 1969). - Harari, Josué V. (toim.) Textual Strategies: Perspectives in Poststructuralist Criticism. Ithaca, N. Y. Cornell UP. 141-160.
- Frye, Northrop. 1957. Anatomy of criticism. Four essays. Princeton, New Jersey.
- Frye, Northrop. 1981. The Great Code. The Bible and literature.
- von Gardner, Johann. 2000. Luentoja venäläisestä kirkkolaulusta. Suomennos ja johdanto Hilka Seppälä. Joensuun yliopisto.
- Grönhagen, Juhani. (toim.) 2006. Elävä pronssikausi. Internet-sivut. Luettu 11.6.2011. <https://extras.csc.fi/arctinet/pronssikausi/index.htm>.
- Hakkarainen, Mika. 2003. "Bysantti" – maa jota ei ollut. - Toropainen, Ritva. (toim.). Ikkunoita Bysanttiin. Oulun yliopiston kirjaston julkaisuja 54. 41-45. Myös internetissä <http://herkules oulu.fi/isbn9514270606/> Luettu 15.10.2011.
- Hakosalo, Heini. 2003. Sairaudet ja parantaminen kristityn myöhäisantiikin aikana ja Bysantissa. - Toropainen, Ritva. (toim.). Ikkunoita Bysanttiin. Oulun yliopiston kirjaston julkaisuja 54. 29-40. Myös internetissä <http://herkules oulu.fi/isbn9514270606/> Luettu 15.10.2011.
- Halbwachs, Maurice 1980. The Collective Memory (La mémoire collective. 1950) New York: Harper & Row.
- Harri, Jopi. 2001. Suomalainen kahdeksansävelmistö ja venäläinen traditio. Licensiaatintutkimus. Turun yliopisto.
- Harri, Jopi. 2003. Bysantin perintö venäläisessä kirkkomusiikissa. - Toropainen, Ritva. (toim.). Ikkunoita Bysanttiin. Oulun yliopiston kirjaston julkaisuja 54. 91-104. Myös internetissä <http://herkules oulu.fi/isbn9514270606/> Luettu 15.10.2011.
- Heikkilä, Olli, Kuusisto, Ilkka & Nieminen, Ari (toim.). 1983. Joulun toivelaulukirja. Fazer Musiikki.
- Henrikson, Alf. 1996. Antiikin tarinoita 1-2. WSOY.
- Hosiasluoma, Yrjö. 2003. Kirjallisuuden sanakirja. WSOY.
- Inkinen, Antti. (suom.) 1980. Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto.

- Jormalainen, Tarja, Lappalainen, Seija & Seppälä, Hilikka. (toim). 2010. Isien kuoro. Alkuvuosisatojen opetusta kirkkolaulusta. Acta musicologica byzantinofennica 1. Yliopistopaino. Helsinki.
- Joulun toivelaulukirja. 1983. Fazer Musiikki.
- Kaimio, Maarit, Oksala, Teivas & Riikonen H. K. 2008. Antiikin kirjallisuus ja sen perintö.
- Kalela, Jorma. 2000. Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus, Helsinki.
- Karhusaari, Johannes. 2011. Tiedonanto. Sähköpostiviesti tekijän hallussa.
- Kavarnos, Konstantin, 1987. Bysanttilainen taide – esseitä ja tutkielmia. Pieksämäki
- Korkiakangas, Pirjo 1996. *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Kansatieteellinen Arkisto 42. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Kotiranta, Matti. 1999. Elämä laupeudessa – ortodoksinen näkemys sosiaalietiikasta. - Hallamaa Jaana (toim.), Knuutila Simo, Kotiranta Matti & Raunio Antti. Rahan teologia ja Euroopan kirkot. Lopun ajan sosiaalietiikka. 122-138.
- Kupiainen, Unto. 1964. Lyhyt runousoppi. 5. täydennetty painos.
- Kurikka, Kaisa. 2008. Tekijän nimeen - Algot Untolan kuolema ja tekijänimet. – Haverinen Eeva, Vainikkala Erkki & Lahdelma Tuomo (toim.), Tekijyyden ulottuvuuksia. 34–56.
- Kärkkäinen, Tapani. 2003. Mikä on Bysantti? - Toropainen, Ritva. (toim.). Ikkunoita Bysanttiin. Oulun yliopiston kirjaston julkaisuja 54. 9-10. Myös internetissä <http://herkules oulu.fi/isbn9514270606/> Luettu 15.10.2011.
- Lehto, Jarmo. 1991. Oma liturginen sävelmistö kirkollemme. - Piispa Ambrosius & Kallinen, Kimmo (toim.). Kirkkokuntamme näköaloja ensi vuosituhannele. 75-80.
- Leppämäki, Laura. 2006. Tekijänoikeuden oikeuttaminen. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- McGrath, Alister E. 1996. Kristillisen uskon perusteet.
- Olkinuora, Jaakko. Jumalansynnyttäjän kiitosvirsi. Ortodoksi.net –internet-sivusto. [http://www.ortodoksi.net/images/1/1e/Jumalansynnyttajan_kiitosvirsi_neumit.pdf] luettu 28.5.2011.
- Ortodoksinen hartauskirja. 2010. Ortodoksisten nuorten liitto ONL ry.
- Ortodoksi.net-sivusto, Kirkon jakaantuneisuus syvenee. Luettu 5.2.2011. http://www.ortodoksi.net/index.php/Kirkon_jakaantuneisuus_syvenee.
- Peltomaa, Leena. 2001. The Image of the Virgin Mary in the Akatistos Hymn.
- Pihkala, Juha. 2005. Kolminaisuusoppi ja kristologia. – Af Hällström, Gunnar, Laato, Anni Maria & Pihkala, Juha. Johdatus varhaisen kirkon teologiaan. Theologia systematica. Kirjapaja. 112-201.
- Railo, Eino. 1993. Yleisen kirjallisuuden historia. Ensimmäinen osa. Porvoo, Helsinki. WSOY.
- Rantala, Risto & Turtia, Kaarina (toim.). 1990. Otavan kirjallisuustieto.
- Repo, Mitro. 2007. Isä Mitron sanakirja. Ortodoksiset termit selityksineen, WSOY.

- Riikonen, H. K. 2003. Käännökset antiikin kulttuuriperinnön välittäjinä. Tieteessä tapahtuu. Tieteellisten seurain valtuuskunta. 15-23.
- Rukouskirja. 1949. Roomalaiskatolisen kirkon rukouskirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Schmemmann, Alexander. 1969. Suuri paasto.
- Scott, A. F. 1965. Current Literary Terms. A concise dictionary of their origin and use. MacMillan. St Martin's press. New York.
- Seppä, Maaru. 2011. "Ne kärsimykset ne haavat jotka kansamme pelastivat" - Suomen suuri sotakertomus vuosilta 1939-1944. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Historian ja etnologian laitos
- Seppälä, Hilikka. 1996. Sanasta säveleen. Ortodoksisen kirkkolaulun kysymyksiä. Ortodoksisen teologian laitoksen julkaisuja, nro 18. Joensuun yliopisto.
- Seppälä, Hilikka. 2006. Sanasta säveleen 2. Ortodoksisen kirkkolaulun kysymyksiä. Ortodoksisen teologian julkaisuja, nro 37. Joensuun yliopisto.
- Seppälä, Hilikka. 2010a. Laulu Luojan ja luotujen yhdyssiteenä. Aamun koitto, nro 16. 10.9.2010. 10-11.
- Seppälä, Serafim. 2010b. Elämän äiti. Neitsyt Maria varhaiskristillisessä teologiassa.
- Shaw, Harry. 1972. Dictionary of Literary Terms. McGraw-Hill Book Company.
- Shipley, Joseph T. (toim.) 1953. Dictionary of World Literature. Philosophical library. New York.
- Shipley, Joseph T. (toim.) 1970. Dictionary of World Literary Terms.
- Siisiäinen, Lauri. 2010. Foucault's Voices. Toward the Political Genealogy of the Auditory-Sonorous. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Sissonen, Raimo. 2007. Neitsyt Marian asema ortodoksisessa kirkossa. Artikkelit internet-sivustolla http://www.tsasouna.net/neitsyt_marian_asema.htm. Luettu 30.6.2010.
- Suomen katolisen kirkon www-sivut: <http://katolinen.net/> Luettu 28.5.2011.
- Takala-Roszczenko, Maria. 2008. Ortodoksisia joululauluja itäslaavien mailta. Koonnut, suomentanut ja sovittanut Maria Takala-Roszczenko. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto.
- Tarvainen, Olavi. 1986. Kaksitoista kirkkoisää. Kirjaneliö, Helsinki.
- Therman, Cecilia. 2008. Empiirisen kirjallisuudentutkimuksen näkökulmia tekijyyden tutkimiseen. – Haverinen Eeva, Vainikkala Erkki & Lahdelma Tuomo (toim.), Tekijyyden ulottuvuuksia. 57–73.
- Vahtola, Jouko. 2003. Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin. Suuri suomalainen kirjakerho Oy, Helsinki.
- Ware, Kallistos. 1985. Ortodoksinen tie.
- Virtanen, Leea. 1980. Perinteen yhteisöllisyys. – Kuusi, Matti, Honko, Lauri, Virtanen, Leea & Pentikäinen, Juha. Perinteentutkimuksen perusteita. WSOY. 133-181.
- Vähäaho, Sirpa. 2003. Bysantti idullaan – riikinkukko varhaiskristillisessä haudassa. - Toropainen, Ritva. (toim.). Ikkunoita Bysanttiin. Oulun yliopiston

kirjaston julkaisuja 54. 65-66. Myös internetissä
<http://herkules.oulu.fi/isbn9514270606/> Luettu 15.10.2011.